

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie

Bc. Tomáš Bartl

**Česká obec sokolská a její vztah
k náboženství v období meziválečného
Československa**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. ThLic. Marek Šmíd, Ph.D. et Ph.D.

Praha 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Berouně dne 27.11.2023

Bc. Tomáš Bartl

Bibliografická citace

Česká obec sokolská a její vztah k náboženství v období meziválečného Československa [rukopis]: Diplomová práce/ Tomáš Bartl; vedoucí práce: Marek Šmíd. – Praha 2024. -- 87 s.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá vztahem Sokola a náboženství a zároveň vztahem k náboženským organizacím převážně za první republiky, přičemž využívá dobových materiálů z archivů a různých záznamů tisků, které se dochovaly do současné doby. V diplomové práci budeme moci vidět vývoj Sokola od jeho prvopočátků, přes jeho zapojení do historických událostí, zvláště jeho vztahu k náboženství a k náboženským organizacím, které v době první republiky existovaly. Práce se zabývá i proměnami v plynoucím čase na pozadí historických událostí a myšlenkovým vývojem Sokola v náboženském prostředí nejprve v Rakousko-Uherské monarchii a posléze za doby první Československé republiky až do roku 1938.

Klíčová slova

Sokol; náboženství; katolická církev; první republika

Abstract

This thesis deals with the relationship of the Sokol and religion and at the same time with the relationship to religious organizations predominantly during the First Republic, using period materials from archives and various records of prints that have been preserved to the present day. In the thesis we will be able to see the development of the Sokol from its earliest beginnings, through its involvement in historical events, especially its relationship to religion and to religious organizations that existed at the time of the First Republic. The thesis also deals with the changes in the passing time against the background of historical events and the thought development of the Sokol in the religious environment first in the Austro-Hungarian Monarchy and then in the time of the First Czechoslovak Republic until 1938.

Keywords

Sokol; Religion; Catholic Church; First Republic

Počet znaků (včetně mezer): 196 315

Poděkování

Dovoluji si poděkovat panu doc. PhDr. ThLic. Marek Šmíd, Ph.D. et Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za odborné konzultace. Zároveň bych chtěl poděkovat své rodině, která mě přivedla ke sportu. Rovněž bych chtěl poděkovat svým prarodičům Janovi a Evě Špírkovým, kteří byli členové České obce Sokolské v Berouně. Dále bych chtěl poděkovat Národnímu archivu, Archivu České obce Sokolské a Státnímu okresnímu archivu v Berouně za spolupráci při zpřístupnění dokumentů k vypracování diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	7.
1. Proměny Sokola v letech 1862–1918.....	9.
1.1. Počátky Sokola.....	9.
1.2. Od Tělocvičné jednoty pražské po vznik České obce sokolské.....	11.
1.3. Od vzniku České obce sokolské po rok 1918.....	15.
2. Působení Sokola v Československu po roce 1918.....	21.
2.1. Všesokolské slety.....	27.
2.2. Sokol a olympijské hry.....	28.
3. Sokol a jeho vztah k náboženství.....	32.
3.1. Katolická církev před první světovou válkou.....	32.
3.2. Katolická církev a Sokol za monarchie.....	34.
3.3. Sokol a náboženství za první republiky.....	43.
3.3.1. Náboženská situace v Československu během prvních dvou desetiletí 20. století.....	43.
3.3.2. Katolická církev ve 20. letech.....	45.
3.3.2.1 Katolické organizace.....	46.
3.3.3. Katolická církev ve 30. letech.....	47.
3.4. Sokol a náboženství od vzniku republiky po VII. valný sjezd obce sokolské.....	49.
3.4.1. VII. valný sjezd obce sokolské.....	59.
3.4.1.1. Náboženská statistika Sokola.....	63.
3.4.1.2. Sokolská literatura vycházející jako výklad ustanovení VII. valného sokolského sjezdu.....	64.
3.4.2. Období mezi VII. valným sjezdem a koncem první republiky.....	67.
3.5. Orel.....	72.
Závěr.....	77.
Seznam použitých zkratk.....	79.
Seznam pramenů a literatury.....	80.

Úvod

V této práci se pokusím popsat a analyzovat období První republiky, tj. období první Československé republiky, tedy období let 1918-1938, a tehdejší vztah Sokola k náboženství a náboženským organizacím.

První republiku považují mnozí obyvatelé naší republiky za nádherné období našich dějin a tělocvičnou organizaci Sokol za jednu ze státotvorných organizací, jejíž členové se podíleli na vzniku republiky nejen na bojištích, ale i během prvních válek o pohraničí, kterých se právě sokolové zúčastnili. Většina obyvatel si také Sokol spojuje se všesokolskými slety, jež představovaly přehlídku československé tělocvičné zdatnosti, ale i vůli bojovat, kterou projevil československý národ v roce 1938, kdy X. všesokolský slet sehrál roli jasné demonstrace národa toužícího po svobodné zemi. Málokdo si však také uvědomuje, že součástí Sokola byl i ideový obor, který se vyjadřoval vůči různým dobovým otázkám, jež byly pro národní život důležité. Patřilo mezi ně i náboženství, které představovalo důležitou otázku zejména za první republiky, v níž ještě nedošlo k rozluce církve a státu.

V této práci se budu zabývat především vztahem Sokola k náboženství v daném prvorepublikovém období a budu přitom využívat dokumentů dochovaných v archivech, novinových článkách i literatuře, kterou Sokol tiskl a která se nám dochovala. Budu se zabývat pouze českými zeměmi, nikoli Slovenskem nebo Podkarpatskou Rusí, jejichž vztah k Sokolu byl komplikovanější než v Čechách a na Moravě. Pokusím se podrobněji prozkoumat a přiblížit vztah Sokola a náboženství během období, které mnozí považují za zlaté období české historie.

Práce je rozdělena na tři kapitoly. První a druhá kapitola se zabývají historií Sokola na území Čech, Moravy a Slezska, kde popisuje historii vzniku této organizace, jež přispěla ke vzniku státu. První kapitola se zabývá historií Sokola v době habsburské monarchie a druhá kapitola se zaměřuje na období První československé republiky, považované za zlatá léta, kdy byl Sokol propojen se soukromým životem jejích obyvatel více než kdykoliv předtím nebo potom. Třetí kapitola se zabývá vztahem Sokola a náboženství od samých počátků organizace až do roku 1938, kdy končí první republika.

Ve své práci jsem využil především zdroje, které jsem získal studiem materiálů v Archivu České obce sokolské. Ty se pro samotnou práci ukázaly jako klíčové, neboť jedinečným způsobem pohlížely na popisované události, zejména optikou dobových svědků. Vycházím dále i z pramenů nacházejících se v Národním archivu ve fondu

Československé obce sokolské v Praze, ve kterém jsem našel řadu informací týkajících se především období krátce před vypuknutím první světové války i doby po vzniku republiky.

V neposlední řadě jsem využil i řady materiálů Státního okresního archivu Beroun ve fondu Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948. Jsou zde uchovány novinové výstřižky, které seřazoval starosta berounského Sokola Jan Švík a které představují významný vhled na články, které považovali sokolové za důležité k uchování pro další generace badatelů a sokolů. Práci jsem také opřel o rozsáhlé množství dochované dobové literatury, z níž mezi nejcennější monografie patřila díla od tehdejších autorů Jana Pelikána a Bohumila Kladiva, kteří se věnovali právě tématu Sokol a náboženství. A nemálo zajímavá byla i práce od Marka Waice, která předkládá přehled sokolských dějin v sledovaném období.

1. Proměny Sokola v letech 1862–1918

1.1. Počátky Sokola

Vznik Sokola se udál na pozadí dění v 50. a 60. letech 19. století, kdy se odehrávaly jak zahraničně-politické, tak zároveň i vnitropolitické změny v habsburské monarchii. Vše vyvrcholilo dne 20. října 1860 vydáním tzv. Říjnového diplomu, který omezoval absolutní panovnickou moc.¹ Krátce nato, 26. února 1861, došlo k vydání Únorové ústavy a vzniku říšské rady a tím i k definitivní přeměně habsburské absolutistické monarchie na monarchii konstituční.²

Počátky myšlenky české tělovýchovné organizace můžeme vysledovat v Německu, odkud idea tělovýchovné organizace vzešla. Působil zde Friedrich Ludwig Jahn, německý pedagog, který v Německu založil tělocvičné hnutí, jež se zaměřovalo na gymnastická cvičení, během kterých se používaly moderní gymnastické pomůcky jako bradla nebo hrazda.³

První tělocvičné organizace při Ortopedickém ústavu doktora Johana Hirsche začaly vznikat v Praze zhruba dvě desetiletí před vznikem samotné organizace Sokol.⁴ První soukromý tělocvičný institut začal působit v roce 1843, přičemž zakladatel Rudolf Stephany, který stál u zrodu tohoto soukromého tělovýchovného ústavu, vycházel z metody německého zakladatele Friedricha Ludwiga Jahna. Tato metoda využívala moderní tělovýchovné nářadí. Zároveň měl ústav povinnost vychovávat učitele tělocviku. Je však potřeba dodat, že s ročním rozpočtem 400 zlatých mohlo vystudovat pouze 12 pedagogů tělocviku, což dokládá nízký význam této učitelské profese. Zároveň k Stephanyho cvičencům v této době patřil také František Palacký.⁵

Další tělocvičná organizace z doby před rokem 1848 v té době působila v Praze při Přírodnické nemocnici, kterou založil lékař Jan Spott.⁶ Krátkou dobu působil v Praze na Václavském náměstí v domě U Doušů studentský tělocvičný spolek, který se nazýval Akademický tělocvičný spolek, založený v roce 1847 Adolfem Hajkem. V následujících letech se počet takových spolků dále rozrůstal.⁷

---

¹ WAIC 1996, s. 9.

² WAIC 1996, s. 9.

³ <https://www.britannica.com/biography/Friedrich-Ludwig-Jahn>. vyhledáno 20.5.2023

⁴ BOROVIČKA 2012, s. 510.

⁵ WAIC 1996, s.11.

⁶ NOVOTNÝ 1990, s. 1.

⁷ MÜLLER 1885, s. 34–35.

Do těchto tělocvičných spolků vstupovali převážně měšťané, studenti a příslušníci inteligence, přičemž nezáleželo na tom, zda české, anebo německé národnosti. Je také bezesporu zajímavé, že tyto tělocvičné ústavy navštěvovali lidé převážně protestantského vyznání.⁸ V té době se totiž náboženské utrakvistické spolky měnily na spolky zaměřené čistě národnostně.⁹

Mezi nejvýznamnější tělocvičné ústavy patřil Ústav Jana Malypetra, českého tělocvikáře a učitele v Budči, který provozoval celoroční tělocvičnu v Panské ulici v Praze. Do této tělocvičny docházelo okolo 300 chlapců a několik cvičitelů. Mezi nejznámější patřil Jan Evangelista Purkyně, František Ladislav Čelakovský nebo Miroslav Tyrš.¹⁰

Tento postupný vývoj vyústil na začátku 60. let 19. století v potřebu vytvořit nějakou zastřešující organizaci. Dne 29. července 1861 byla uspořádaná porada, na níž bylo rozhodnuto jak o vytvoření spolku, tak zároveň o jeho názvu na *Prager Männer Turnverein*.¹¹ Stanovy byly vytvořeny na základě zkušeností Lipského tělocvičného spolku. Jeden z členů představenstva, Kornelius Schäffner, požádal v září 1861 devěťadvacetiletého, téměř neznámého doktora Miroslava Tyrše o překlad stanov nově vznikajícího spolku do českého jazyka.¹² Mladý Tyrš přislíbil, že se bude na činnosti podílet.

Záhy se však objevila i otázka financování tohoto zatím stále plánovaného česko-německého spolku. Částečně se ji podařilo vyřešit tím, že německý finančník Eduard Seutter von Lötzen nově vznikající tělocvičné organizaci slíbil velkou finanční subvenci, ale pouze pro německou část spolku, což byla pro české členy nepřijatelná podmínka. Proto z něj následně sami vystoupili a vytvořili si svou vlastní organizaci.¹³

Jednou z hlavních osobností této české skupiny se stal Miroslav Tyrš. Následně se myšlenkou založení české tělocvičné organizace začaly zabývat i ostatní české osobnosti, které tento spolek považovaly za místo, prostřednictvím něhož mohly propagovat svůj politický program. Další oslovenou skupinou se stali Stephanyho čeští cvičenci, kteří většinou souhlasili. Po různých konzultacích a schůzích budoucích členů pražské tělocvičné organizace byly vypracovány stanovy. Tyto stanovy vypracoval Miroslav Tyrš

---

⁸ NOVOTNÝ 1990, s. 3.

⁹ JANDÁSEK 1946, s. 6.

¹⁰ WAIC 1996, s. 11.

¹¹ Tamtéž, s. 12.

¹² Tamtéž, s. 12.

¹³ Tamtéž, s. 12.

a český právník Julius Grégr.¹⁴ Je zajímavé, že první stanovy měly dvanáct paragrafů a až v devátém z nich se hovořilo o znaku organizace, kterým se stal letící sokol.¹⁵

Dne 17. prosince 1861 byla žádost o registraci Tělocvičné jednoty pražské podána skrze pražské policejní ředitelství na české císařsko-královský místodržitelství v Praze. Tato žádost byla vyřízena kladně a 24. prosince 1861 dalo místodržitelství souhlas k založení tělocvičné jednoty, zároveň ale organizátorům uložilo začlenit do pravidel fungování organizace několik změn.

Po úpravách pravidel byla Tělocvičná jednota pražská definitivně úředně schválena 17. ledna 1862.¹⁶ První valná hromada byla svolána dne 16. února 1862 v 10hodin do Malypetrova ústavu v Panské ulici v Praze.¹⁷

1.2. Od Tělocvičné jednoty pražské po vznik České obce sokolské

Pokud se budeme zabývat přesným datem vzniku Sokola, naskytne se nám menší problém. Buď za oficiální den vzniku můžeme považovat 17. leden 1862, kdy došlo k úřednímu potvrzení stanov Tělocvičné jednoty pražské, anebo 16. únor 1862, kdy byla svolána první valná hromada. Vzhledem k tomu, že v literatuře zabývající se vznikem Sokola můžeme nalézt obě data, rozhodli jsme se, že pro potřeby naší práce budeme nadále považovat za tradiční den vzniku Sokola 16. únor 1862.¹⁸ Nesmíme zapomenout ani na fakt, že trvalo ještě nějakou dobu, než vznikl dnes známý název Česká obec sokolská.

Ustanovující schůze dne 16. února se zúčastnilo 75 osob, které tvořily základ Tělocvičné jednoty pražské.¹⁹ Došlo k volbě vedení nové tělocvičné organizace, do něhož následně patřili Jindřich Fügner, který se stal starostou Tělocvičné jednoty pražské, a Miroslav Tyrš, jenž byl jejím místostarostou.²⁰ Následně byly zvoleni další členové

---

¹⁴ Julius Grégr (1831–1896) byl český právník, nakladatel *Národních listů* a poslanec za Národní stranu svobodomyslnou (mladočeši) v rakouské *Říšské radě* od roku 1879. Patřil k nejvýznamnějším českým politikům druhé poloviny 19. století.

¹⁵ WAIC 1996, s. 18.

¹⁶ BOROVIČKA 2012, s. 510–512.

¹⁷ WAIC 1996, s. 15.

¹⁸ BOROVIČKA 2012, s. 510–512.

¹⁹ JANDÁSEK 1946, s. 6–7.

²⁰ Jindřich Fügner, narozen jako Heinrich Anton Fügner (1822–1865), se narodil do bohaté obchodnické rodiny českých Němců, kteří žili v Praze. Po roce 1848 se stal jak stoupencem, tak zároveň aktivním příslušníkem českého národního hnutí. Kromě změny křestního jména to dokazuje i fakt, že se začal učit v dospělosti česky.

představenstva.²¹ Je důležité říci, že ve vedení organizace (vyjma samotného Miroslava Tyrše) byli i muži, kteří tělocvik před založením a ani po založení Tělocvičné jednoty pražské aktivně nepraktikovali. K těmto osobnostem patřil především Jindřich Fügner, Rudolf Thurn-Taxis, bratři Eduard a Julius Grégrovi a další. Dá se říci, že v celém vedení Tělocvičné jednoty pražské vyjma již zmiňovaného Miroslava Tyrše měly aktivní zkušenost s tělesným cvičením další tři osoby z celkového počtu dvanáct členů pléna. Patřili k nim Jan Kryšpín, František Písařovic a Tomáš Černý. Tomáš Černý byl v roce 1862 studentem práv a v první polovině 80. let 19. století se stal starostou města Prahy.²² Jan Kryšpín byl povoláním sedlár a František Písařovic byl inženýrem na pražském magistrátě. Jak je vidět, tito cvičitelé (kromě Tomáše Černého, což nicméně neplatilo až později) nepatřili mezi významné osobnosti pražského společenského života.

Na následné schůzi konané ještě v témže únoru byl zvolen cvičitelský sbor a začátkem března se začala konat samotná cvičení.²³ Na samém začátku se řešily i problémy související s tím, na co přesně měla být tato organizace zaměřená, zda se mělo jednat o převážně politický směr, který by poskytl další agitační prostor pro členy, anebo pouze o tělocvičné sdružení. Nakonec však zvítězil tělocvičně zaměřený program, který byl zapsán ve stanovách. I sám Miroslav Tyrš chtěl udržet Sokol mimo politické spory.²⁴ Zároveň je třeba dodat, že Sokol byl součástí politického života a že členové Sokola se například účastnili oslav pokládání základního kamene Národního divadla.²⁵

Krátce po založení se organizace začala rychle šířit i do mimopražských oblastí.²⁶ Jednou z prvních mimopražských sokolských organizací byla Sokolská jednota v Brně, jejíž stanovy byly nicméně schváleny až v prosinci 1862.²⁷ Některé z dalších sokolských organizací měly krátké trvání, ale později byly obnoveny. Zajímavý je rychlý příchod Sokola do zemí mimo země Koruny české, například do Lublaně.²⁸

Kvůli rychlým vznikům a zánikům těchto jednot tu byla nutnost propojovat pražskou tělocvičnou jednotu s těmi nově zakládanými. V polovině roku 1863 dal Miroslav Tyrš

---

²¹ Mezi nejzajímavější osobnosti patřili šlechtic Rudolf Thun-Taxis (1833–1904), Ferdinand Fingerhut (známější spíše pod jménem Ferdinand Pravoslav Náprstek (1824–1887)) nebo budoucí členové říšské rady za mladočeskou stranu bratři Julius a Eduard Grégrovi (Julius Grégr 1831–1896, Eduard Grégr 1822–1907).

²² <https://encyklopedie.praha2.cz/osobnost/2357-tomas-cerny>

²³ BOROVIČKA 2012, s. 512.

²⁴ JANDÁSEK 1946, s. 8.

²⁵ BOROVIČKA 2012, s. 514–515.

²⁶ Tamtéž, s. 801.

²⁷ WAIC 1996, s. 25.

²⁸ Tamtéž, s. 25.

obeslat vznikající české tělocvičné jednoty a požádal, aby byl za každou jednotu zvolen jeden zástupce. Pro ty byla následně zorganizována společná cvičení a teoretické výklady, jak postupovat. V souvislosti s tím vznikla představa, že by se tyto semináře měly konat pravidelně jednou za rok. Schůze se však dostala do hledáčku úřadů, které měly na starost vnitřní bezpečnost habsburské monarchie a obávaly se možných negativních důsledků vzniku této celonárodní organizace. Následně se však vysvětlilo, že se nejednalo o akci svolanou Pražskou tělocvičnou jednotou, ale pouze samotným Tyršem.²⁹ Navzdory těmto i dalším problémům, které souvisely s dobou a dobovými zákony omezujícími společenský život, byla v roce 1863 vystavěna první sokolovna. Pokračovalo se v úsilí přitáhnout do této tělocvičné organizace další členy, což se dařilo nejenom díky pozornosti, kterou jim věnovaly *Národní listy* vydavatele Julia Grégra, ale i prostřednictvím společenského života, kterého se sokolové veřejně a živě účastnili.³⁰

V roce 1865 postihla Tělesnou jednotu pražskou pohroma, která málem tento spolek ukončila. Poté, co zemřel starosta Jindřich Fügner, vyšel na světlo skutečný stav financí. Jen díky zásahu členů byla zajištěna finanční budoucnost Sokola i vdovy. Následně se pak začal hledat nový starosta.

Během prusko-rakouské války Tyršovi sokoli vytvořili domobraneckou hlídku, která měla pomoci zajistit bezpečnost v Praze.³¹ Po prohrané válce se Tyrš začal zabývat myšlenkou branných cvičení, která měla dopomoci k lepší fyzické přípravě budoucích branců rakouské armády. Avšak ostatní členové Sokola tuto myšlenku nepodpořili.³²

Následné události vytvořením rakousko-uherského soustátí definitivně ovlivnily vztahy mezi českými zeměmi a Vídní. Zároveň začal růst počet jednot, který se zvyšoval nejenom v zemích Koruny české, ale zároveň i mimo území českého království, a to v Haliči a ve formujících se Spojených státech amerických.³³ Další události byly pro český Sokol spíše příznivé, pokud se podíváme na změny na základě právních změn vznikající duální monarchie. Především se ho týkal upravený shromažďovací zákon, který uvolňoval činnost spolků. Jedním z důsledků bylo zvýšení počtu členů a přijímání těch nových i z oblastí mimo Prahu spolu s řadou dalších práv, která v budoucnosti dopomohla ke spojení sokolských jednot po celé zemi.³⁴

---

²⁹ Státní úřady to považovaly jako výchovu k brannosti. Obava nastávala v ojedinělém demokratickém stylu, který byl v tehdejší době jedinečný.

³⁰ VOŠAHLÍKOVÁ 1997, s. 63.

³¹ JANDÁSEK 1946, s. 10.

³² BOROVIČKA 2012, s. 515.

³³ NOVOTNÝ 1990, s. 29.

³⁴ Tamtéž, s. 27.

Další významný mezník v rozvoji Sokola nastal v roce 1869, kdy sdružení žen a dívek požádalo, aby Tyrš vypracoval stanovy pro ženský tělocvičný spolek.³⁵ Tato žádost byla vyřízena Tyršem a rakousko-uherskými úřady kladně, a ještě v tom samém roce se konala první schůze ženského tělocvičného spolku, jejíž starostkou byla zvolena Sofie Podlipská.³⁶ Zároveň i Tyrš nadále pracoval na rozšiřování tělovýchovných osnov nejen o využívání tělocvičného náradí, ale také i o samotném posilování těla a duše podle antických vzorů.³⁷

I nadále probíhaly snahy o vytvoření centrály, která by koordinovala mimopražské české tělesné jednoty. Tomu se však rakouské úřady bránily. Proto se Tyrš rozhodl založit časopis, který měl za úkol pomoci při rozvíjení tělocvičných organizací. První číslo vyšlo 1. ledna 1871. Po počátečním plánu vydávat čtrnáctideník se z ekonomických důvodů muselo přejít na měsíční vydávání, což se zachovalo po celou dobu první republiky.³⁸ Velkou ranou pro sokolský život byla 70. léta 19. století. Došlo ke krachu vídeňské burzy a jeho dopady ovlivnily celé desetiletí. Během tohoto období zaniklo i mnoho venkovských sokolských organizací, některé z nich se přeměnily ve spolky dobrovolných hasičů. Muselo se také přerušit vydávání sokolského časopisu. Ekonomika se nicméně začala postupně probouzet a díky tomu se také oživoval společenský život. Je důležité říct, že v roce 1873 v českých zemích existovalo 128 sokolských organizací, zatímco v roce 1880 jich bylo pouze 86.³⁹ V 80. letech znovu nastal rozvoj Sokola, což dokládá mimo jiné i fakt, že se začal v roce 1881 znovu tisknout časopis *Sokol*.⁴⁰

Současně s tím se obnovily i neshody mezi členy sokolských organizací z venkova a pražskou organizací. Jednalo se především o snahy Sokola očistit sokolské organizace od jakýchkoliv vedlejších aktivit nesouvisejících s tělocvičným posláním. Tato snaha se týkala především hasičských organizací, které byly z praktických důvodů pro vesnice důležité.⁴¹

---

³⁵ JANDÁSEK 1946, s. 11.

³⁶ Byla sestrou dnes známější Karolíny Světlé.

³⁷ WAIC 1996, s. 39.

³⁸ Tamtéž, s. 40–41.

³⁹ NOVOTNÝ 1990, s. 33.

⁴⁰ JANDÁSEK 1946, s. 22.

⁴¹ NOVOTNÝ 1990, s. 33.

V roce 1881 se začala připravovat velká akce, kterou známe pod názvem první všesokolský slet, organizovaná ke dvacetiletému výročí existence pražské (sokolské) tělocvičné organizace, během níž se mělo ujasnit i postavení a podoby dalších českých tělocvičných organizací a měly se jí účastnit taktéž i zástupci sokolských organizací ze zemí, ve kterých vládl habsburský rod. Po řadě problémů souvisejících s organizací tak významné události se nakonec dne 18. června 1882 uskutečnil na Střeleckém ostrově v Praze první všesokolský slet.⁴² Jeho součástí byla přehlídka společného cvičení, kterého se zúčastnilo téměř 700 členů sokolských jednot, téměř polovina z celkového počtu 1600 členů, kteří dorazili do Prahy. Těchto 700 cvičenců z tribun speciálně postavených kvůli této akci sledovalo přibližně 2500 diváků.⁴³ Po této události se opět rozproudila diskuze o celonárodním sdružení. Následně Tyrš požádal právní oddělení pražského Sokola o sloučení všech sokolských organizací do jednoho celku, aby mohla vzniknout celostátní organizace. Tyto snahy však nadále mařily úřady.

V roce 1884 Tyrš ze sokolské organizace odešel – kvůli své profesuře. Krátce po odchodu ze Sokola se stal profesorem dějin umění, nedlouho poté ale onemocněl, nastoupil léčbu a během jedné ze svých vycházek dne 8. srpna 1884 tragicky zahynul.⁴⁴ Naštěstí tyto události Sokol neoslabil, organizace i nadále rostla a díky Tyršově tvrdé práci se podařilo vychovat další generaci cvičitelů, kteří v jeho odkazu pokračovali.⁴⁵ To dokládá i fakt, že v roce Tyršovy smrti se začalo se zakládáním žup, jejichž úkolem bylo zaštitovat sokolské organizace daného regionu a pomáhat se správou vzájemných záležitostí. Od této chvíle bylo jen otázkou času, kdy vznikne ústředí sokolské organizace. K tomu nakonec došlo 5. listopadu 1888, kdy c. k. místodržitelství pro království české vydalo svolení, a dne 24. března roku 1889 se oficiálně sešla valná hromada České obce sokolské, na které byl zvolen Jan Podlipný.⁴⁶

1.3. Od vzniku České obce sokolské po rok 1918

V další části práce budu sokolské hnutí označovat jako Českou obec Sokolskou anebo jednoduše Sokol.

Česká obec sokolská se rozrůstala i v dalších letech, a to především díky vzniku sokolských organizací na území Slezska a Moravy, kde založily v roce 1892 společnou

---

⁴² KOZÁKOVÁ 1994, s. 7.

⁴³ WAIC 1996, s. 44–45.

⁴⁴ JANDÁSEK 1946, s. 26.

⁴⁵ Tamtéž, s. 26.

⁴⁶ Tamtéž, s. 29–30.

Moravskoslezskou obec sokolskou.⁴⁷ To znamenalo další významný mezník pro budoucí sjednocení Sokola. Dobudování vyšších organizačních struktur sokolského hnutí na území zemí Koruny české pokračovalo až do roku 1896, kdy se spojily organizace Česká obec sokolská, Moravskoslezská obec sokolská a župa dolnorakouská ve společnou organizaci s názvem Svaz českoslovanského sokolstva.⁴⁸ Tento svaz ale také čekala řada výzev.

Tyto výzvy se odehrávaly na pozadí sociálních a politických událostí. Od samého začátku bylo snahou Sokola zůstat nadstranickou organizací, která je zde pro český národ. Toto oddělení Sokola od politiky se ve většině případů dařilo uplatňovat. Nadstranickost přispívala k oblibě sokolské myšlenky, která se v proudu společenských změn v habsburském soustátí prosazovala. Je však důležité říci, že řada členů vedení sympatizovala s Národní stranou svobodomyšlnou (mladočechy), zároveň se ani tyto sympatie nepřetavily do jasného podpoření jakékoliv české strany. Je nicméně zajímavé, že během III. sjezdu České obce sokolské v roce 1898 byla přijata rezoluce, v níž vedení nabádá sokoly, aby se stávali členy zákonodárných a dalších politických institucí na všech politických úrovních. Což jednoduše znamenalo, že nezáleželo ani tolik na pravicové nebo levicové organizaci, ale na tom, aby členové Sokola vstupovali do politického života pro blaho českého národa.⁴⁹

Zároveň nastal i prudký nárůst dalších tělocvičných organizací, které však na rozdíl od Sokola byly více politicky orientované. Pokud se zaměříme pouze na česká uskupení, k jednomu z prvních tělocvičných organizací patřila Dělnická tělocvičná jednota.⁵⁰ Vznikla v roce 1897 a měla sociálně třídní program.⁵¹ I přes některé konflikty vyplývající z rozdílného pohledu na politické záležitosti související s dělnickou otázkou obě organizace udržovaly v rámci možností dobré vztahy. Toto se nedá říct o jiné organizaci, která vznikla o necelých dvanáct let později a jmenovala se Orel.⁵² Tyto dvě organizace – Dělnická tělocvičná jednota a Orel – patřily ke hlavním českým konkurenčním tělocvičným organizacím České obce sokolské. Kromě toho existovaly i německé a židovské tělocvičné organizace.⁵³

---

⁴⁷ WAIC 1996, s. 56–57.

⁴⁸ NOVOTNÝ 1990, s. 39.

⁴⁹ WAIC 1996, s. 67–70.

⁵⁰ JANDÁSEK 1946, s. 46.

⁵¹ BOROVIČKA 2013, s. 334.

⁵² Orel je katolická sportovní organizace, která vznikla v roce 1909.

⁵³ BOROVIČKA 2013, s. 333–334.

Počátkem posledních desetiletí 19. století se v evropské společnosti začaly rozvíjet také svého druhu sportovní kluby. Přesněji řečeno se jednalo o organizace, které se většinou zaměřovaly na určitou sportovní disciplínu. Byla to konkurence sokolské myšlenky, zejména co se týče získávání mladých členů Sokola.

Nesly v sobě i ideologické rozdíly, které se neslučovaly se sokolskou myšlenkou, zároveň je však nutné připomenout, že sokolští činovníci chápali, jak jsou některé sporty důležité pro rozvoj tělesné výchovy. Proto se vedení Sokola nikterak nevymezovalo proti sportovním organizacím a nechávalo otevřené dveře pro různé sporty. I uvnitř sokolské organizace se střetávali příznivci a odpůrci rozmanitých sportovních činností.⁵⁴

Sokolská organizace procházela dalším vývojem. Postupně se začalo uvažovat o zapojení ženské části populace a také o cvičení pro děti. Tyršovy původní cvičební metody však nebyly na tuto část populace zaměřeny, a proto se musely začít hledat nové způsoby cvičení nejen doma, ale také v zahraničí.⁵⁵

Další novinkou, kterou doba přinesla, bylo skautské hnutí. Sokol nicméně jeho myšlenku převzal jen částečně, zaměřil se zejména na pobyty v přírodě a takové nápady skautského hnutí, které odpovídaly dobovým potřebám Sokola.⁵⁶

V roce 1909 začal Sokol pořádat branná cvičení, tato volba se opírala o úřední rozhodnutí ministerstva zeměbrany.⁵⁷ Mimo jiné umožňovala Sokolu zabývat se výcvikem zacházení se střelnými zbraněmi a také využívat zeměbranecké střelnice.⁵⁸

Od druhé poloviny 80. let 19. století začali členové Sokola pronikat také do mezinárodního povědomí, nemyslí se tím zahraniční pobočky sokolské organizace, ale vystupování českých členů na mezinárodních událostech.

První vystoupení sokolů bylo během Světové výstavy 1889 v Paříži. Zde členové Sokola získali první tři místa v soutěži zahraničních tělocvičných spolků.⁵⁹ Další významná vítězství přišla v roce 1909 v Lucembursku, kde během mezinárodních závodů Sokolové získali druhé místo.⁶⁰ Během roku 1911 členové Sokola potvrdili svou pověst a dosáhli vítězství na závodech Evropské tělocvičné unie.⁶¹

---

⁵⁴ WAIC 1996, s. 82–83.

⁵⁵ Tamtéž, s. 80–81.

⁵⁶ Tamtéž, s. 85–86.

⁵⁷ Jednalo se o ministerstvo, které mělo na starost vojenské zeměbranecké jednotky pocházející z území Předlitavska (Čechy, Morava, Rakousko a další) nebo Zalitavska (Uhersko). Tyto jednotky měly společně působit v rámci rakousko-uherské monarchie.

⁵⁸ WAIC 1996, s. 82.

⁵⁹ JANDÁSEK 1946, s. 36.

⁶⁰ JANDÁSEK 1946, s. 62.

⁶¹ WAIC1996, s. 86–87.

Sokol i nadále pokračoval v budování vztahů se zahraničními tělocvičnými organizacemi i přímo sokolskými organizacemi, které se nacházejí mimo území českých zemí. V roce 1909 se dokonce sokolská delegace vydala do Spojených států amerických.⁶²

V 90. letech 19. století se odehrály dvě významné události, při jejichž příležitosti Sokol opět zorganizoval všesokolské slety. První z nich, tzv. druhý všesokolský slet, se konal během Jubilejní výstavy v Praze roku 1891.⁶³ Tato výstava měla původně propagovat průmyslovou vyspělost zemí Koruny české tudíž jak český, tak německý průmysl. Avšak kvůli národnostním problémům se zúčastnili pouze čeští podnikatelé.⁶⁴ Sokol této situace využil ke své propagaci.⁶⁵ Třetí všesokolský slet se konal o čtyři roky později, v roce 1895, během Národopisné výstavy československé.⁶⁶ Zde poprvé členové Sokola vystupovali na Letenské pláni. Zároveň si tento spolek v rámci národopisné výstavy nechal vybudovat svůj vlastní pavilon. Po tomto sletu bylo rozhodnuto o pořádání všesokolských sletů každých šest let.

Čtvrtý všesokolský slet, který se konal v roce 1901, byl v několika ohledech jedinečný: zaprvé se jednalo o první všesokolský slet v novém století. Zadruhé poprvé na všesokolský slet zavítali členové z Francie a Polska a zatřetí, a možná to byla ta nejdůležitější událost, se poprvé do veřejného cvičení všesokolského sletu zapojily ženy.⁶⁷

Pátý všesokolský slet (1907) byl největší událostí, jakou Sokol do té doby uspořádal. Kromě několika tisíců sokolů, kteří přicestovali do Prahy, tento všesokolský slet sledovalo okolo 200 000 diváků.⁶⁸ Do historie se tento slet zapsal jako první velký všesokolský slet.⁶⁹

Poslední předválečný slet se konal k 50. výročí založení Sokola, tedy v roce 1912, kdy se odehrál šestý všesokolský slet trvajícím rekordních pět týdnů. Během této doby se vystřídalo okolo 30 000 cvičenců. Během slavností Sokola přišlo o 100 000 diváků více než při sletu v roce 1907.⁷⁰ Další všesokolský slet nastal až po vzniku republiky.

---

⁶² Tamtéž, s. 87.

⁶³ JANDÁSEK 1946, s. 35–36.

⁶⁴ BOROVIČKA 2013, s. 23–24.

⁶⁵ WAIC 1996, s. 88.

⁶⁶ JANDÁSEK 1946, s. 41–42.

⁶⁷ KOZÁKOVÁ 1994, s. 13.

⁶⁸ <https://slet.Sokol.eu/informace/historie-sletu/> vyhledáno 2.5.2023

⁶⁹ <https://slet.Sokol.eu/informace/historie-sletu/> vyhledáno 2.5.2023

⁷⁰ JANDÁSEK 1946, s. 59

Až do roku 1914 se Sokol i nadále rozvíjel a rostl, zároveň byl i pod kontrolou rakouských úřadů. Nesmíme ale zapomínat, že rakouské úřady kontrolovaly rovněž i německé organizace a při schvalování jejich akcí postupovaly stejně jako u těch českých.

Po zavraždění arcivévody Františka Ferdinanda d'Este došlo k vyostření mezinárodní situace. To následně vedlo k mobilizaci a vyhlášení války Srbskému království, čímž se aktivoval řetězec spojeneckých smluv mezi národy, a vše nakonec vyústilo v první světovou válku.

Členové Sokola během mobilizace řádně nastoupili do rakousko-uherské armády. Samotný Sokol, z obav o svou existenci a zároveň aby uklidnil rakousko-uherské úřady, poskytl prostory sokoloven pro vojenské lazarety a nabídl přípravu mladých mužů pro budoucí vojenskou službu, avšak bez použití zbraní.⁷¹ Tyto snahy však nepomohly odvrátit obavy ministerstva vnitra ohledně separatistických tendencí českého národa a v poslední čtvrtině roku 1915 bylo ústředí České obce sokolské rozpuštěno.⁷² Tyto obavy týkající se Sokola nebyly neopodstatněné. Ze sokolských jednot na územích států dohody se rekrutovaly první Češi, kteří zakládali české jednotky, z nichž později vznikaly československé legie. To se týkalo hlavně zemí jako Francie, kde vznikla v roce 1914 rota Nazdar jakožto součást francouzské cizinecké legie, anebo československé legie v Rusku. Tyto legie tvořené převážně příslušníky Sokola se oslovovaly podle sokolských tradic. Protirakouské aktivity se však netýkaly pouze zahraničních členů Sokola, řada členů Sokola se zapojila i do činnosti Masarykovy Maffie. Mnozí také byli zatčeni. Jak už bylo řečeno, vídeňské ministerstvo vnitra nařídilo rozpuštění České obce sokolské dne 24. listopadu 1915.⁷³

To však neznamenalo zrušení sokolské organizace jako takové. Zanikla pouze ústřední organizace, která zastřešovala všechny župy a jednoty po celé zemi. Zrušením České obce sokolské se sokolské hnutí posunulo z hlediska vnitřní organizace před rok 1888. I v dalších měsících a letech války župy a jednotlivé sokolské jednoty i nadále pracovaly. Zároveň ze sokolských spolků museli vystoupit různí pracovníci státních služeb.⁷⁴ Celkově se ale dá říct, že sokolové nadále směli pracovat jako organizace na úrovni žup. Samotné sokolské jednoty až na několik výjimek přežily bez větší úhony. I přesto, že život zasáhla válka, a navzdory rakouským úřadům Sokol pokračoval v tělocvičné

---

⁷¹ WAIC 1996, s. 93–94.

⁷² Sokolské jednoty jako samostatné právnické osoby i nadále existovaly a provozovaly činnost.

⁷³ FIKAR 1948, s. 30.

⁷⁴ WAIC 1996, s. 97.

činnosti. A jeho členové se postupně připravovali na den, kdy se československý národ na mapách objeví už ne jako součást habsburské říše, ale jako samostatný a nezávislý národ.

2. Působení Sokola v Československu po roce 1918

Dne 28. října 1918 členové Sokola oslavovali, spolu s většinou ostatních obyvatel Československa, vznik nového státu.⁷⁵

V některých kruzích však tyto oslavy vystřídal rychlé procitnutí do tvrdé reality. Bylo zapotřebí zapojit se aktivně do péče o stát a jeho obyvatele a zajistit, aby v nově vzniklé republice fungovala základní administrativně-bezpečnostní opatření, která měla podpořit bezpečnost státu. Kromě ponechání zákonů zanikající monarchie se jednalo o bezpečnostní složky. Jak policie a četnictvo, tak i státní aparát byly ochromeny nedůvěrou českých občanů k rakouským úředníkům. Samotná armáda prakticky neexistovala, protože legionáři se do vzniknuvšího Československa zatím nevrátili, to samé platilo i pro část vojáků, kteří sloužili v rakousko-uherské armádě a byli buď za hranicemi a postupně se vraceli domů, anebo byli doma na dovolených. Tito bývalí habsburští vojáci neměli chuť po letech bojů a odloučení od svých blízkých nastoupit do armády, chtěli si konečně užít míru, který nastal.⁷⁶

Z těchto důvodů nová československá vláda hledala sílu, která by měla pomoci se zajištěním alespoň základní bezpečnosti Československa. V českých zemích nicméně existovalo jen málo takových organizací, které by měly na tak důležitý úkol dostatečnou sílu a autoritu. Patřily mezi ně především Dělnická tělocvičná jednota a Česká obec sokolská.⁷⁷ V den vzniku Československa se Česká obec sokolská, Dělnická tělocvičná jednota a zástupci studentů sešli s policejními úředníky Pražského policejního ředitelství, aby prodiskutovali zajištění vnitřní bezpečnosti. Bylo rozhodnuto vytvořit Národní stráž, která se měla dočasně starat o bezpečnost, do doby, než se vrátí domů legie. Národní stráž se z různých důvodů neúčastnil Orelský tělocvičný spolek.⁷⁸ Národní stráž de facto kopírovala strukturu a organizaci České obce sokolské, zvláště proto, že Česká obec sokolská patřila k nejrozšířenější organizaci s největší členskou základnou. Je také třeba podotknout, že tyto stráže tvořili většinou právě členové Sokola. Zároveň ale nebylo přesně vymezené, komu se jednotky zodpovídaly.⁷⁹

Své povinnosti členové Národní stráže plnili velice dobře při ochraně jak národního a soukromého, tak zároveň i kulturního majetku.⁸⁰

---

⁷⁵ FIKAR 1948, s. 33.

⁷⁶ WAIC 1996, s. 102–103.

⁷⁷ Česká obec sokolská měla před válkou okolo 120 000 členů.

⁷⁸ VEJVAR 2014, s. 103.

⁷⁹ WAIC 1996, s. 105.

⁸⁰ Tamtéž, s. 104–105.

Tyto povinnosti plnily Národní stráž až do prosince 1918, kdy se navrátily české posádkové jednotky bývalého Rakousko-Uherska, domů přicházeli také první legionáři z italských a francouzských bojišť. Zároveň se nové československé vládě začaly do nově vznikající republiky začleňovat i bývalé rakousko-uherské policejní a četnické složky. Tento vytoužený mírový stav však netrval dlouho a Československo se muselo připravit k novým bojům, které měly určit hranice nového československého státu.

I v této době však příslušníci Sokola významně pomohli nejen s rekrutováním vojáků do nově vznikající československé armády, ale také sami sestavili společně s Dělnickou tělocvičnou jednotou a za přispění ministerstva obrany čtyři pluky Stráže svobody, vytvořené ve čtyřech největších městech tehdejší české části republiky, konkrétně v Praze, Brně, Plzni a Českých Budějovicích.⁸¹

Tyto pluky se však neměly zapojovat do přímých bojových operací, ale spíš fungovat jako strážní služba v týlu armády. Celkově v nich sloužilo přes 9 000 dobrovolníků. Tyto jednotky se také účastnily vojenských operací v oblastech Těšínska a Slovenska.⁸²

Veliteli pluků byli většinou sokolové, pozici zástupce velitele pluku zastávali, kvůli vyvážení, členové Dělnické tělocvičné jednoty. Tyto pluky byly vyzbrojeny z vojenského materiálu vznikající armády. Se souhlasem ministerstva národní obrany Sokol k těmto společným jednotkám organizoval ještě sokolské branné čety. Tyto jednotky si zajišťovala každá z organizací sama a v případě potřeby se měly starat o vnitřní bezpečnost státu. Tato i další pomoc Sokola při ochraně a budování státu umožňovaly nově vznikajícímu Československu zajišťovat ochranu. S budováním bezpečnostně obranných aparátů Československa význam těchto dobrovolných organizací ztrácel na významu a do konce roku 1920 byly pluky Stráže svobody rozpuštěny. To samé platilo i pro sokolské branné čety, které nicméně skončily až na podzim 1922.⁸³ Po těchto událostech byla branná výchova částečně začleněna do Sokola a nabývala většího významu až ve 30. letech během ohrožení nacistickým Německem.

Během těchto obtíží zároveň Sokol organizoval přípravy na sedmý všesokolský slet, který měl být i prvním všesokolským sletem v dějinách první republiky. Měl demonstrovat odhodlání nového československého národa a odstartovat zlatý věk České obce sokolské.⁸⁴

---

⁸¹ MIČKA 2018, s. 4.

⁸² <https://www.vhu.cz/Sokol-v-prvni-svetove-valce-a-kratce-po-ni/>, vyhledáno 4.5. 2023.

⁸³ Na počátku republiky byly horlivě budovány kvůli ochraně nově vzniklé republiky, znamenalo to posléze pro řadové členy Sokola značnou zátěž a bralo jim to možnosti plnit další povinnosti.

⁸⁴ Od VI. valného sjezdu Sokola se nazýval Sokol oficiálně Československá obec sokolská.

Sokolská organizace neustále rostla. Dělo se tak především v rámci Československa, kde bylo nutné vybudovat Sokol v oblastech dřívějšího severního Uherska, tedy Slovenska, a Podkarpatské Rusi. Na Slovensku vzniklo šest žup a Podkarpatská Rus vytvořila župu jednu. Rozvoj sokolské sítě jednot a poboček nejlépe dokazuje jejich počet, kdy v roce 1920 měla sokolská organizace 2 629 jednot s 561 000 členy, a ke konci republiky, tedy v roce 1937, měla Československá obec sokolská 3 337 jednot a poboček a přes 818 000 členů.⁸⁵

Zároveň se začala stavět řada nových sokolských budov. Jednou z nejvýznamnějších sokolských staveb, která vznikla, bylo nové ústředí České obce sokolské dnes známé jako Tyršův dům.⁸⁶ Objekt zakoupila Československá obec sokolská v roce 1921. Až do roku 1914 byla tato budova majetkem armády a sloužila jako zbrojnice. Poté tento dům převzalo město Praha.⁸⁷ V roce 1921, kdy Sokol tento palác získal, byla budova ve špatném technickém stavu. Byla vypsána architektonická soutěž, jejímž výhercem byl architekt František Krásný, a následně se začalo s přestavbou paláce na ústředí České obce sokolské. Slavnostně byl Tyršův dům otevřen za přítomnosti prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka dne 24. května 1925.⁸⁸

Co do počtu budov Sokol sice i nadále rostl, to samé se však nedá říct o členské základně, která v počtu členů zažívala výkyvy.⁸⁹ Sokol byl sociálně pestrou organizací a členové Sokola byli z různých částí společnosti, od drobných řemeslníků, zemědělců a nižších úředníků až po členy vyšších společenských vrstev včetně politiků na státní úrovni. Sokol se také významně podílel na politickém životě národa. Během své existence, jak už bylo zmíněno, se stětoával s různými politickými organizacemi. Jinak tomu nebylo ani za první republiky, zároveň měl Sokol i nadále nadstranický charakter, který mu pomáhal zachovávat respekt mezi zastánci demokracie v Československu, s nimiž měl poměrně dobré vztahy. To samé se nedá říct o katolických sdruženích, ale ani o komunistické straně anebo Národní obci fašistické, se kterou měly sokolské jednoty vztahy velice vyostřené, dalo by se říct až nepřátelské.⁹⁰ Toto dokládá nejen sílu Sokola co do počtu členů, ale i skvělou organizaci a motivaci, a především pak demokratické smýšlení, které

---

⁸⁵ WAIC 1996, s. 137.

⁸⁶ Tyršův dům, Újezd 450,118 01 Praha 1 – Malá Strana.

⁸⁷ Původně se jednalo o městský šlechtický palác patřící až do 60. let 18. století rodu Michnů z Vacínova.

⁸⁸ V Tyršově domě: Pocta Francouzi Sansboeufovi. Pocta Jihoslovanů sokolským vůdcům. Příjezd prezidentův. Slavnost v tělocvičně. Sokolský tábor. Odpolední veselice. Slovanský večer. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1925, 65(21), 1. ISSN 1214-1240.

⁸⁹ KÁRNÍK 2000, s. 534.

⁹⁰ WAIC 1996, s. 129–130.

provází Sokol od jeho založení v roce 1862. Tato organizace byla také následně totalitními režimy ve 20. století zakazována.⁹¹

Podívejme se na nastavení tělovýchovných organizací spadajících pod organizace politické. Mezi ty, s nimiž měla Československá obec sokolská špatné vztahy, patří na prvním místě katolická tělocvičná organizace Orel spadající pod křesťansko-demokratickou stranu a dále Federace proletářské tělovýchovy spadající pod komunistickou stranu.⁹² Naopak velice dobré vztahy měla s Dělnickou tělocvičnou jednotou. Tyto příznivé vztahy se datují minimálně od roku 1918, kdy obě organizace spolupracovaly při zajištění bezpečnosti vznikajícího Československa.

Specifický vztah měla s Německým turnerským svazem (Deutscher Turnverband). Tato organizace navazovala na německá tělocvičná hnutí z dob Rakousko-Uherska, se kterými měl Sokol nebo alespoň jeho pražská organizace společné kořeny. Mezi Českou obcí sokolskou a turnerským spolkem nedocházelo k žádným útokům a vzájemné vztahy byly na korektní úrovni.⁹³ Pokud jde o politickou sílu, je třeba říct, že řada členů Sokola byla v politickém životě národa velice aktivní. Samotná Československá obec sokolská aktivně vytvářela seznamy politiků, kteří byli členy Sokola, což nám může dát poměrně jasný obrázek o tom, jaký mohla mít Československá obec sokolská vliv na politické i faktické fungování státu. Po volbách v roce 1929 se v parlamentu ze tří set poslanců šedesát sedm poslanců hlásilo k Sokolu.⁹⁴ Sokolové zároveň zasedli do nejvýznamnějších úřadů, např. František Udržal, který se stal ministerským předsedou, či Milan Hodža, který byl na krátkou dobu ministrem školství.⁹⁵ K dalším známým jménům patřil Karel Kramář anebo Edvard Beneš.⁹⁶ Také velká část úřednického stavu na mnoha významných ať už státních, nebo městských úřadech byla členy Sokola.

To zároveň neznamená, že by naprostá většina členů Sokola z vysoké státní správy nebyla pouze řadovými členy.⁹⁷ Zde je třeba říct, že Československá obec sokolská neměla vlastní politický program jako agrární strana nebo čeští socialisté, a členové Sokola proto vstupovali do různých českých politických stran. Zároveň samotný Sokol po celou dobu

---

⁹¹ Pro rakousko-uherské úřady během první světové války představovalo české národnostní smýšlení větší nebezpečí než demokratické tradice.

⁹² VEJVAR 2014, s. 104.

⁹³ WAIC 1996, s. 132.

⁹⁴ FIKAR 1948, s. 73.

⁹⁵ V roce 1935–1938 byl ministerským předsedou Československé republiky.

⁹⁶ <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/Sokol/panel18.pdf>, vyhledáno 4.5. 2023.

⁹⁷ WAIC 1996, s. 135–136.

republiky vyjadřoval, že se jedná o nadstranickou organizaci.⁹⁸ Je však nutné také dodat, že Sokol představoval možnost seznámit se s členy různých úřadů a dával příležitost osobní protekce, která mohla dopomoci k získání zaměstnání ve státní službě anebo v soukromém sektoru.

Celkově se nicméně dá říct, že Sokol se politicky neangažoval po vzoru politických stran. Zaměřoval svou pozornost jiným směrem, totiž na společenský život československých občanů. Tyto společenské aktivity měly tradici už v dobách prvních let pražského Sokola, kdy po veřejných cvičeních následoval kulturní program.⁹⁹ Během zimních období zase sokolský spolek pořádal různé plesy anebo jiné akce, kterým nebránilo venkovní nepříznivé počasí. Po vzniku republiky význam Sokola v kulturním životě ovlivnily další prvky, kdy jedním z nejvýznamnějších byl biograf, který doslova rozšířil možnosti trávení volného času všech obyvatel světa. Československá obec sokolská si uvědomovala význam těchto společenských událostí a od 20. let 20. století se začaly budovat první biografy provozované právě místními sokolskými jednotami.¹⁰⁰ Tyto a další akce přispívaly k oblibě Sokola a zvyšování jeho vlivu na společenský život československých obyvatel.

Od roku 1929 se začalo s přípravou slavností ke 100 letům od narození Miroslava Tyrše. Měla se jich zúčastnit i jeho manželka Renáta Tyršová. Ustanovený výbor si rozvrhl práci na období od roku 1929 až do roku 1932, přičemž právě v roce 1932 se měly konat nejen Tyršovy slavnosti ale také všesokolský slet.¹⁰¹ To ovšem nebyly jediné aktivity, Sokol se připravoval i na další události. Jednou z nich byly svatováclavské slavnosti k tisíciletému výročí umučení svatého Václava, patrona českých zemí. Sokol svou účastí na oslavách vyjádřil podporu události organizované na počest svatého Václava, zároveň v tom byla i snaha Československé obce sokolské nepřipustit, aby se svatováclavské slavnosti staly výhradně katolickou záležitostí. Dne 27. září 1929 se konalo shromáždění na Václavském náměstí za přítomnosti všech významných sdružení i institucí včetně členů vlády a samotného prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka.¹⁰² Na tomto „národním holdu“ pronesl projev i Sokol, přičemž svatováclavské slavnosti se účastnilo 2250 sokolů.¹⁰³ Další významnou oslavou s přítomností Sokola bylo čestné přejmenování 28. pěšího

---

⁹⁸ WAIC 1996, s. 136.

⁹⁹ Tamtéž, s. 27–29.

¹⁰⁰ <http://www.kinolitomysl.cz/klient-164/kino-43/stranka-490>, vyhledáno 18. 7. 2023.

¹⁰¹ FIKAR 1948, s. 71.

¹⁰² Tamtéž, s. 73.

¹⁰³ Tamtéž, s. 73.

pluku československé armády na pluk Tyrše a Fügnera, které se konalo 28. října 1929. Sokol byl zastoupen i na oslavě 80. narozenin prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Při této příležitosti si Sokol pro řečníky přichystal II. školu o Masarykovi, kterou vedl Antonín Krejčí, a vystupovala na ní řada řečníků, mezi nimiž byl i Edvard Beneš hovořící na téma Masaryk osvoboditel.¹⁰⁴ I v dalších letech se sokolstvo nadále rozvíjelo a zúčastňovalo se různých akcí jak v českých zemích, tak dokonce i mimo starý kontinent.¹⁰⁵

Rok 1932 pro Sokol představoval jubilejní období připomínající sto let od narození Miroslava Tyrše. Smutnou událostí začínajícího roku bylo úmrtí Tyršova žáka a starosty Sokola Josefa Scheinera, který 11. ledna 1932 zemřel na zápal plic. Jeho pohřbu se zúčastnil prezident Masaryk společně se členy vlády a dalšími politickými a sokolskými osobnostmi. Bývalého starostu na jeho poslední cestě doprovodili vojáci československé armády. Tento vojenský doprovod sestával z 30 generálů a zhruba 600 členů důstojnického sboru, dále zde bylo několik tisíc poddůstojníků a vojáků z pěchoty, jezdeckva a dělostřelectva (rakev Josefa Scheinera byla vezena na lafetě děla).¹⁰⁶ I přes tuto smutnou událost, která částečně narušila Tyršovy slavnosti, proběhla v roce 1932 řada akcí naplánovaných u příležitosti zmíněného jubilea. Kromě všesokolského sletu to byly přednášky a další oslavné události organizované nejen v Československu, ale také na jiných místech evropského kontinentu i ve Spojených státech amerických.¹⁰⁷

S ukončením Tyršových slavností zároveň končí i jedno období sokolských dějin. Po tomto roce se Sokol a Československo musely začít připravovat na válku z důvodů politických změn, které se udály v sousedním Německu.¹⁰⁸ Bylo také potřeba postarat se o členy Sokola, kteří z důvodů hospodářské krize přišli o práci. Navzdory tomu členové Sokola i nadále pokračovali ve svých činnostech a účastnili se souvisejících slavností. Doba se však měnila pod vlivem situace v Německu, což mělo dopad i na činnost Sokola, který se, stejně jako celé Československo, postupně připravoval na blížící se válku. Tragický rok 1938 Sokol postavil před nevyhnutelnost války, organizace začala mnohem více než kdy dříve spolupracovat se svými konkurenty, a to s Dělnickou tělocvičnou jednotou a s katolickou tělocvičnou jednotou Orel.¹⁰⁹ Při přípravě na obranu

---

¹⁰⁴ FIKAR 1948, s. 76.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 80.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 82.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 84.

¹⁰⁸ WAIC 2004, s. 228.

¹⁰⁹ FIKAR 1948, s. 102.

Československé republiky dobře demonstroval odhodlanost československého národa bránit zemi i X. všesokolský slet, na kterém bylo jasně vidět vůli bránit se. I přes úspěch všesokolského sletu však události Mnichova ukončily dobu první republiky a zároveň i zlatý věk Sokola.

Avšak i vedle těchto společenských, politických a jiných událostí, na nichž se sokolové podíleli, zůstávala československá obec sokolská především tělocvičnou organizací. Tělesnou zdatnost prezentovala zejména na všesokolských sletech, kde se předváděly cvičební techniky Sokola a zároveň se zde demonstrovala i síla a počty členů, což potvrzovalo celkově významné postavení Sokola v české společnosti. Kromě československých jednot přijížděli také sokolové ze zahraničí a v určitých dobách představovaly tyto slety propagaci české státnosti a národního uvědomění.

2.1. Všesokolské slety

Během období první republiky proběhly celkem čtyři všesokolské slety. První nastal, jak už bylo zmíněno, v roce 1920 a tento VII. všesokolský slet představoval demonstraci vědomí mladého československého národa.¹¹⁰ Zároveň se jednalo o poslední slet uspořádaný na Letenské pláni. V průběhu VII. všesokolského sletu také probíhal VI. valný sjezd Sokola, přičemž bylo rozhodnuto, aby se Sokol přejmenoval na Československou obec sokolskou.¹¹¹

Další (VIII.) všesokolský slet se konal až v roce 1926. Odehrál se už na novém místě – na Strahově. Na místě dnešního velkého strahovského stadionu byla vybudována provizorní dřevěná stavba pro diváky, cvičiště bylo vysypané pískem. Tento stadion nesl jméno prvního československého prezidenta a říkalo se mu Masarykův státní stadion, dnes je však známější jako tzv. Strahovský.¹¹² Celkem se veřejného cvičení zúčastnilo na 143 863 cvičenců a cvičitelů a shlédlo jej na 800 000 diváků. Během tohoto sletu dostala Československá obec sokolská z rukou prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka vlastní prapor.¹¹³

Po skončení sokolských slavností se stadion dále modernizoval a další, IX. všesokolský slet, jehož tématem bylo stoleté výročí narození Miroslava Tyrše, se udál v roce 1932.¹¹⁴ Poslední, jubilejní X. všesokolský slet se konal v roce 1938, v atmosféře podkreslené

---

¹¹⁰ Tamtéž, s. 45–46.

¹¹¹ Tamtéž, s. 46.

¹¹² PELC 2018, s. 93–96.

¹¹³ KOZÁKOVÁ 1994, s. 29.

¹¹⁴ BÁRTLOVÁ 2018, s. 50–51.

vnímáním ohrožení malé republiky ze strany nacistické třetí říše. Sokolové nazvali tento slet *Přísaha republice*. Šlo o manifestaci Sokola i celého českého národa proti nacistickému nebezpečí.¹¹⁵ Zároveň se jednalo i o první všesokolský slet žactva, které mělo svůj vlastní prapor.¹¹⁶

Zastavme se na chvíli u tohoto jubilejního X. všesokolského sletu a připomeňme si některé reálie. Byl to bezesporu největší slet, jaký Sokol během své dosavadní existence uskutečnil. X. všesokolský slet trval déle než pět týdnů. Vystoupilo na něm 350 000 sokolů a prodalo se 2 499 851 vstupenek, jak vyplývá ze zprávy finanční výboru, který měl tento slet na starost.¹¹⁷

Slet navazoval na několik předcházejících akcí, což byly zimní závody a IV. středoškolské hry, které zahajovaly X. všesokolský slet 29. května 1938.¹¹⁸ Samotná sokolská vystoupení začala 2. července 1938 a zahajovala je pražská sokolská organizace.¹¹⁹ V následujících dnech vystupovali další sokolové jak z československých žup, tak i sokolové ze zahraničí: z Bulharska, Jugoslávie i Spojených států amerických.¹²⁰ Velký zájem vyvolal 6. červenec, kdy se konal vojenský den – přesněji vystupovali vojáci nejen československé armády, ale také vojáci spojeneckých zemí Malé dohody, tj. Rumunského království a Království Jugoslávie. Součástí představení byli příslušníci pěchoty, kteří předváděli boj s bodáky, ale také letectvo a další složky branné moci.¹²¹

2.2. Sokol a olympijské hry

Další slavností pohybu, které se sokoli účastnili, byly olympijské hry. Sokol i olympijské sdružení totiž měly společné základy, což byla harmonie těla a duše. Zároveň je nutné nezapomínat na fakt, že vztah k olympijským hrám byl od samého počátku komplikovaný, a činovníci navzdory tomu, že samotnou olympijskou myšlenku podporovali, měli řadu výhrad ke sportu jako takovému. Tyto argumenty odmítající sport se v českém Sokole řešily až do zániku první, respektive druhé republiky.¹²² Je také zároveň třeba dodat, že sport nebo chápání sportu se tehdy lišily od toho, jak je vnímáme dnes. Byla to také doba, kdy veřejné zdraví nebylo na takové úrovni jako dnes. Česká

---

¹¹⁵ KOZÁKOVÁ 1994, s. 38.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 34–37.

¹¹⁷ KÁRNÍK, 2018, s.486–487.

¹¹⁸ FIKAR 1948, s. 103.

¹¹⁹ KÁRNÍK 2018, s.487.

¹²⁰ KOZÁKOVÁ 1994, s. 38.

¹²¹ KÁRNÍK, 2018, s.487.

¹²² WAIC 1996, s. 160.

obec sokolská nepatřila v předválečné době k velkým podporovatelům olympijské myšlenky, což také dokazuje fakt, že samotná obec jako taková se olympijských her jakožto organizace neúčastnila a svou neúčast opírala o stanovisko Mezinárodní gymnastické federace. To však neznamenalo, že by se jednotliví členové Sokola nesměli olympijských her zúčastňovat.¹²³ Ke změně stanoviska došlo krátce po vzniku republiky, kdy nastala potřeba reprezentace samostatného československého státu na všech úrovních, hlavně v zahraničí. Souviselo to i s novou potřebou oddělit se od Rakousko-Uherska nebo přesněji od rakouských organizací, pod které ty české spadaly.

První olympijské hry, kterých se členové československé výpravy účastnili, byly olympijské hry v belgických Antverpách. Konaly se v roce 1920, tedy necelé dva roky po skončení první světové války. Členové Sokola se od té doby začali výrazněji zúčastňovat olympijských her, kde excelovali hlavně ve sportovní gymnastice. Na olympiádě v Antverpách získalo Československo celkově dvě bronzové medaile, za lední hokej a smíšenou čtyřhru v tenise.¹²⁴ Ve vzpomínkách členů Sokola se nám však dochovala jistá nespokojenost, nejen ze samotných výsledů, ale také kvůli tomu, proč se tak stalo. Hlavním důvodem byl nedostatečný počet členů československé družiny. Je však nutno dodat, že finanční náklady převyšovaly dary od státu a většinu výdajů musela nést sama Československá obec sokolská, respektive i Český olympijský výbor.¹²⁵

Během dalších olympijských her, tedy v roce 1924 v Paříži, naše země získala celkově jednu zlatou, čtyři stříbrné a pět bronzových medailí, přičemž zlaté a stříbrné příčky obsadili členové Sokola.¹²⁶ I bronzové medaile, vyjma vzpírání, získali sokolové. Podíváme-li se na disciplíny, ve kterých sokolové excelovali, tak zjistíme, že se jednalo pouze o disciplíny spojené se sportovní gymnastikou.¹²⁷

Tato vítězství však nezměnila názor na olympijské hry, kdy se československá obec sokolská snažila o všestranné sportovní vzdělání, zatímco Mezinárodní olympijský výbor se zaměřoval pouze na jednotlivé sportovní disciplíny a výhradně na výkony samotných sportovců. Tyto rozpory nicméně nebránily členům československé obce sokolské v chystání osmé olympijské konference, která se konala v Praze roku 1925.¹²⁸ Zároveň se

---

¹²³ <https://www.olympijskytym.cz/article/Sokolove-na-olympijskych-hrach-nejdrive-kritika-pak-ale-nastaly-medailove-zne->, vyhledáno 20.5.2023.

¹²⁴ PROCHÁZKA 1980, s. 98–99.

¹²⁵ WAIC 1996, s. 169–170.

¹²⁶ PROCHÁZKA 1980, s. 117.

¹²⁷ Tamtéž, s. 117.

¹²⁸ BÁRTLOVÁ 2018, s. 51–52.

Česká obec sokolská také aktivně účastnila průběhu této konference. Za předsedu kongresu byl zvolen významný člen Sokola Karel Weigner a mezi dalšími členy předsednictva bylo nemálo jiných významných členů České obce sokolské.¹²⁹

Tři roky po tomto kongresu, tj. v roce 1928, se konaly další olympijské hry v Amsterdamu, na něž se vypravilo i 69 reprezentantů Československa. Výsledky byly pro Sokol ohromující: z devíti získaných medailí bylo pět pro gymnasty, z toho jedna zlatá.¹³⁰

Tento slibný zisk medailí však přerušily olympijské hry v Los Angeles v roce 1932, kterých se zúčastnilo pouze sedm zástupců Československa, a nebyl mezi nimi žádný člen sokolské obce. Tento malý počet souvisel s ekonomickými problémy způsobenými velkou hospodářskou krizí ve 30. letech 20. století.¹³¹

Poslední předválečné hry, kterých se sokolové účastnili, byly olympijské hry v Berlíně v roce 1936. Tuto slavnost se snažilo nacistické Německo využít pro svou propagandu. Během her se Čechoslovákům podařilo získat celkem osm medailí, z toho tři zlaté a pět stříbrných, členové Sokola získali pouze dvě: jednu zlatou pro Aloise Hudce za sportovní gymnastiku a jednu stříbrnou za ženskou týmovou sportovní gymnastiku.¹³²

Po těchto olympijských hrách zbývaly pouze dva roky do doby, kdy Německo začalo s územními požadavky vůči Československu. Československo a československá společnost se intenzivně připravovaly na blížící se válku. Kromě materiálních záležitostí, kterými se zabývalo ministerstvo obrany, bylo nutné připravit i obyvatelstvo, především mužskou polovinu populace, které se týkala branná povinnost.

Tyto přípravy byly velice dobře znatelné během X. všesokolského sletu, během něhož bylo možné doslova vidět i cítit odhodlání Čechoslováků k obraně národa. Krátce po všesokolském sletu nastaly mnichovské události. V této době se snažil Sokol i nadále provádět svou činnost, na konci měsíce září se postavil na stranu obrany republiky.¹³³

V událostech po Mnichovu členové Sokola pomáhali s evakuací občanů ze Sudet do vnitrozemí Československa.¹³⁴

Československá obec sokolská v dobách první republiky zažívala zlatý věk, kdy patřila k největším organizacím na území Československé republiky, a zároveň měla i velkou síť

---

¹²⁹ WAIC 1996, s. 170–171.

¹³⁰ <https://www.olympijskytym.cz/olympic/amsterdam-1928>, vyhledáno 20.5.2023.

¹³¹ WAIC 1996, s. 171.

¹³² PROCHÁZKA 1980, s. 153–154.

¹³³ FIKAR 1948, s. 106–107.

¹³⁴ Tamtéž, s. 107.

zahraničních kontaktů. Nebyly to jen kontakty s mezinárodními sdruženími, týkalo se to především dalších sokolských organizací na území starého kontinentu i v Novém světě, kam se odstěhovala řada Čechů a Slováků, kteří tam nejen zapustili kořeny, ale také přinesli sokolskou myšlenku.

Počty členů Sokola dosahovaly v období první republiky vrcholu, to samé se dá říct i co do prestiže a rozsahu organizace, která podnikala i řadu kulturně společenských činností a jejíž vliv na Československou společnost byl teoreticky značný. S událostmi roku 1938 se začalo smrákat nejen nad Československem, ale i nad samotným Sokolem, který zažíval těžké období poté, co byla země 15. března 1939 obsazena a rozdělena nacistickými jednotkami. Československá obec sokolská i nadále mohla s omezením pracovat, ale v roce 1941 byla činnost Sokola zastavena. Po válce se Sokol jen krátce nadechl a v roce 1948 uspořádal poslední slet, nedlouho předtím, než velení nad Sokolem převzala komunistická strana a sloučila řadu v té době existujících tělocvičných organizací do jedné. Tím de facto Sokol přestal na dlouhé roky existovat. Nově český Sokol znovu ožil teprve po pádu železné opony.

3. Sokol a jeho vztah k náboženství

Vztah Sokola k náboženství nebyl zcela přímočarý. V současné době se může zdát, že není nikterak problematický, neboť náboženská ani sokolská uskupení proti sobě veřejně nevystupují. Avšak v minulosti tomu tak nebylo, minimálně od druhé poloviny 30. let, kdy Československu hrozilo nacistické nebezpečí. Do té doby byly vztahy mezi Českou obcí sokolskou a náboženskými organizacemi, přesněji řečeno katolickými náboženskými organizacemi i samotnou katolickou církví, velice nepřátelské.

Dnes už nežijí pamětníci, kteří by si toto nepřátelství pamatovali. Dochovalo se nicméně nemálo pramenů, děl a zápisů, které se na toto téma zaměřují, např. úřední spisy České obce sokolské, novinové články anebo samostatná díla pojednávající o tomto tématu ze strany katolické církve i od členů Sokola.

Pokud bychom chtěli najít kořeny tohoto boje, museli bychom se vydat až do dob rakousko-uherské monarchie, kdy spor mezi náboženstvím, respektive katolickou církví a Českou obcí sokolskou vznikl.

3.1. Katolická církev před první světovou válkou

Od počátku 19. století můžeme zřetelně vidět, jak katolická církev výrazně začala ztrácet svou doposud neotřesitelnou pozici, jaké se v předchozích stoletích těšila. Jednou z příčin byla Velká francouzská revoluce, která ve Francii de facto zpochybnila a zničila výsadní postavení církve a nahradila ji nacionalismem, který převzal mobilizační ráz.¹³⁵ Myšlenka nacionalismu se později rozšířila dále do Evropy a od druhé poloviny 19. století, během něhož katolická církev a celkově náboženství začaly ztrácet své výsadní postavení, můžeme vidět formování moderních národů.

Po konci napoleonských válek katolická církev musela začít nápravou poškození, která utrpěla během francouzské revoluce a napoleonského období. Mezi tím i dočasnou ztrátu papežského státu, který byl obnoven po napoleonských válkách v původních hranicích.¹³⁶

Po návratu na scénu se katolická církev stává oporou monarchistických (katolických i nekatolických) režimů, aby nepřipustila znovu chaos a útrapy, kterými si prošla během francouzské revoluce a následné vlády Napoleona Bonaparta.¹³⁷

---

¹³⁵ PETRÁČEK 2013, s. 67–68.

¹³⁶ Tamtéž, s. 10.

¹³⁷ LOZINSKIJ 1989, s. 265–274.

Období první poloviny 19. století můžeme chápat jako snahy v té době existujících států a katolické církve o konzervaci společnosti. Římská kurie se snažila s katolickými i nekatolickými panovníky o udržení statusu quo, zároveň to však pošlapávalo kulturní, jazyková a v některých případech i náboženská práva národů.¹³⁸ Přičemž je třeba také zdůraznit, že národnostní inteligence vycházela právě z řad nižšího kléru, které byly každodenně ve styku s prostým lidem i národní inteligencí.¹³⁹

Jedním z klíčových roků byl rok 1848, ze kterého katolická církev vyšla do určité míry posílená díky nástupu rakouského císaře Františka Josefa I., ve Francii se tou dobou stal hlavou státu Napoleon III., jenž se opíral o hlasy francouzských katolíků. Situace katolické církve vypadala příznivě, avšak svět se měnil – probíhala průmyslová revoluce, modernizace společnosti a měnily se politické mapy Evropy (sjednocení Itálie a Německa). Na tyto změny se katolická církev pokusila reagovat několika způsoby. Vydávaly se encykliky a v roce 1868 byl svolán První vatikánský koncil.¹⁴⁰ Vedení katolické církve ne vždy dokázalo správně reagovat na události, které souvisely s výše zmíněnými důvody. Kvůli těmto přešlapům se laická veřejnost od církve vzdalovala natolik, že to způsobovalo odchod věřících z církve. Katolická církev v této době komunikovala s veřejností především skrze kritiku a tento kritický přístup je shrnut do dokumentu *Syllabus omylů*, soupisu omylů moderní doby, který vyšel v roce 1864.¹⁴¹ Avšak ani tato odsouzení nestačila a katolická církev s papežem Piem IX. (1792–1878, pontifikát 1846–1878) musela svolat nový koncil, který se měl zabývat církevními problémy 19. století. Tento První vatikánský koncil však ukončilo dobytí města Říma italskými armádami a vznik sjednoceného italského království. Papež Pius IX. se pak prohlásil za vatikánského vězně.¹⁴²

Koncil ještě stačil vydat dogmatickou konstituci *Pastor aeternus* o papežském primátu a papežské neomylnosti. Tato dogmata pak státy, bez ohledu na to, zda příznivci, či odpůrci katolické církve, využily ve svůj prospěch.¹⁴³ Habsburská moc následně začala systematicky omezovat vliv katolické církve na společnost a církev se dostávala pod státní kontrolu.¹⁴⁴ Určitá změna postoje vůči moderní společnosti nastala za působení papeže Lva XIII. (1810–1903, pontifikát 1878–1903), kdy se pokusil o smíření

---

¹³⁸ PETRÁČEK 2013, s. 11.

¹³⁹ Tamtéž, s. 12.

¹⁴⁰ LOZINSKIJ 1989, s. 286.

¹⁴¹ PETRÁČEK 2013, s. 15.

¹⁴² LOZINSKIJ 1989, s. 287.

¹⁴³ FRANZEN 2006, s. 263–270.

¹⁴⁴ PETRÁČEK 2013, s. 16.

s francouzskou republikou, odkud se rekrutovalo nejvíc členů misie do Afriky a dalších částí světa. Inspirace k tomuto usmíření přišla ze Spojených států amerických, kde katolická církev zastávala významné postavení s ekonomickým zajištěním i přesto, že nebyla odkázaná na podporu od státu.¹⁴⁵

Tyto snahy o usmíření vyvrcholily encyklikou *Au milieu des sollicitudes* (1892), která je věnovaná především francouzským katolíkům a v níž svatý stolec upozorňuje na nutnost přijetí vládních institucí. Je však nutné dodat, že se papež vyhnul otázce týkající se legality vlády. Dále papež Lev XIII. zakládal různé akademické instituce pro studium moderního světa a historických otázek. Celkově se snažil o postupnou modernizaci církve, aby dokázala oslovit i moderního člověka. Mezi jeho nejvýznamnější dílo patří encyklika *Rerum Novarum*, která vyšla v roce 1891 a dala základ pro křesťansko-sociální politiku a vznik křesťanských politických stran. Situace se změnila s nástupem papeže Pia X. (1835–1914, pontifikát 1903–1914), který však politickým otázkám moderního světa nerozuměl, sám se navrátil k podpoře monarchistických režimů a začalo pronásledování modernistů. Zároveň ale díky vzdělání a letem zkušeností velmi rozuměl pastoraci a nebál se zde provádět změny.¹⁴⁶ Papež Pius X. zemřel 20. srpna 1914, krátce po vypuknutí první světové války.

3.2. Katolická církev a Sokol za monarchie

Katolická církev patřila jak v době monarchie, tak v době první republiky mezi nejvýznamnější ideové protivníky Sokola. Tento konflikt však nenastal hned po založení Sokola, rozvíjel se postupně stejně jako samotná sokolská organizace i její vztah k náboženství. Je zároveň nutné dodat, že před první světovou válkou bylo 90 % obyvatel českého království katolického vyznání.¹⁴⁷

V prvních letech fungování Sokola byl nicméně vzájemný vztah klidný a pravidelně docházelo ke svěcení sokolských praporů.¹⁴⁸ Co se týče samotného náboženství, Tyrš se

---

¹⁴⁵ PETRÁČEK 2013, s. 17.

¹⁴⁶ Papež Pius X. provedl řadu církevních reforem, které zmodernizovaly náboženský život. Jedním z jeho důležitých nařízení bylo zrušení práva veta katolických panovníků jakožto zasahování světských vládců do záležitostí katolické církve. Zavedl pravidelné posílání zpráv o stavu diecéze a nařídil opakovanou návštěvu biskupů v Římě. Zároveň sestavil komisi na kodifikaci kanonického práva. Za jeho vlády také vyvrcholil boj proti modernismu a ve Francii a v dalších zemích došlo k odluce státu od náboženství a zabavení církevního majetku.

¹⁴⁷ BOROVIČKA 2013, s. 405.

¹⁴⁸ JAGOŠOVÁ, Anna. Mánesův prapor pro Sokol Pražský. Vzdělavatelské listy – samostatná příloha časopisu Sokol [online]. Praha: Česká obec sokolská, 04 prosinec 2017, s. 4–6. [cit. 25.9.2023]. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>

k němu vyjádřil v časopisu *Sokol*, č. 11, z roku 1971.¹⁴⁹ V článku „O účelu spolčování a podmínkách zdatu jeho“ byly poprvé položeny základy sokolského vztahu k náboženství.¹⁵⁰ Toto Tyršovo vyjádření později ovlivnilo další vývoj sokolského náhledu na náboženství, což komplikovalo vztahy s některými radikálními uskupeními. K viditelným změnám pohledu Sokola na katolickou církev, respektive na zasahování katolické církve do světských politických záležitostí, které se hanlivě označovalo jako klerikalismus, začalo docházet až v 80. letech 19. století.¹⁵¹ Souviselo to s dobovými náladami panujícími na obou stranách. Zatímco Sokol byl liberálně demokratické povahy, členové kléru byli konzervativní a bránili se modernizačním snahám.¹⁵² Je však také nutné dodat, že i v samotné katolické církvi probíhaly vnitřní spory mezi konzervativními a liberálními skupinami duchovenstva.¹⁵³ Sokol nebyl proti náboženství jako takovému a sám uznával svobodu vyznání, ale kriticky se vymezoval vůči konzervativním projevům náboženství, které považoval za zpátečnické.¹⁵⁴

První známý střet můžeme v České obci sokolské zaznamenat v roce 1885, kdy jeden z vysokých činovníků a budoucí první starosta České obce sokolské Jan Podlipský vítal nového pražského arcibiskupa a českého primase Františka ze Schönbornu, což vyvolalo u řady funkcionářů Sokola značnou nelibost.¹⁵⁵

Averze mezi Sokolem a členy katolické církve postupně narůstala. Od 90. let 19. století byla nevraživost vůči Sokolu a jeho liberalismu čím dál tím viditelnější. Centrem tohoto proti sokolského snažení byla v českých zemích Morava, která byla katolickou církví více ovlivněna. Nesmíme ale zapomínat, že i samotní členové Sokola byli protikatolicky zaměřeni. Když starosta Jan Podlipský poklepával na základní kámen Husova památníku, řekl mimo jiné, že „poklepává na kámen ve jménu Boha, Otce i Ducha svatého“, přičemž v další části svého proslovu dodává, že pomník je stavěn „nikoliv navzdory“.¹⁵⁶ Jeho proslov u Husova památníku však nešel dalším sokolským představitelům, kteří na něj následně vyvíjeli nátlak, aby rezignoval na post starosty České obce sokolské. Podlipský

---

¹⁴⁹ TYRŠ, Miroslav. O účelu spolčování a podmínkách zdatu jeho. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. 1871, roč. I, č. 11, s. 85–87. ISSN 0489-6718.

¹⁵⁰ V tomto článku Tyrš zakazuje diskutovat o náboženských a konfesijních otázkách v Sokole, stejně tak dodává, že Sokol není jen pro určité politické a náboženství, ale pro celý národ a stojí nad krátkodobými spory, ať už politickými, konfesijními nebo jinými.

¹⁵¹ WAIC 1996, s. 73.

¹⁵² Pohled Sokola byl také zpočátku ovlivněn Mladočeskou stranou, která považovala politické křesťanské strany za konkurenty.

¹⁵³ BOROVIČKA 2013, s. 405.

¹⁵⁴ JANDÁSEK 1931, s. 14–15.

¹⁵⁵ WAIC 1996, s. 72–73.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 73.

v tomto okamžiku ještě neustoupil a post starosty opustil až v roce 1905.¹⁵⁷ Na tomto příkladu můžeme vidět, že ani nejvyšší představitelé Sokola nebyli ušetřeni kritiky od členů organizace.

Nejlepší pohled na toto téma nám mohou poskytnout samotné archivní materiály České obce sokolské, které můžeme najít v Národním archivu, ve fondu Československá obec sokolská, s názvem složky *Korespondence vzdělávacího odboru o vztahu Sokola k Orlu, ke klerikalismu, k národnímu socialismu a dělnickým tělocvičným jednotám, o pořádání přednášek, o oslavách Komenského, o taneční výchově, protialkoholní agitaci při odvodech branců apod. 1901–1915*.¹⁵⁸ Dochovalo se zajímavé množství materiálů, které nám mohou přiblížit vztah mezi Českou obcí sokolskou a katolickou církví, a to hlavně z pohledu Sokola, který je velice zajímavý. Tyto ukázky můžeme rozdělit do dvou částí. Zaprvé neutrální ke členům katolické církve. Zadruhé, a to ve většině nalezených případech, silně protikatolické zaměření, přičemž zde nemůžeme mluvit jen o katolictví z pohledu náboženské organizace, ale také o katolictví v podobě politické organizace, přesněji křesťansko-politické strany, jedné z těch, které vznikaly na přelomu 19. a 20. století.¹⁵⁹ Pokud se podíváme do archivních materiálů, tak mezi prvními dokumenty, které můžeme najít, jsou záznamy otázek, jež zaznívaly na téma členství kleriků v sokolské organizaci. První soubor dvou dopisů pochází ze Sokolské župy Orlické a byl napsán 25. května 1909. Druhý, ze dne 29. března 1911, pocházel z tělocvičné jednoty Jílové u Prahy. I když byly oba dopisy napsány na stejné téma, jsou rozdílné svou povahou. Zatímco dopis z Orlické župy je nepřátelský, ten z tělocvičné jednoty Jílové u Prahy má charakter dotazu. Abychom pochopili, proč tyto dopisy byly tak rozdílné, musíme znát jejich obsah.

Nejprve se zaměříme na dopis z Orlické župy, kde jeho autoři Richard Petráň, jednatel župy, a lékař Otakar Klumpar, první starosta župy, upozornili na propastný rozdíl mezi katolickou církví, zejména jejími představiteli, a Sokolem: „Předsednictvo sokolské Župy Orlické jednavší, ve své schůzi 23. května t. r. v Kostelci n/L. konané, o ‚zásadním‘ usnesení br. předsednictva Č.O.S., ve kterém prohlašuje se, že kněz může býti členem jednot sokolských, projevuje s usnesujícím tím svůj nesouhlas. Právě v dnešní době, kdy zejména shledáváme obrovský kontrast v smýšlení i jednání kněží (všech vyznání) oproti

---

¹⁵⁷ WAIC 1996, s. 73.

¹⁵⁸ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 300, karton 69, název složky Korespondence vzdělávacího odboru o vztahu Sokola k Orlu, ke klerikalismu, k národnímu socialismu a dělnickým tělocvičným jednotám, o pořádání přednášek, o oslavách Komenského, o taneční výchově, protialkoholní agitaci při odvodech branců apod. 1901–1915.

¹⁵⁹ KADLEC 1991, s. 235–337.

duchu sokol. jednot, které výslovně musí býti protiklerikální a kráčeti mají k cíli svému ve směru ryze pokrokovému a čistě lidském, nemožno usnesení to schvalovati. A jelikož každý kněz (neb výjimek skoro není) je nepřitelem pokroku a lidu, kterému my chceme v jed. sokol. býti apoštoly, trváme na tom, by tito příslušníci jich byly z řad sokolských vymýceni, bychom tak vyvarovali se rozporů v úkolech našich a jednali zásadně a sokolsky. Nazdar.“¹⁶⁰

Odpověď České obce sokolské z 11. června 1909 zněla: „Výbor jednoty naší usnesl se ve své schůzi konané dne 7. června tr. nepřijímati žádné kněze za svého člena uznávaje, že by to bylo na úkor shody a pokroku v Sokole. Nečiníme veřejný projev, poněvadž si myslíme, že tímto způsobem – usnesením výborovým – odstraní se nechutné polemiky novinářské a měly by všechny jednoty takto jednati.“¹⁶¹

Druhý dopis přišel na ústředí České obce sokolské z již zmiňovaného Jílového u Prahy. Byl odeslán 27. března 1911 a měl formu dotazu, jak mají přistupovat k člověku, který byl kaplanem u svatého Štěpána v Praze.

Text vyznívá jasně: „Členem naší jednoty již po řadu let jest zdejší rodák P. Špechta Jos., kaplan u sv. Štěpána v Praze. Týž zcela řádně vždy platil zvýšené příspěvky a vždy lnul k jednotě opravdu bratrsky – ovšem nevíme, zda jako rodák, či z přesvědčení. Týž nikdy nevystupoval nějak ostentativně jako vyložený klerikál. Ponižující ho jednání na posledním valném sjezdu Č.O.S., ihned nám dopsal, zda chceme jej míti členem či, zdali má sám z vystoupení z jednoty, aniž by musilo dojít k vyloučení, což by mu bylo nemilým.“¹⁶²

Tento dopis dále pokračoval opakováním té samé věty, která padla na V. sjezdu České obce sokolské v roce 1910, respektive která zazněla v dodatku k usnesení: „Do jednoty sokolské nebud' též přijímáni za členy příslušníci klerikálních spolků a ti, kdo snahám klerikálním vědomě slouží.“¹⁶³

Tyto dvě skupiny dopisů nám jasně dokládají nejednotnost sokolské obce, které se ptají a také dávají různá doporučení ohledně toho, jak jednat se členy kléru. Zatímco v Orlické župě doporučují všechny členy katolické církve vyhnat, v tělocvičné jednotě v Jílovém svého kněze nechávají v Sokole působit i nadále. Řada členů křesťanských uskupení si však formulaci „...do jednoty sokolské nebud' též přijímáni za členy příslušníci

---

¹⁶⁰ NA, ČOS, inv. č. 300, kart. 69.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² NA, ČOS, inv. č. 300, kart. 69, Bouchal, 27. 3. 1911.

¹⁶³ WAIC 1996, s. 74.

klerikálních spolků a ti, kdo snahám klerikálním vědomě slouží“ vyložila tak, že v Sokole není místo pro členy duchovenstva ani pro další osoby, které by zastávaly *klerikalismus*. Je však nutné dodat, že neexistovalo žádné oficiální vysvětlení, co tyto formulace vlastně znamenají. Zda se pod pojmem *klerikální spolek* myslí pouze tělocvičná jednota Orel, který v těchto dobách vznikl, nebo jiné politicko-náboženské organizace, případně čistě náboženské organizace. To samé se dá říci i o vyjádření „klerikálním vědomě slouží“. Není jasně definováno, co to přesně znamená, a rozhodování o konkrétních dopadech zůstalo na jednotách.¹⁶⁴

To dokládá i zbytek dopisu, ve kterém se vedení jednoty dohodlo, že tento duchovní i nadále zůstává členem jednoty v Jílovém u Prahy.¹⁶⁵

Na tento dopis byla následně 26. května 1911 odeslána odpověď shrnující pohled na kněžstvo: „Bratři! Obsah Vašeho listu ze dne. 27. března t. r., který byl předmětem jednání poslední schůze představenstva ‚České Obce Sokolské‘ konané dne 23. t. m., v které usneseno oznámí Vám, že pouhé příslušenství ke stavu kněžskému, není-li jiných závažných příčin, resp. důvodů, jak obsaženy jsou v resoluci valného sjezdu ‚České Obce Sokolské‘ /posledního/, není příčiny k vyloučení kněze z jednoty sokolské. NA ZDAR!“¹⁶⁶

Zde můžeme vidět, že i členové duchovní správy mohli být členy Sokola. Avšak konečné rozhodnutí, zda přijmout, nebo nepřijmout duchovního náleželo pouze vedení jednotlivých sokolských jednot.

V další části se zaměřím na jednoho z největších protivníků, na tělocvičný spolek Orel, který patřil k těm nejvýznamnějším jak na úrovni tělocvičné, tak na úrovni filozofické. Orelský tělocvičný spolek vznikl v roce 1908 spojením několika křesťanských tělocvičných sdružení. Název Orel převzal podle slovinského vzoru.¹⁶⁷ Český a slovinský Orel vznikaly ve stejné době jako reakce na uvolnění doby, ale i na Sokol, který se nepřátelsky vymezoval proti katolickým organizacím nebo přesněji proti politickému katolicismu. Zakladatelem této slovinské orelské organizace byl Janez Evangelist Krek, který jakožto prezident Slovinské křesťansko-sociální federace v Lublani předal 18. listopadu 1906 tělocvičnou halu gymnastickému oddílu Federace, což je považováno i za

---

¹⁶⁴ WAIC 1996, s. 74.

¹⁶⁵ NA, ČOS, inv. č. 300, kart. 69.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ HANUŠ 1992, s. 22

den založení Slovinského Orla.¹⁶⁸ Pojmenování Slovinský Orel se definitivně ustálilo až od roku 1909.¹⁶⁹

Jedním z důvodů vzniku této organizace byl také fakt, že zatímco sokolská jednota upřednostňovala myšlenku českého národa, do kterého samozřejmě patřili i Moravané, Slezané a další slovanské národy, Orel byl více nábožensky zaměřený. Vznik Orla představoval pro Sokol jasné nebezpečí, tento spolek patřil mezi významné protivníky. Podstata vztahu mezi sokolskou organizací a klerikalismem byla dokonale vyjádřena během V. sjezdu České obce sokolské. Zde došlo k odsouzení spojení náboženství a politiky. Zároveň ale také bylo řečeno, že „náboženství a vyznání patří do soukromých záležitostí.“¹⁷⁰

Toto nepřátelství jak ze strany Sokola, tak i ze strany Orla vyústilo do již zmíněného vyjádření, které zakazovalo klerikálům vstup do Sokola. Toto vyjádření vyvolávalo obavy ze střetů mezi Sokolem a Orlem na Moravě, která byla těžištěm orelského spolku. Zároveň s tím panovala také obava, že by nová křesťanská náboženská organizace mohla překazit práci Sokola. Proto se rozhodlo nespolupracovat s Orlem. V archivu se nachází koncept dopisu ze dne 27. května 1910, který nám tyto obavy předkládá: „Naopak ve snaze separující zříme útok na celistvost práce sokolské a pokus zlomit, nebo seslabit vliv sokolské práce i sokolské snahy na demokratický, všennárodní vývoj lidu našeho. Ve spolicích těch zříme i pokus obmezování volného smýšlení a svobodného přesvědčení jednotlivce, jež ve spolicích svých od prvního založení pěstíme.

Proto stojíme zásadně proti tendenci spolků těch, odmítáme jakékoliv s nimi spolupůsobení oznamující Vám to, žádáme, abyste laskavě dle toho také stanovisko k nim pro případ pokusu styku, zaujali. S bratrským pozdravem za předsednictvo Č.O.S.“¹⁷¹

Tento dopis nám de facto ukazuje jednu z dobových obav České obce sokolské, která měla strach z orelského sdružení, jež pro Sokol představovalo podle tohoto konceptu dopisu pravý opak toho, oč usilovalo právě sokolské hnutí.

---

¹⁶⁸ Janez Evangelist Krek (1865–1917), slovinský kněz a politik, spolupracoval s Janem Šrámkem a sdíleli navzájem své zkušenosti.

¹⁶⁹ CERAJ, Saša. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE HISTORICAL CIRCUMSTANCES SURROUNDING THE EMERGENCE AND ACTIVITIES OF THE CZECHOSLOVAK, SLOVENIAN AND CROATIAN OREL/ORAO MO. *Review of Croatian history* [online]. Croatian Institute of History, 2013, IX (1), 77–114 [cit. 2023-11-13]. ISSN 1845-4380. Dostupné z: <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=189964>

¹⁷⁰ WAIC 1996, s. 74.

¹⁷¹ NA, ČOS, inv. č.300, kart. 69.

Tyto obavy byly oprávněné, jelikož orelský tělocvičný spolek přebíral také fungující a již existující katolické „sokolské“ jednoty. Tato informace je velice zajímavá, jelikož nám říká o existenci katolické tělocvičné jednoty, které se také říkalo Sokol.¹⁷² Týdeník *Obnova* ze dne 16. prosince 1910 uvádí, že vznikla orelská organizace v oblasti Hradce Králové, zmiňuje zde i katolické Sokoly a doporučuje změnit název a potvrzení od Orelské župy.¹⁷³

O existenci těchto křesťanských Sokolů se nám dochovaly záznamy ohledně jižních Čech. Máme k dispozici dvě zmínky: první je součástí protikatolicky zaměřeného dopisu ze Sezimic, kde autoři upozorňují na článek vydaný dne 28. března 1909 v katolických novinách *Čech*, který vybízí k zakládání katolických sokolských jednot.¹⁷⁴ Nejnižší počet členů Křesťansko-sociální tělesné jednoty Sokolské přitom měl být dvacet členů.¹⁷⁵ Každá nově vzniklá Křesťansko-sociální tělesná jednota Sokolská se měla přihlásit na ústředí této organizace, která vznikla v Českých Budějovicích.¹⁷⁶

Druhá zmínka o Křesťansko-sociální tělesné jednotě Sokolské poukazuje na organizaci z Netolic. Tato Křesťansko-sociální tělesná jednota Sokolská údajně zažádala o přistoupení k České obci sokolské. Dne 26. června 1910 poslala tělocvičná jednota Sokol v Netolicích dopis na tajemnický úřad České obci sokolské s dotazem, zda tato přihláška bude kladně vyřízena.

Základní informací je zpráva o vzniku Křesťansko-sociální tělesné jednoty Sokolské v Netolicích.,,Zasíláme Vám pohlednici s členy křest.sociálního ‚Sokola‘, který se u nás ustavil. Veprostřed sedící v kroji jest předsedou a nejvíce založení tohoto lži ‚sokola‘ působil. Jest kaplanem zdejším a jmenuje se František Novák, jest pro spolek ten tak obětavým, že přes důstojnost svou, sám z nádraží zdejšího náradí jim s jedním koněm přivezl a na cestě byl by zbořil chalupu. Mezi ostatními členy nalézají se též bývalí členové naší jednoty a členové dorostu, kteří se u nás chlubí, že se ničím od nás neliší a že mají podanou žádost k Č.O.S k přistoupení do naší organizace, která ovšem že příznivě vyřízena bude.“¹⁷⁷

Na téma katolické tělocvičné jednoty v Netolicích byl poslán další dopis dne 21. února 1914, který upozorňuje, že tato Sokolská katolická jednota se i nadále nazývá sokolská,

---

¹⁷² NA, ČOS, inv. č.300, kart. 69.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ SYCHRA 1909, s. 11.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 11.

¹⁷⁷ NA, ČOS, inv. č.300, kart. 69.

nikoli orelská a zároveň přikládají náčrtek štítu, na kterém je vyobrazen znak katolické tělocvičné jednoty Sokol. „Přikládáme náčrtek zmíněného štítu, který jest umístěn na domě p. Marie Kudrnové, kdež mají místnost katoličtí tovaryši. Štítek tento jest na domě tom už asi 3 roky a o župním sletě v r. 1911 u nás ukázali jsme jej i br. Antonínu Kalinovi a br. J. Kotroušovi, technickému rádcí naší župy, aniž nám někdo z nich řekl, že máme právo nějak zakročiti. Cvičební místnost mají ovšem v jiném domě a jméno prý nyní nemají ‚Sokol‘ nýbrž ‚Orel‘. Pravdy však nemohli jsme se určitě dopátrat, poněvadž nikdo z nich nic určitého nám neřekne. Měli jsme slíbené stanovy jejich, ale neobdrželi jsme je. Ani na obecním úřadě nevědí ničeho o změně jména. Proto zdržela se naše odpověď na Váš přípis. V domě tom má hostinec p. Václav Grill, kolem se členové spolků katolických scházejí!“¹⁷⁸

K tomuto dopisu se nepodařilo najít odpověď, je však pravděpodobné, že ani ústředí České obce sokolské tento katolický Sokol neuznávalo, a v českých zemích a následně v Československu neexistoval křesťanský Sokol.

Mezi Sokolem a katolickou církví probíhalo několik střetů, které vyvolaly nutnost komunikace mezi pražským ústředím České obce sokolské a župami nebo jednotlivými jednotami. Nesmíme opomenout ani fakt, že řada neshod mezi členy Sokola a katolické církve nebo spřátelených organizací probíhala, nebo mohla probíhat, aniž by o nich byla oficiální zmínka v zápisech jednot.

Jeden z velmi vyostřených konfliktů mezi katolickou církví a Českou obcí sokolskou se udál 15. července 1913, kdy se člen katolické církve dopustil nactiutrhání celé sokolské organizace, doslova zneuctil celý Sokol, ne-li dokonce český národ.

Došlo k tomu na okresním sletu orlů v Roškopově u Nové Paky, kdy kanovník František Šulc během své řeči ke členům místní Orelské tělocvičné jednoty pravil: „Co Čech to Sokol. Co Sokol to ancikrist a ancikrista považujeme za nevěrce a zhovadilce. Orel jest stvořen k obrazu Božímu a Sokol podobá se zvířeti.“¹⁷⁹

Toto byl citát z výstřižku novin *Samostatnost* a dochoval se společně s celou řadou dopisů mezi pražským ústředím České obce sokolské a Sokolskou tělocvičnou jednotou v Železnici, která měla celou záležitost vyšetřit. Zároveň také měla tato jednota na starost, pokud se jednalo o pravdivou zprávu, najít členy Sokola, kteří měli kanovníka Františka Šulce zažalovat. Tento důvod byl praktický. Jak je ze zápisu patrné, Česká obec sokolská

---

¹⁷⁸ NA, ČOS, inv. č. 300, kart. 69, starosta sokola v Netolicích Jeroným Kudrna 24. 2. 1914.

¹⁷⁹ NA, ČOS, inv. č. 300, kart. 69.

nemohla jakožto „korporace“, jak se sama v dokumentu označovala, zažalovat kanovníka Františka Šulce. V té době by to byl právní problém. Proto bylo rozhodnuto, že se má najít někdo z členů Sokola, který tuto řeč slyšel, a mohl tudíž kanovníka Františka Šulce zažalovat. Existoval ale další problém, totiž že na podání žaloby byla krátká, pouze čtyřdenní lhůta, poté se věc považovala za promlčenou.¹⁸⁰

Tuto záležitost si podle dochovaných dokumentů vzal na starost Eduard Kaizl, který měl advokátní kancelář v Nové Pace. Vydal se do Roškopova, kde se setkal s Josefem Ducháčkem, který byl v té době jednatelem zdejší tělocvičné jednoty Sokol. Eduard Kaizl se od něj dozvěděl, že pouze jeden člen této jednoty byl přítomen, když řečnil František Šulc, ovšem byl od řečníka příliš daleko a Šulcova slova nemohl slyšet. Během pohovoru dále zjistil, že se tam nalézal také bratr Kubina, člen jednoty Staropacké. Eduard Kaizl se za ním osobně vydal, ovšem ke vši smůle pán nebyl doma a následující den pak vypršela lhůta pro podání žaloby. V celkové zprávě se uvádí: „...žádný z bratří v Roškopově nechce podati žalobu, poněvadž nelze svědky zjistiti žádný přesný výrok a jest tudíž nebezpečí, že by byla žaloba zamítnuta, což by věci jistě neposloužilo.“¹⁸¹ Zároveň v tom samém listě dodává, že od ostatních posluchačů, označovaných za „stoupence klerikálních“, nebylo možné nic zjistit.¹⁸²

V celé záležitosti můžeme vidět několik věcí. Zaprvé jak Sokol a jeho členové dokázali v případě potřeby velmi rychle reagovat. Zadruhé Česká obec sokolská nebyla schopná něco podniknout proti členům katolické církve, pokud neměla přímé svědectví anebo hmatatelný důkaz.

To neznamená, že katolická církev, a především Orel, nikdy nebyly cílem urputného očerňování ze strany Sokola. Jeden z případů útočení Sokola na Orel se odehrál během prvního orelského sletu na Moravě v roce 1909. Moravská Sokolská organizace se pokusila tento orelský slet překazit. Sokolská župa Chelčického uspořádala *protislet* který měl mít podporu i dalších organizací. Česká obec sokolská na něj vyslala dokonce náčelníka Jindřicha Vaníčka.¹⁸³ Obě strany, orelská i sokolská, se rozhodly uspořádat slet ve stejný den a na stejném místě, tedy 5. září 1909 ve Vyškově. Úřady si byly vědomy možných konfliktů mezi orly a sokoly, a proto se rozhodly povolát četnické posily, které měly zabránit případným výtržnostem.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ NA, ČOS, inv. č. 300, kart. 69 dne 21. 8. 1913 v Nové Pace.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ HANUŠ 1992, s. 25–26.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 26.

Ukázalo se, že toto opatření bylo moudré. Dopolední program orelské organizace proběhl v pořádku, podařilo se i samotné cvičení a orlové událost velmi chválili. Po skončení orelského cvičení se šli někteří členové tohoto spolku podívat na sokoly a začaly první potyčky. Orlové byli napadeni několika mladíky a mezi své se vraceli s krvavými poraněními. K největším střetům došlo při návratu orlů a sokolů a jejich přívrženců domů. Situace si vyžádala zásah četnictva, které doprovodilo orly na nádraží. Aby si četníci vynutili poslušnost, museli nasadit bajonety. Další srážky se odehrály na samotném nádraží.¹⁸⁵ Celá událost měla odezvu v dobovém tisku. Podíváme-li se na tyto střety z různých úhlů pohledu, dá se říci, že tento moravský zemský slet byl pro Orel úspěšný. Do konce roku 1909 bylo na Moravě vybudováno 34 nových jednot, organizace dále rostla.¹⁸⁶

Ze zmíněných událostí lze vidět, že Česká obec sokolská i Orlové (potažmo katolická církev) a přidružené spřátelené organizace mezi sebou soupeřily až do první světové války, kdy se společenský život zastavil, země Koruny české se musely podřídit válečné době a nemálo organizací pozastavilo svou činnost.

3.3. Sokol a náboženství za první republiky

3.3.1. Náboženská situace v Československu během prvních dvou desetiletí 20. století

Po vzniku Československa patřil Sokol mezi nejvýznamnější celonárodní organizace. Republika se o něj ihned po svém vzniku mohla bezmezně opřít a využít jeho služeb – byly významnou pomocí při budování státu. To se ovšem nedá říct o dalších organizacích, neboť z pohledu republikánů byly příliš spojené s habsburskou monarchií a existovala tudíž možnost, že k nové Československé republice nebudou loajální.

K těmto organizacím nebo uskupením patřila z republikánského pohledu i katolická církev, která se ovšem se vznikem republiky dostala do problematické situace.¹⁸⁷

K neoblíbenosti katolické církve přispěla i česká katolická církev sama, část českého vyššího kléru byla dosazena na přání Vídně a prokazovala silné prorakouské (proněmecké) zaměření. Příkladem byl Pavel Huyn, který dal v roce 1914, na začátku války, příkaz, aby se v kostelech brněnské diecéze modlilo za vítězství Rakousko-Uherska. Když pak nastoupil na pražský arcibiskupský stolec, české obyvatelstvo mu

---

¹⁸⁵ HANUŠ 1992, s. 27.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 27.

¹⁸⁷ RUSS 1919, s. 5–11.

neodpustilo promonarchistické smýšlení a také velmi špatnou znalost českého jazyka.¹⁸⁸ V červnu 1918 také zakázal církevní pohřeb dětí, které byly zastřeleny (maďarskou) vojenskou stáží za to, že kradly z vojenských zásob jídlo, přičemž tvrdil, že se jedná o *škůdce monarchie*.¹⁸⁹ Tato prorakouská část kléru a laické veřejnosti (zvláště na Moravě) byla pro mnoho členů české společnosti jedním z důvodů nenávisti celé církve.¹⁹⁰ Jako jeden z vrcholů náboženské nevráživosti byla vnímána událost z prvních týdnů fungování republiky. Dne 3. listopadu 1918 došlo ke stržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí. Za touto akcí stála skupina vandalů, nicméně samotná událost vyvolala velký ohlas napříč celou společností, zvláště mezi katolíky, kteří tuto agresi brali jako útok na své náboženství.¹⁹¹ Nebyl to zároveň útok jediný.¹⁹²

Katolická církev se musela potýkat i s odchodem části kněží, kteří založili novou Církev československou. Tato církev vznikla v roce 1920 a navazovala na českou Katolickou modernu, která usilovala o reformu. V době první republiky pak představovala jednu z nejvýznamnějších náboženských organizací a získala v této době téměř jeden milion věřících.¹⁹³

Zůstaneme-li ještě u čísel, během prvního sčítání lidu v roce 1921 bylo vidět, jak katolické církvi ubylo v bývalých zemích Koruny české věřících: z původních 96 % kleslo v Čechách číslo na 76 %, ve Slezsku a na Moravě klesl počet věřících na 89 %.¹⁹⁴ Na Slovensku a u německy mluvících občanů katolické víry byl počet katolíků vyrovnaný stejně jako před první světovou válkou. Z 1 388 000 katolíků, kteří vystoupili ze své církve, jich přibližně 500 000 vstoupilo do nové Církve československé, ostatní bývalí členové byli zapsáni jakožto osoby bez vyznání, k čemuž je nutné dodat, že nejvíce lidí bez vyznání zůstalo v české zemi. Byla to především záležitost průmyslových měst, například v Berouně bylo lidí katolického vyznání okolo 56 % z původních 96 % (11 444 obyvatel).¹⁹⁵

---

¹⁸⁸ Maria Pavel Josef Antonín hrabě Huyn (1868–1946) se narodil do německy hovořící, šlechtické rodiny Huynů, v roce 1892 přijal kněžské svěcení a od roku 1904 byl biskupem brněnským, v letech 1916 až 1919 byl arcibiskupem pražským. Na svůj post z politických důvodů rezignoval. Od roku 1920 byl latinským patriarchou Alexandrijským.

¹⁸⁹ KOUTEK 2016, s. 169–170.

¹⁹⁰ KADLEC 1991, s. 239.

¹⁹¹ Mariánský sloup byl znovu vybudován až v roce 2020.

¹⁹² KLIMEK 2000, s. 150–151.

¹⁹³ KADLEC 1991, s. 242.

¹⁹⁴ KÁRNÍK 2000, s. 318.

¹⁹⁵ TOPINKA 2008, s. 293.

3.3.2. Katolická církev ve 20. letech

V porevolučním období se začala náboženská situace postupně uklidňovat. Současně s tím se také jasně vymezily hranice mezi jednotlivými konfesemi. Své místo si v první republice našla i samotná katolická církev, navzdory tomu, že se musela podřídit určitým změnám, například zákonu o manželství a školství. Některé její pozice se podařilo uhájit, přičemž jednou z nejdůležitějších věcí bylo, že během první republiky neproběhla odluka církve od státu a závislost církve na státu zůstala zachována v souladu s květnovými dekrety z roku 1874. Pražská vláda si zároveň nemohla dovolit provádět radikální protináboženskou politiku, a to vzhledem k věřícím, a to především katolíkům, kteří představovali během sčítání lidu v roce 1930 okolo 75 % obyvatelstva.¹⁹⁶ Nejvýznamnější zastání měla katolická církev na Moravě a Slovensku, kde byl z historických důvodů vliv katolické církve na věřící větší než v Čechách. Na Podkarpatské Rusi pak převládala církev pravoslavná a řeckokatolická.¹⁹⁷

Vláda si byla vědoma, že při takovém počtu věřících je nutné uzavřít s katolickou církví dohodu, k čemuž nicméně došlo až v roce 1928.¹⁹⁸ Do té doby docházelo k řadě střetů mezi vládou československé republiky a katolickou církví. Mezi nejvýznamnější období střetů patří rok 1925, kdy proběhly dvě události, jež otřásly vztahy mezi československou vládou a katolickou církví a jejími členy. První tření probíhala v době, kdy byl přijímán zákon 65/1925 Sbírkou zákonů ze dne 3. dubna 1925 (o svátcích a památných dnech republiky Československé). Tento zákon přijímal, ale také rušil některé svátky (například zrušení 16. května, dne Jana Nepomuckého) a památné dny (vznikl památný den upálení mistra Jana Husa). Druhý konflikt toho roku nastal právě během oslav u příležitosti památného dne upálení mistra Jana Husa 6. července. Těchto oslav se zúčastnili i vysocí státní činitelé včetně prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, který před oslavami vyvěsil nad Pražským hradem husitskou vlajku.¹⁹⁹ Téhož dne večer, na protest vůči slavnostem pořádaným ke dni upálení mistra Jana Husa, které se zvrhly v protikatolickou manifestaci, odcestoval papežský nuncius Marmaggi z Prahy, o čemž informovaly následného dne prokatolické noviny.²⁰⁰

S tím související aféra byla ukončena až během podzimu 1925 prohlášením, že vláda není zodpovědná za roztržku s Vatikánem, a svou stranu Jan Šrámek informoval, že prezident

---

¹⁹⁶ KADLEC 1991, s. 243.

¹⁹⁷ KLIMEK 2000, s. 159.

¹⁹⁸ ŠMÍD 2022, s. 140–145.

¹⁹⁹ KLIMEK 2000, s. 462–463.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 463–465.

se slavností zúčastnil jako soukromá osoba. Vedení strany následně rozhodlo, že strana nemá odcházet z vládní koalice. Jediný politik, který musel odejít ze svého postu, byl Jiří Stříbrný, ministr železnic.²⁰¹ Sílu politického katolicismu následně ukázaly volby, které se konaly 15. listopadu 1925, kdy Československá strana lidová získala třetí místo, což byl propad oproti volbám z roku 1920, kdy se tato strana dostala na druhé místo. Po volbách začalo jednání mezi Vatikánem, katolickou církví a československým státem ohledně podoby vztahů mezi katolickou církví a československou vládou, jehož výsledkem bylo ujednání známé pod názvem *Modus vivendi*. V platnost vstoupilo 2. února 1928, poté co bylo zasláno ke Svatému stolci a po jeho souhlasu.²⁰² Jediný, kdo tuto smlouvu odmítl podepsat, byl prezident Tomáš Garrigue Masaryk.²⁰³ Tyto dohody se staly základem pozdějšího soužití mezi katolickou církví a československým státem. Symbolem usmíření se souhrou okolností staly Svatováclavské oslavy uspořádané roku 1929 u příležitosti výročí tisíce let od umučení svatého Václava.²⁰⁴ Těchto slavností, které se konaly od 27. do 29. října, se zúčastnili jak členové katolické církve, tak členové československé vlády a můžeme je považovat za konec velkých konfliktů mezi státem a katolickou církví.²⁰⁵

3.3.2.1. Katolické organizace

Pokud se budeme katolickou církví zabývat jakožto všeobecnou institucí zahrnující politiku (křesťanskodemokratické strany), kulturní i sportovní (Orel) záležitosti, podařilo se jí získat a udržet některé pozice a v některých oblastech dokonce posílit. Členové křesťanskodemokratických stran se dostávali také do parlamentu a obsazovali ministerské pozice, čímž se katolická církev mohla přímo či nepřímo podílet na utváření politiky. Mezi nejvýznamnější české (moravské) katolické politické osobnosti první poloviny 20. století patřil Jan Šrámek (1870–1956).²⁰⁶ Za jeho působení se křesťanskodemokratická strana stala nepostradatelnou vládní stranou a významně se podílela na formování české politiky.

---

²⁰¹ KLIMEK 2000, s. 465–466.

²⁰² ŠMÍD 2022, s. 144–145.

²⁰³ KLIMEK 2000, s. 464.

²⁰⁴ Podle historika Josefa Pekaře k umučení svatého Václava došlo v roce 929.

²⁰⁵ Prezident republiky po dokončení svých oficiálních povinností dne 27. října opustil Prahu.

²⁰⁶ Jan Šrámek (1870–1956) moravský politik a kněz který patřil mezi nejvýznamnější politické osobnosti české a moravské politiky první poloviny 20. století. Zakladatel a předseda Moravsko-slezské křesťansko-sociální strany na Moravě. Po vzniku první republiky sloučil české a moravské (slovanské) katolické politické strany v jednu stranu. Po celé trvání první republiky byl členem vlád a v letech 1940–1945 byl předsedou londýnské exilové vlády.

O vliv v nově založeném státě usilovala i protestantská hnutí. Dvě protestantské náboženské obce, augšpurská a kalvínská, se spojily v Českobratrskou církev evangelickou.²⁰⁷ Hlásila se k husitské tradici a chtěla přilákat i nové věřící, kteří odešli z katolické církve. Vzhledem ale k tradiční evangelické uzavřenosti, která byla výsledkem historických zkušeností vyplývajících ze života v habsburské monarchii, se českobratrské církvi, za přispění dalších faktorů, nepodařilo přilákat další věřící ve větším měřítku a celkový počet nově příchozích nepřesáhl několik desítek tisíc.²⁰⁸ Celkově se k ní hlásilo zhruba 258 000 věřících, což znamenalo něco málo přes 3,7 % obyvatelstva nově vzniklé republiky.²⁰⁹

Zároveň ve 20. letech 20. století také došlo k rozvoji literatury, jejímiž autory byli členové kléru, například Jakub Deml (katolická církev) anebo Jan Karafiát (Českobratrská církev evangelická).²¹⁰

3.3.3. Katolická církev ve 30. letech

V období 30. let už se jednalo spíše o postupné uklidnění vztahů mezi československým státem a katolickou církví, stejně tak i v rámci každodenního života československých obyvatel, i když stále existovaly konflikty, které dokázaly katolickou církev poškodit. Jedním z významných konfliktů uvnitř církve byla takzvaná Kordačova aféra z roku 1931, což vedlo k rezignaci pražského arcibiskupa Františka Kordače.²¹¹

Další významnou událostí byly Pribinovy slavnosti (1 100 let od založení prvního kostela knížetem Pribinou).²¹² Konaly se 12.–15. srpna 1933 ve městě Nitra a podílela se na nich i československá vláda, přičemž zde měla být zdůrazněna Velká Morava jako základ obou národů a posílena jednota českého a slovenského národa. To ale vyvolalo nevoli u zastánců slovenské autonomie a Andrej Hlinka, předseda Hlinkovy slovenské ľudové strany, si vymohl řeč, kterou na sebe zcela strhnul veškerou pozornost, když přečetl tzv. Nitranskou deklaraci, v níž požadoval pro Slováky autonomii. Po něm následovali i další řečníci, avšak neměli zdaleka takový ohlas jako Andrej Hlinka. Tento debakl měl ohlas také v Praze a v českém (hlavně v agrárním) tisku.²¹³

---

²⁰⁷ KADLEC 1991, s. 242–243.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 242–243.

²⁰⁹ KÁRNÍK 2000, s. 319.

²¹⁰ HOMOLOVÁ 1982, s. 125.

²¹¹ Nastal spor mezi pražským arcibiskupem Františkem Kordačem a papežským nunciem Pietrem Ciriacim kvůli směřování katolické církve v Československu, který vyústil v rezignaci arcibiskupa Kordače.

²¹² KOVÁČ 2011, s. 24–25.

²¹³ ŠMÍD 2022, s. 177–178.

Ten obviňoval papežského nuncia Pietra Ciriaciho (v Praze působil v letech 1927–1933), že zůstal v Praze.²¹⁴ Ministr zahraničí Edvard Beneš se od agrárního tisku útočícího na Pietra Ciriaciho distancoval a snažil se o urovnání i přes pokračující útoky. Po odeznění první vlny útoků papežský nunciatus vyjádřil Slováckům díky za podporu jeho úřadu, přičemž toto poděkování využil český protikatolický tisk pro další očerňování Pietra Ciriaciho a vykládal to tím, že si nunciatus Andreji Hlinkovi stěžoval na chování pražské vlády. Což oficiálně pražská vláda odmítla jako vměšování se do vnitřních československých záležitostí. Je však nutné dodat, že Edvard Beneš se usilovně snažil snižovat napětí mezi československou vládou a svatým stolcem, přičemž k tomu využíval i služeb českého podnikatele Jana Jiřího Rückla, který měl blízké vztahy se svatým stolcem.²¹⁵ V září po dlouhých diskuzích vedených mezi Prahou a Vatikánem pražská vláda požádala Svatýstolec o povolání Pietra Ciriaciho do Vatikánu, což se následně stalo. Na jeho místo nastoupil až v říjnu 1935 nový nunciatus Saverio Ritter, který zde setrval až do roku 1939.²¹⁶ Tento spor však měl vnitrostátní charakter a jednalo se o selhání úřadu během nitranských slavností, neboť právě ten měl na starost, aby se názory požadující Slovenskou autonomii neobjevovaly.²¹⁷

Celkově se nicméně náboženský život uklidnil, ve srovnání s prvními roky republiky, kdy byla katolická církev částí populace vnímána jako organizace, která se podílela na „habsburských okovech“. V létě 1935 se od 26. do 30. června konal eucharistický kongres, kterého se zúčastnilo půl milionu věřících pocházejících ze všech koutů československé republiky. Tato akce měla sjednotit katolíky všech národností žijících na území Československa.²¹⁸ To je na základě dobového kontextu zcela pochopitelné, neboť z německé strany se pod vedením Adolfa Hitlera stávalo čím dál větší nebezpečí a Československo začalo budovat opevnění na hranicích.²¹⁹

Eucharistický kongres v létě 1935 byl úspěšný. O úspěchu lze hovořit z pohledu ekumenického kongresu v souvislosti s navázáním dobrých vztahů mezi Svatým stolcem a československou vládou. Neúspěšný byl ale vládní záměr a představa, že se katolíci

---

²¹⁴ Pietro Ciriaci (1885–1966) byl papežským nunciem v Praze 1928–1934. Dále pak v období 1934–1953 papežským nunciem v Portugalsku.

²¹⁵ Jan Jiří Rückl (1900–1938) pocházel z významné sklářské rodiny. Studoval práva v Praze a Paříži. Byl členem řady významných církevních organizací. Od roku 1929 byl papežským komořím. V roce 1935 se nejvíce zasloužil o podporu Edvarda Beneše coby nového prezidenta.

²¹⁶ ŠMÍD 2022, s. 200.

²¹⁷ KLIMEK 2002, s. 259–262.

²¹⁸ HOFFMAN 2002, s. 330–332.

²¹⁹ ARON 1998, s. 10–12.

příslušníci německého národa v Československu rozejdou s Henleinovou Sudetoněmeckou stranou a tím oslabí možnosti německého vměšování do československých záležitostí. Avšak celkový výsledek hovořil více o dobrých vztazích mezi Československem a Vatikánem než naopak, což dokládá i fakt, že na podzim roku 1935 byl pražský arcibiskup a český primas Karel Kašpar jmenován kardinálem.²²⁰ Postavení Československé strany lidové ve 30. letech mírně zesláblo. S příchodem nacistického nebezpečí přestalo hrát náboženské přesvědčení v Československu významnou roli a československá společnost se začala připravovat na konflikt s nacistickým Německem.

Zároveň se některým mladým duchovním dařilo přivádět zpět bývalé věřící, kteří na začátku 20. let vystoupili z katolické církve.²²¹

3.4. Sokol a náboženství od vzniku republiky po VII. valný sjezd obce sokolské

Členové Sokola stejně jako ostatní občané československého státu slavili konec nadvlády habsburského domu nad zeměmi svatého Václava a radovali se z nově vytvořeného Slovenska, jehož hranice, hlavně ta jižní, se teprve tvořily.²²² Sokol i nadále pokračoval ve své činnosti pro stát, stejně jako i nově vzniklá vláda, a držel se stanov, které vznikly ještě za habsburské monarchie. Zároveň se však, stejně jako zbytek republiky, Sokol snažil vymezit vůči všemu, co ho právě s habsburskou monarchií spojovalo. Oproti tomu katolická církev, jakožto organizace, která historicky spolupracovala na rekatolizaci českých zemí, byla z pohledu radikálních českých obyvatel (včetně sokolů) vnímána jako podílející se na habsburských okovech.²²³ Jeden z prvních prohlášení a prvních dochovaných sokolských textů oslavujících Československo a odsuzujících habsburskou říši, germanismus a katolickou církev jako protičeskou instituci, se objevil během přednášky Richarda Russa na oslavu československého vojska, která se konala 7. listopadu 1918 v sokolovně na Praze VII.

Vyzdvihuje vznik československého státu a přirovnává jej k situaci vyhnanců, kteří se navracejí do českých zemí. Českou cestu k samostatnosti připodobňuje k betlémskému světlu, přičemž dojití před bránu k biblickému Betlému trvalo 1 000 let. Přidává i další,

---

²²⁰ HOFFMAN 2002, s. 330–332.

²²¹ TOŠNEROVÁ 2008, s. 294.

²²² První určení slovenské jižní a východní hranice vymezuje saintgermainská smlouva (z 10. září 1919) a definitivní úpravu do současné doby pak Trianonská mírová smlouva (4. července 1920).

²²³ RUSS 1919, s. 5

tentokrát však nelichotivé přirovnání ke smlouvě mezi svatým Václavem a Jindřichem Ptáčníkem z roku 927, dávající svatému Václavu povinnost platit říši tribut.²²⁴ Zde Richard Russ přirovnává svatého Václava k Ježíši Kristu a Jindřicha Ptáčníka k ďáblu, který vysává české země. Autor textu dále útočí nejen na německé, ale i na české vladaře, kteří buď nebyli dost silní, nebo dokonce přímo kolaborovali s Němci. Další skupinou, která se podílela na útlaku Čechů (Slovanů), měla být katolická církev, jež vyháněla slovanské kněze a zaprodávala Kristovu myšlenku. Navíc podle Richard Russe kněží, až na dobu národního obrození, ani nebyli české národnosti. Následně se odvolává k českým osobnostem, jež kvůli svým názorům musely zemřít – Jan Hus a 27 českých pánů popravených na Staroměstském náměstí a další boží bojovníci beroucí se za (české) ideály svobody. Tehdy přirovnával (husitské) boží bojovníky k československým legionářům bojujícím za vznik republiky.²²⁵

Tento první písemný doklad nám ukazuje spíše pocity ze vzniku samostatného státu než reálné úvahy nejvyššího vedení sokolské obce, které si bylo vědomo, že část členů Sokola není jen katolíky matrikovými, ale i reálnými. A jak již bylo zmíněno v kapitole o vztahu náboženství a Sokola před první světovou válkou, byli mezi nimi i ti, kteří patřili do stavu duchovních. Sokol nicméně v těchto dnech i nadále pokračoval ve sledování kurzu, který si k náboženským otázkám vytyčil, zároveň je třeba zmínit i fakt, že náboženství právě v prvních dnech nepatřilo k nejdůležitějším problémům z pohledu Sokola ani republiky, která musela především bojovat o své hranice. V roce 1919 tak Sokol i nadále setrval ve vymezování se vůči katolické církvi jakožto spoluvíníkovi na habsburských okovech, a podporoval oslavování českých národních náboženských osobností.

Mezi zajímavé příspěvky patří texty o mistru Janu Husovi od Ferdinanda Hrejsy.²²⁶ Jeho články se objevily v periodiku *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*, konkrétně v číslech 3–4 a 5–7. První článek nese název „Revise procesu Husova“. Autor zde udává důvody, proč byl Hus odsouzen a proč nebyl katolickou církví rehabilitován, a argumentuje, proč by měla vzniknout národní církev.²²⁷ Ve druhém článku „Co znamená

---

²²⁴ RUSS 1919, s. 3–4.

²²⁵ Tamtéž, s. 7–9

²²⁶ Ferdinand Hrejsa (1867–1953), profesor teologie, historik a duchovní Českobratrské církve evangelické vyučoval na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké univerzity Karlovy (dnes Evangelická teologická fakulta) a v době první republiky byl pětkrát zvolen jejím děkanem. Jako historik se věnoval dějinám reformace na českém území.

²²⁷ HREJSA, Ferdinand. Revise procesu Husova. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. 1919, roč. 45, č. 3–4, s. 46–49. ISSN 0489-6718.

Hus pro nás?“ autor rozebírá, co znamenal Jan Hus pro lidi v žijící v době před vznikem Československa a na začátku republiky.²²⁸

K tématu náboženství se zajímavě vyjadřuje i úvaha, jejímž autorem je Jan Pelikán.²²⁹ Je součástí textu „Tři časové poznámky ideové“, v němž autor rozebírá tři témata: náboženství, politiku a socialismus.²³⁰ Jan Pelikán dává do popředí náboženství jakožto mravní otázku. Sám potom dodává, že se jedná pouze o jeho osobní názory a nejsou nikterak směrodatné, ale mají dopomoci k úvaze nad těmito z jeho pohledu důležitými tématy.

Z otázky náboženství však nevytváří útočnou agendu vůči katolické církvi, spíše upozorňuje, že krize v náboženství v roce 1919 je především krizí pojmovou, tedy jde o otázku citu a víry. Přidává i úvahu spojenou s vědou, jež odmítá (náboženský) názor, že člověk je vrcholem všeho.

Nakonec dodává, že náboženství, ačkoliv je považováno za soukromou záležitost, nemůže být takto vnímáno zejména těmi, kdo podle Jana Pelikána chtějí mravně obrodit nový československý národ. Mravní otázky by podle něj neměly patřit do náboženství, ale do světského prostředí, stejně jako otázky náboženské (vztah k Bohu, vesmíru...), a doporučuje, aby se sokolské jednoty také zaměstnávaly vhodným způsobem.²³¹

Další články vycházející v roce 1919 jsou v podobném duchu, kdy Sokol neútočí na náboženství jako takové, ale na politické zneužívání náboženství ve prospěch moci.

Lze říci, že Sokol si byl vědom nutnosti řešit ideologické otázky doby, avšak odsouval je na později s tím, že věděl, že bude zapotřebí se k nim vrátet.²³² Členové Sokola hledali odpovědi na otázky (nacionalismus, socialismus a náboženství), které hýbaly světem. Zároveň se v sokolských jednotách i přes Tyršův zákaz začaly objevovat diskuze na tato témata (politika a náboženství) i v souvislosti s jejich budoucností; u tématu náboženství dokonce vyvstával u některých jednotlivců strach z toho, že náboženství bylo podle některých hnací silou dějinných událostí českého státu.²³³

---

²²⁸ HREJSA, Ferdinand. Co znamená Hus pro nás? *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. 1919, roč. 45, č. 5–7, s. 92–96. ISSN 0489-6718.

²²⁹ Jan Pelikán (1889–1942), člen Sokola, redaktor sokolských periodik a autor řady knih se sokolskou tematikou, účastník sokolského protinacistického odboje, zemřel roku 1942 v koncentračním táboře v Osvětimi (Polsko). Za první republiky patřil k hlavním ideologům Sokola.

²³⁰ PELIKÁN, Jan. Tři časové poznámky ideové: I. Náboženství. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. 1919, roč. 45, č. 8, s. 160–161. ISSN 0489-6718.

²³¹ Tamtéž.

²³² MRÁZ, Josef. Šíření znalosti zásad řádné demokracie naším úkolem. *Věstník: sokolský list Svazu československého sokolstva*. 1919, roč. 21, č. 16, s. 414–417.

²³³ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednotka Beroun 1865–1948, sign. A-25, kart. 4.

V prvním roku existence nového státu docházelo velkým manifestacím, které se měly zaměřovat na české náboženské osobnosti, konkrétně na Jana Husa, na jehož počest se konaly různé oslavy.²³⁴ Příprav na oslavy se účastnili i členové Sokola, přičemž minimálně v jednom případě došlo k pálení portrétů členů habsburského rodu. Zůstává přitom velkou otázkou, či obrazy byly páleny.²³⁵ Zda se jednalo pouze o členy užší rodiny (tedy samotných habsburských panovníků) anebo širší, přičemž například Evžen Rakousko-Těšínský byl ještě v roce 1919 Velmistrem řádu německých rytířů.²³⁶ To samé platí i o obrazech dalších osobností, které byly spojeny s Habsburky; totiž zda mezi nimi nebyli i církevní představitelé. To se už se však pravděpodobně nikdy nedozvíme.²³⁷

Na začátku 20. let i nadále pokračuje vymezování se vůči katolické církvi viděné jakožto spolupracující na habsburských okovech a ničitelky českého národa, jehož významné náboženské osobnosti buď vyhnala, nebo dovedla k smrti. Zároveň nesmíme opomíjet fakt, že na začátku republiky v některých oblastech klerikalismus a opětovné nastolení monarchie představovaly mnohem menší nebezpečí než komunismus, který se šířil Evropou a pro široké vrstvy obyvatelstva (především dělnické třídy) přinášel mnohem významnější mobilizační potenciál než právě náboženské organizace. Ty toužily více po stabilitě než po revolučním běsnění, které se odehrávalo v Sovětském svazu.²³⁸ To dokládá i fakt, že během generální stávkou v roce 1920 se na jejím potlačování podílela řada militantních i paramilitantních organizací včetně Orla a Sokola.²³⁹

Není však od věci dodat, že někteří členové Sokola vyzývali své katolické soukmenovce, aby vystoupili z katolické církve.²⁴⁰ Byli i tací, kteří doufali, že by se sokolská myšlenka mohla stát novým myšlenkovým základem celého československého státu, jako tomu bylo například s husitstvím nebo Jednotou bratrskou a jejich významem pro českého člověka v 15. a 16. století, kdy bylo české království (podle autorů článku) nezávislé a svrchované.²⁴¹ Prezident Tomáš Garrigue Masaryk byl takto vnímán jakožto nástupce Jana Amose Komenského a biskup nové bratrské republiky československé, což mu i nadále utvářelo obraz ideálního panovníka.²⁴²

---

²³⁴ Den upálení mistra Jana Husa je památným dnem od roku 1925 a státním svátkem od roku 2000.

²³⁵ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865 - 1948, sign. A-25, kart. 4.

²³⁶ HAMANN 1996, s. 90–91.

²³⁷ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948, sign. A-25, kart. 4.

²³⁸ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948, sign. A-28, kart. 5.

²³⁹ HANUŠ 1992, s. 99–100.

²⁴⁰ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948, sign. A-28, kart. 5.

²⁴¹ České země byly od 10. století do roku 1804 pod nadvládou Svaté říše římské.

²⁴² PELIKÁN, Jan. Sokolství životním názorem lidu Československého: III. Jaký je poměr mezi Sokolstvím a náboženstvím? *Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva*. 1920, roč. 22, č. 7, s. 150–154.

Objevovaly se i debaty, nakolik musí být náboženství přítomné v organizacích, aby byly považovány za klerikální, přičemž v některých případech ani nemuselo záležet na tom, zda je člověk katolík nebo evangelík. V sokolských periodikách nacházíme texty, které jsou po uveřejnění autorem komentovány jejich kolegy, pozitivně i negativně, a dávány do širších souvislostí. Příkladem takového článku je „Slovo k Sokolstvu“. Autor Otakar Kunstovný se zde zabýval náboženstvím a klerikalismem, nebo přesněji katolictvím a klerikalismem, přičemž obé spojuje do jedné skupiny, jež má být pro Sokol nepřátelská. Z celkového vyznění můžeme konstatovat, že de facto brojí proti katolicismu.²⁴³

Druhý článek od Jana Pelikána má stejný název a rozebírá výše zmíněný protikatolický text, k němuž autor přidává i své postřehy. Autorovi prvního článku vytýká zejména fakt, že se zaměřuje pouze na povrch tématu a nejde do hloubky. Vytýká zde několik věcí. Zaprvé článek působí jako rozkaz, zadruhé ztěžuje pozici Sokola na Slovensku a zatřetí autor odrazuje lidi svým radikalismem. Jan Pelikán dále opravuje nepřesnosti, jež místy vyplývají i z nedostatku znalostí. Doplnuje několik upozornění včetně toho, že článek využili nepřátelé Sokola a že řada sokolů je katolického vyznání. Článek Otakara Kunstovného pak má destruktivní charakter. Jan Pelikán si také klade otázku, co má případně říci slovenským katolickým kněžím, kteří by se rádi k Sokolu přidali.²⁴⁴ Dodává, že existují i sokolští klerikálové, a ty je třeba změnit výchovou, ne bojem. Text obsahuje řadu dalších výtek, upozornění je celkem patnáct, a jeho hlavní snahou je dát najevo oficiální názory vedení Sokola, které si bylo vědomo faktu, že přílišné protikatolické výpady by mohly odehnat nejen potenciální členy Sokola katolické víry, ale také členy stávající. Vyjadřuje se k užívanému heslu „Pryč od Říma“. Považuje jej za dobové heslo, se kterým se ale Sokol neztotožňuje, neboť nesmí podléhat náladám doby. Zároveň Jan Pelikán neodsuzuje článek Otakara Kunstovného jako takový. Je si vědom toho, že i bez tohoto textu by stejně docházelo k řadě útoků z katolické strany. Na závěr pak dodává, že Sokol má jiné starosti, než boj o náboženství, a důležitá je pro něj zejména mravnost, pravda a soulad mezi životem a náboženstvím.

Tyto rozmanité komentáře nám dokládají, že vztah Sokola k náboženství nebyl zcela vyřešen, a v některých oblastech podléhal dobovým náladám. Sokolové se snažili vést na

---

²⁴³ KUNSTOVNÝ, Otakar. Slovo k Sokolstvu. *Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva*. 1920, roč. 22, č. 9, s. 201–202.

²⁴⁴ PELIKÁN, Jan. Slovo k Sokolstvu. *Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva*. 1920, roč. 22, č. 9, s. 422–424.

toto téma diskuze a shodují se, že nejlepší by bylo, kdyby bylo náboženství odděleno od světských zájmů.²⁴⁵

Sokolská organizace zároveň dokázala k propagaci protikatolického postoje využívat i některé zahraniční články. Příkladem je vyjádření k olympijským hrám v Amsterdamu, ve kterém se na základě knížky od „americ. strýčka Číže (nákl. Unie 1920)“ uvádí, že země, které se nábožensky reformovaly, měly lepší výsledky než země, které zůstaly u katolické církve nebo přesněji klášternictví, jak to bylo nazýváno.²⁴⁶ Zmiňují se zde čísla, podle nichž na prvním místě stály Spojené státy, na druhém Finsko, na třetím Švédsko a na čtvrtém místě Spojené království, Velká Británie a Irsko. Z udávaných výsledků zaujala nejlepší místo ze zemí s klášterní minulostí Itálie a nejhorší Španělsko (o dvě příčky výše Československo).²⁴⁷

Tyto články můžeme chápat jako útoky na katolickou církev, jelikož zkreslují československé neúspěchy během prvních olympijských her, kterých se Československo účastnilo. Tyto neúspěchy se však daly předpokládat vzhledem k tomu, že členové československého olympijského týmu se nemohli plně připravovat. Svalování viny na náboženství pak můžeme chápat jako snahu přenést ji na někoho jiného. Odraz konfesijních záležitostí do fyzické ani psychické roviny nelze brát vážně.

Dalším zajímavým textem o náboženství je článek o Sokolu na Slovensku, kde je popisována snaha vysvětlit, jak by se sokolové měli v této zemi chovat, proč by do ní měli jít, o jejich úloze v obrození i o nutnosti učinit Slováky pokrokovými. Zároveň dodává, že Sokol není proti samotnému náboženství, ale proti jeho zneužívání, které článek nazývá klerikalismem. Dokonce náboženství opěvuje jako jeden z největších darů života. Pokud se má na Slovensku hovořit o Husovi, je třeba jednat taktně a poukazovat na mravní sílu a čistotu a zkaženost středověku.²⁴⁸ Zmiňovaný článek má za úkol podpořit práci Sokola a zároveň obsahuje i doporučení, jak se má na Slovensku chovat. Co se náboženských otázek týče, stejně jako před tím opakuje, že není proti náboženství, ale proti klerikalismu. Dodává, že náboženství je jedním z největších darů.²⁴⁹ Objevují se zde totiž specifické problémy související s maďarskou nadvládou (území se po celá staletí

---

²⁴⁵ Náboženství a tělocvik. *Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva*. 1920, roč. 22, č. 24–25, s. 623.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ PÍSECKÝ, Ferdinand. Sokol na Slovensko. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské*. 1920, roč. 22, č. 26, s. 628–630.

²⁴⁹ PÍSECKÝ, Ferdinand. Sokol na Slovensko. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské*. 1920, roč. 22, č. 26, s. 628–630.

nazývalo severní Uhry). Vztah mezi Sokolem a slovenským obyvatelstvem bude potřeba v budoucnu zpracovat podrobněji.

V prvních letech republiky můžeme vidět, krom vymezení se vůči (politické) katolické církvi, také snahu o jasnou definici provázanosti sokolství a náboženství a také definici náboženství jako takového. Katolická církev i přes znatelný úbytek věřících patřila mezi nejpočetnější církve na území Československa. I dnes můžeme jen odhadovat, jaké byly skutečné počty věřících, kteří pravidelně navštěvovali bohoslužby, případně chodili jen jednou za čas, a kolik bylo pouze takzvaných „materiálových katolíků“. Většina věřících vystoupila z katolické církve už v prvních letech existence Československé republiky, a buď přestoupili do jiných církví, anebo zůstali bez církevní příslušnosti.²⁵⁰

Podíváme-li se na vztahy mezi Sokolem a různými náboženskými organizacemi a církvemi, pak právě ty ke katolické církvi patřily z řady důvodů mezi nejproblematictější. Jedním ze tří základních faktorů, z nichž rozpory vycházely, byl fakt, že velké procento členů Sokola se aktivně hlásilo ke katolické víře, přičemž zde nemůžeme hovořit jen o běžných věřících, ale také o členech duchovenstva, jak již bylo jednou zmíněno v podkapitole „Katolická církev a Sokol za monarchie“.²⁵¹ Další důležitou roli v prvních letech sehrával také negativní vztah české společnosti k monarchii a jejímu blízkému vztahu ke katolické církvi, třetím faktorem byl vztah ke klerikalismu, který byl jasně nepřátelský a dobře definován už od roku 1910. Tyto tři vlivy se mezi sebou mísily, umocňovaly, což vedlo k mylné interpretaci i k jevům, kdy například představitelé některých jednot zakazovali vstup členům Sokola na cvičení, když navštívili kostel, nebo na Slovensku bylo vyžadováno, aby dotyčný před vstupem do Sokola opustil katolickou víru. V extrémních případech hrozilo členům Sokola i vyloučení za zpěv na kúru během mše.²⁵² Tyto příklady dává Karel Vaníček jako ilustraci toho, jak si někteří členové Sokola špatně vyložily Tyršova slova ze 70. let, která ale členům katolické církve členství v Sokolu nezakazují. Přesto dochází k úmyslnému i neúmyslnému překrucování Tyršových myšlenek, což kazí dobré jméno Sokola, a sám autor ve svém článku píše, že tito radikálové a lidé neznalí by se měli zamyslet nad svým jednáním.²⁵³

---

²⁵⁰ Matrikové věřící nebyli jen katolíci, ale byli ve všech církvích a náboženstvích existujících na území československé republiky.

²⁵¹ Jediná dochována a známá Statistika členů sokola zabývající se náboženskými otázkami pochází z roku 1925 a má samostatnou podkapitolu.

²⁵² VANÍČEK, Karel. Poslušni Tyrše. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské*. 1921, roč. 23, č. 2, s. 17–19.

²⁵³ VANÍČEK, Karel. Poslušni Tyrše. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské*. 1921, roč. 23, č. 2, s. 17–19.

Zmiňovaný text nám dokládá pohledy nejvyššího vedení Sokola, kde se jasně definuje, že katolické vyznání ještě neznamená automaticky zákaz být sokolem a že členové Sokola mohou být zároveň i členy kléru. O tom se zmiňuje i další článek z téhož roku, který informuje o rozvoji Sokola na Slovensku, kde i přes problémy zejména s katolickými organizacemi a někdy i samotnými stoupenci katolické víry uznává práci katolických členů slovenského národa, a zvláště některých členů slovenského katolického kléru, kteří se dokonce stali představiteli jednotlivých sokolských žup. Zároveň však i někteří sokolové vnímají, že největší počty nepřicházejí z katolických kruhů, ale z velké skupiny slovenských evangelíků, jejichž získání bylo pro Sokol požehnáním, což také Sokolu vyčítal i Andrej Hlinka.²⁵⁴

S odpovědí na toto měla pomoci anketa uspořádaná Richardem Russem, která se ptala nejvýznamnějších českých osobností na jejich názor na náboženství a socialismus. Tyto otázky byly, stejně jako před válkou, pro členy Sokola důležité, protože se týkaly oblasti, jež by mohla představovat možné ohrožení práce Sokola v demokratizačních snahách.²⁵⁵

V úvodu navrhuje odluku státu a náboženství, nikoliv jako politický projev nepřátelství vůči dominantní roli katolické církve, ale jako snahu o obrodu náboženského citu a mravního života.²⁵⁶ V rámci této ankety na téma náboženství se její organizátoři ptali významných českých a slovenských mimo sokolských osobností: Františka Mareše, Emila Svobody, Jana Herbena, Jiřího Václava Klímy, Martina Rázuse, Ferdinanda Píseckého, Karla Farského, Kamila Hennera a Josefa Pekaře. Tito lidé vyjadřovali své názory nejen na téma náboženství, ale také socialismu, neboť se jednalo o pro Československo velice důležité ideologické směry.

Výsledná vyjádření na základě těchto úvah autoři uspořádali do pěti oblastí.

Zprvé pro zařazení náboženské výchovy v širším slova smyslu do mravní výchovy sokolské se přímo vyslovují Mareš, Svoboda, Klíma, Rázus a Písecký. Tendence pro pěstění náboženské výchovy je obsažena i nepřímo v úvahách pánů Farského a Herbena, proti je pouze Kamil Henner.²⁵⁷ Zadruhé: Na neslučitelnost sokolství s katolickou církví poukazují názory Herbena, Farského a Rázuse. Mareš, Klíma ani Písecký nebyli vůči katolické církvi nepřizniví, avšak pouze Josef Pekař hájil právo katolických organizací a

---

²⁵⁴ BÍMA, Karel. Sokolským Slovenskem. *Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva*. 1921, roč. 23, č. 7–8, s. 156–160.

²⁵⁵ Tyto obavy byly oprávněné z důvodu událostí 20. století.

²⁵⁶ RUSS 1922, s. 1.

²⁵⁷ RUSS 1922, s. 8–9.

spolků na členství v Sokole (vyjma Orelského spolku).²⁵⁸ Zatřetí: Tyršovo stanovisko v otázce náboženské považovali za dostačující i prorok 1922 Hennera Pekař.²⁵⁹ Začtvrté: upravenou rezoluci V. valného sjezdu Sokola ve smyslu vývoje považovali za odpovídající Mareš a Farský. Pro směr konzervativní byl pouze Josef Pekař. Nepřímo se k této otázce vyslovovali i zbylí tázání tím, že by měla být upravena otázka vztahu Sokola k náboženství.²⁶⁰ Zapáté: Pojmy náboženství, etika, církev, klerikalismus rozlišovali a hodnotili pánové Mareš, Svoboda, Písecký, Klíma a Farský.²⁶¹

Tato publikace měla rozšířit pohled čtenářů o názory nejvýznamnějších československých intelektuálních osobností a jejím úkolem nebylo stát se směrodatnou příručkou; dává nám však jasnější vhled do myšlení těchto osobností na vztah Sokola k náboženství a náboženským organizacím.

Sokol se zároveň nebál používat katolická slova ve svůj prospěch, čehož je příkladem kniha s názvem *Sokolský katechismus* vydaná Františkem Holubcem v roce 1922. V této knize autor přináší přehled o všech otázkách týkající se Sokola, včetně otázek náboženských. Nejednalo se však o oficiální tisk vydaný sokolským ústředím. Kniha vyšla na náklady sokolské jednoty v Drnovicích, což nám dokládá skutečnost, že o sokolskou myšlenku se zajímali i v oblastech mimo velká a důležitá města československé republiky, tedy na venkově.

Ve zmiňované knize můžeme najít mimo jiné komentář k sokolskému vyznání. „Jsem sokolem! Ne proto, jen že cvičím, platím příspěvky a slavnostní někdy kroj že obléknu, že tykám ostatním Sokolům a pozdravuji známé sokolským ‚Nazdar!‘ Ne, proto ještě Sokolem, tím pravým Sokolem, nejsem!

Sokolství je hlouběji zaseto a zakořeněno v srdci i mozku mém a odtud to símě, před léty vzklíčené a nyní již v pevný strom poznání vzrostlé, rozzrůstá dále všemi odnoži a výhonky, všemi haluzemi i nejjemnějšími snítkami tepen a nervů do celého těla mého.

A tak každým krokem, ba každým i nepatrným pohybem, každým slovem, ano i každou myšlenkou jsem Sokolem.

Vím, kterak myšlenka sokolovská vznikla: Světová sláva českého národa v trosky rozbořena událostmi přímo vražednými. Bitvy u Lipan a na Bílé Hoře, válka třicetiletá,

---

²⁵⁸ Tamtéž, s. 8–9.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 8–9.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 8–9.

²⁶¹ Tamtéž, s. 8–9.

protireformace a vyhnanství našich nejlepších lidí byly posledními hřeby do rakve naší samostatnosti a příčinou našeho, téměř dvě století trvajícího, odumření.

Zázračné vzkříšení z mrtvých horlivými budovateli naší způsobilo, že jsme se rozběhli za ostatními národy, chtějíce dohoniti vše, co za tak dlouhou dobu zmeškáno. Leč staří nepřátelé naši nepřáli nám ani té chuti k životu a kladli krokům tak dlouhou nečinností sesláblým, překážku za překážkou, že zapadnout navždy mezi národy vymřelé bylo stále hrozivým příznakem.

V pravou chvíli vystupuje tu prorok –Tyrš, hlásající, tělesná síla, ženám schází, pevnost vůle a zocelenou povahu, že k důstojnému žití nezbytně potřebujeme: A tak s těmito hesly vůdcovými šedesát již jar kráčíme ku předu za lepší budoucnost celého národa!

Proto i já cvičím. Ne abych získal potlesk davů či první cenu, ale abych překypoval zdravím a silou, odhodlaností i vytrvalostí, abych vynikal kázní, přesností a dochvilností a všech těch ctností využíval ve prospěch svých bratří, svého národa!

A kdo je mým bratrem? Jako demokrat nejlepšího zrna říkám: Každý český člověk. I ten žebrák, jehož bídný osud hledím zpříjemniti hmotnými prostředky, pokud sám jimi vládnou, i ten ubožák duševní, zpátečník, zatemnělec, jehož bídu mozkovou hledím odstraniti dary ze svých fondů, nabytých vzděláním.

Řekl jsem vzděláním. A to vzdělání je nezbytné! Nejen tělo, ale i duši zušlechtit! Oboje spolu souviseti musí, aby krásná harmonie zavládla. Proto hledím vše do maličkosti prozkoumat, vše dopodrobna vyzvěděti, co kde nového duch lidský vynalezl i kde záblesk nové myšlenky se objevil. Snažím se zkrátka dodělat se pravdy vždy a ve všem! A zase nikoliv pro sebe! Ale abych vzdělání to, svaté pravdy ty sdělití mohl s jinými, jimž jsou všechny ty prameny méně přístupné, a ti zase, aby poznanou pravdu dále šířili, abychom tak všichni octli se na předním místě osvěty a vzdělanosti, kde národ náš kdysi po celé věky stával.

Touto dvojí prací dobudu pevnou vůli, zocelím svou povahu, stanu se pravým charakterem. Jako takový zavrhuji všecku přetvářku, klam, ramenářství, pokrytectví, lež, jež dosud ovládají náš národní život, ale neochvějně a nepoddajně trvám na své pravdě, na svém právu zákonném, na svém právu národním i lidském, jež hájiti do posledního tepu srdce, do poslední jiskry svého vědomí jsem pevně odhodlán.

Chci se státi dobrým, krásným, dokonalým člověkem! – Chci býti pravým Sokolem!²⁶²

---

²⁶² HOLUBEC 1922, s. 12–15.

Toto vyznání nám shrnuje celou sokolskou myšlenku té doby a také povahu Sokola, který se prezentoval jako pokroková organizace, v níž nejde pouze o fyzické cvičení, ale také o duchovní rozvoj ve jménu pokroku a národa. Autor se vůbec nezmiňuje o vztahu k náboženství ani k žádným náboženským otázkám. Jsou tu jen motivy a cíle Sokola. Přičemž je zde zajímavá zmínka o Tyršovi, který byl připodobněn k proroku.²⁶³ Takové připodobňování a uctívání Miroslava Tyrše se odehrávalo prakticky po celou dobu první republiky, kdy tento muž představoval ideál proroka, a každé jeho slovo udávalo Sokolu směr. To nám ostatně dokládá i přibuzenství Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera skrze Renátu Tyršovou rozenou Fügner.

Nacházejí se zde i další důležité zmínky o Sokolu, přičemž na prvním místě je kapitola ideová, která rozebírá základní informace o celé organizaci.²⁶⁴ Zajímavá je i kapitola „Sokol a otázky dneška“, kde se nacházejí pozoruhodné příspěvky o náboženství, klerikalismu a Orlu, přičemž o náboženství hovoří kladně. Pokud se však jedná o klerikalismus a Orel, vnímá je jako nesmiřitelné nepřátele, proti kterým je nutno bojovat.²⁶⁵

Tento *Sokolský katechismus* nám dokazuje důležitost toho, že intelektuální práce nepřicházela pouze z pražského centra Sokola, ale byla přítomná minimálně po celých Čechách i na Moravě a rozrůstala se a vznikala i v rámci jednotlivých sokolských jednot. Přesto tyto snahy neřešily aktuální potřeby doby a musel být zorganizován další valný sjezd, který se jimi zabýval.

3.4.1. VII. valný sjezd obce sokolské

Prvními z dochovaných záznamů k VII. valnému sjezdu obce sokolské jsou listiny k přípravné schůzi, která se konala 9. října 1923, sepsané v rámci případné komise.²⁶⁶ Emanuel Chalupný zde vyjádřil názor, že je nutné vyjádřit jasný odpor k nepřátelům (odpůrcům Sokola, přičemž se zde uvádí Orel, Dělnická tělocvičná jednota, Federace dělnických tělocvičných jedno a další politické organizace).²⁶⁷ O několik měsíců později

---

²⁶³ Tamtéž, s. 13

²⁶⁴ Tamtéž, s. 17–39.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 116–120.

²⁶⁶ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 338, karton 101, název složky VII. valný sjezd Sokola 1924.

²⁶⁷ Emanuel Chalupný (1879–1958), právník, překladatel, historik profesor sociologie a člen různých sociologických společností.

byl na začátku května rozeslán dopis, v němž se měly župy rozhodnout, o kterých tématech se bude hovořit.²⁶⁸

Během tohoto období se rozbíhaly diskuze na téma náboženství, přičemž v Liberci vyšla kniha *Sokolstvo a Řím*, v níž autor vystupoval nejen proti katolické církvi, ale také proti Miroslavu Tyršovi a jeho vztahu k náboženství. Podle autora byly Tyršovy názory platné na začátku Sokola, ale v době Československa již neplatí, a je proto nutno změnit pohled především na katolickou církev.²⁶⁹ Tato publikace měla dopomoci katolíkům, kteří řešili svůj vztah ke katolické církvi.

Nakonec byly všechny přípravy dokončeny a VII. valný sokolský sjezd proběhl ve dnech 7. a 8. prosince 1924. Byl zároveň posledním sokolským valným sjezdem konaným za první republiky.

Tento sokolský sjezd se zabýval třemi tématy. Nejprve tělovýchovným oborem, poté oborem ideovým, který řešil ideové záležitosti jako náboženství, klerikalismus, socialismus, národ a slovanstvo. Posledním tématem byly organizační záležitosti.

V tomto období vznikla řada děl, které reagovaly na dobové (náboženské) otázky. Nesmíme přitom zapomenout, že poslední (V. valný) sjezd zabývající se právě náboženskými otázkami, se konal v roce 1910 v době habsburské monarchie. Ovšem svět se od té doby změnil, vznikla Československá republika a bylo potřeba definovat ideové názory v otázkách, které byly pro tehdejší členy Sokola důležité.

Během VII. sjezdu vycházel zvláštní sokolský zpravodaj, který informoval o projednávaných tématech, a zároveň k tomu vycházely i speciální články přinášející zprávy z průběhu sjezdu, dopisy osobností a další texty související s touto historickou událostí. Dvoudenní sjezd začal již 6. prosince, kdy probíhaly recepce. Jednou z pozvaných osob byla i Renáta Tyršová, která se však nezúčastnila.²⁷⁰

Na sjezd přijelo 446 zástupců sokolských žup a také zástupci jihoslovanského, ruského a lužického Sokola. Mezi dalšími účastníky byli i delegáti organizací jako Československá obec legionářská, Československá obec hasičská, Československá obec střelecká a Dělnická tělocvičná jednota.²⁷¹ Celkem se tedy sjezdu zúčastnilo na 500 osob.

---

²⁶⁸ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 338, karton 101, název složky VII. valný sjezd Sokola 1924.

²⁶⁹ VINTR 1924, s. 26–36.

²⁷⁰ Renáta Tyršova, rozená Fügner (1854–1937) – dcera Jindřicha Fügnera (zakladatele Sokola) a manželka Miroslava Tyrše (zakladatele Sokola), byla historička umění a umělecká kritička. Pokračovala v sokolském odkazu svých rodičů a svého manžela.

²⁷¹ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 338, karton 101, název složky VII. valný sjezd Sokola 1924.

Sokolský sjezd začal 7. prosince 1924 ráno v 8:30 hodin. Po zahájení se účastníci rozdělili podle oborů do skupin, kde se řešily otázky týkající se Sokola. Diskuze k jednotlivým oborům začínaly až ve 13 hodin.

Ideovému oboru předsedal František Mašek. Bylo tu největší zastoupení, konkrétně 176 členů. Kromě otázek ohledně státu a socialismu se zde řešil i vztah Sokola a náboženství a poměr Sokola ke klerikalismu.²⁷² Tuto oblast měli na starosti Ladislav Jandásek a Antonín Blažka.²⁷³ Největší debaty se rozproudily k tématu Sokol a náboženství a také ke vztahu Sokola a socialismu, což byl druhý nejdéle projednávaný návrh.

V rozpravě o náboženství se praví: „Nechat členové jednot sokolských, pamětlivi ideálů pravdy, lásky a mravnosti, přemýšlejí o svém náboženství, o svém světovém názoru, i o svém usilování a myšlení důsledně jednají v celém životě.“²⁷⁴

V otázkách klerikalismu se i nadále pokračovalo ve směru ustanoveném na V. valném sjezdu Sokola, který právě klerikalismus odmítl. Celkově jednání ideového oboru trvalo deset hodin. V pondělí 8. prosince sjezd probral návrhy žup a ve 13 hodin vydal závěrečné společné prohlášení.²⁷⁵

Co se týče otázek náboženství, uvádějí se v návrzích prováděcích příkazů následující instrukce: „V otázkách náboženských nelze působiti na členy jinak než taktní výchovou a příkladem. Zejména sokolští činovníci svým uceleným životním názorem a shodou života a s ním buďte tu příkladem. Do pravidelné vzdělávací práce v jednotách nutno zavésti i výchovu členstva v otázkách náboženských.“²⁷⁶

Do textu byl vsunut i následující dodatek: „Jednoty mají dbáti, aby příslušníci Sokola z titulu sokolských povinností nebyli zdržováni ve vykonávání svých náboženských úkonů, nebo jen v nejnnutnějších případech/sokolské podniky, zkoušky v době bohoslužby atd.“²⁷⁷ Stalo se tak pravděpodobně na základě žádosti slovenských delegátů, jelikož Slovensko bylo s náboženstvím spjato více než české země.

Druhé prováděcí nařízení se týkalo Sokola a klerikalismu, bylo však radikálně nepřátelské. Bylo zde například přikázáno, aby se „potíraly klerikální snahy všude, kde

---

²⁷² František Mašek (1871–1947) byl od roku 1890 členem Sokola a od roku 1899 starostou středočeské župy. V roce 1908 se stal úřadujícím náměstkem starosty České obce sokolské a po vzniku republiky Československé obce sokolské.

²⁷³ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 338, karton 101, název složky VII. valný sjezd Sokola 1924. Signatura. Aa 6 s. 2.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 338, karton 101, název složky VII. valný sjezd Sokola 1924.

je to možné“. Tento boj ležel na bedrech sokolských starostů a vzdělavatelů sokolských jednot.²⁷⁸ Text dále upozorňuje, že by se měl uplatňovat taktní přístup a je také třeba zaměřovat se na zranitelné členy Sokola, aby jim neposkytovali *služby nevědomosti*.

Pokud by to snad někteří členové dělali vědomě, mají být použity kárné prostředky, a není-li zbytlí, pak má dojít k vyloučení ze Sokola. Přičemž dodává, že by měli i dávat pozor na *svůdce*, kteří by využívali ke svádění ke klerikalismu také prostředí Sokola.

Sokolská župa Šumavská navrhuje, aby se nespolupracovalo s DJT ani Orlem, které jsou agitátory svých politických stran, jež jsou podle této župy přežilé a také nebezpečné.²⁷⁹

Na dokumentu s názvem Usnesení VII. valného sjezdu najdeme různé poznámky. Pod nadpisem „Podrobná prohlášení: úvod“ odmítá členství v DTJ, FDJT, Orlu apod. U kapitoly „Sokol a náboženství“ je napsáno: Revidování činnosti vzdělavatelů. Jinak není snad proti usnesení námitek. U kapitoly „Sokol a klerikalismus“: Nutnost snad ještě jasněji vyjádřit rozdíl mezi klerikalismem a náboženstvím. Revidovat zejména výchovnou praxi.²⁸⁰

V závěrečném ustanovení, které vyšlo nejméně osmkrát v tištěné podobě, se v podkapitole vztahu Sokola a náboženství připomínají Tyršova slova „vpřed věčný ruch, boj proti každému stanutí a každému zpátečnictví“ odkazující k ideálům pravdy, lásky a mravnosti. Toto byly ideály, které si sokolové vytkli. Zároveň tu byl i nadále zájem vědecky bádát nad náboženstvím a provádět výchovu k tomu povolnými pracovníky. Odmítala se netaktní anebo protináboženská agitace (i schvalování takového konání) a to se týkalo zvláště mravních otázek.

Byla zároveň uznávána svoboda víry a svědomí, sokolové pracovali na ideálech pravdy, lásky a mravnosti. A podle tohoto upravovali svůj pohled na náboženství, respektive k jednotlivým církvím.²⁸¹

V podkapitole „Sokol a klerikalismus“ je sokolská organizace nekompromisní a vyjadřuje se proti zneužívání náboženství ke světskému prospěchu (osobnímu, politickému a v dalších oblastech). Důvod, proč je Sokol proti zneužívání náboženství, je, jak sám tvrdí, *mravní*. Proti takovému zneužívání náboženství mají členové Sokola

---

²⁷⁸ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 338, karton 101, název složky VII. valný sjezd Sokola 1924, List VII. Ab 3/2.

²⁷⁹ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 338, karton 101, název složky VII. valný sjezd Sokola 1924, List VII. Aa 3²oe-6, 1922.

²⁸⁰ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 338, karton 101, název složky VII. valný sjezd Sokola 1924, List VII. Aa 3²oe-6, 1922.

²⁸¹ *Usnesení VII. valného sjezdu Československé obce sokolské v Praze 7. a 8. prosince 1924*. Osmé vydání. V Praze: Nákladem Československé obce sokolské, 1931, s. 27–28.

vystupovat vlastním příkladem proti svůdcům. Za největší nebezpečí se v té době považuje klerikalismus katolické církve, který využívá české a slovenské politické strany, tělocvičnou organizaci (Orel) a další. Proti těmto katolickým uskupením hodlal Sokol pracovat především. Text dále uvádí, že osoby, které dobrovolně a vědomě slouží klerikálům, nebudou v Sokole trpěny. Vyzývá také sokolské činovníky v politických stranách, aby i oni přiložili ruku k dílu a pomohli zničit společným postupem klerikalismus.²⁸²

Tento sjezd představoval de facto vyvrcholení vývoje sokolské ideologie od vzniku nezávislého Československa a udával československému sokolstvu směr po zbytek existence první republiky. To se týkalo jak politických stran, tak hnutí a ideologií té doby, vztah k fašismu se vyřešil až po neúspěšném pokusu o přepadení kasáren brněnské posádky v únoru 1933, kdy Sokol zcela zavrhl myšlenku fašismu.²⁸³

V následujících týdnech a měsících se členové Sokola dali do práce, aby splnili veškerá ustanovení Sokola. V některých otázkách přitom jednali i proti přímému nařízení jak valného sjezdu, tak i zároveň pražského vedení Sokola, jež muselo občas zasáhnout proti až přílišné horlivosti členů. Rok 1925 představuje proto jeden z nejdůležitějších roků existence československého národa, jelikož došlo k řadě událostí, které rozvířily politický a náboženský život.

Jednou z ukázek této přílišné horlivosti členů Sokola byla iniciativa ke zřízení nábožensko-politických statistik členů Sokola.²⁸⁴

3.4.1.1. Náboženská statistika Sokola

Významným mezníkem pro sokolskou organizaci i její fungování po zbytek existence republiky se stal VII. valný sjezd ČOS, který se konal ve dnech 7. a 8. prosince 1924.²⁸⁵

Šlo především o ideologické otázky týkající se Sokola, o jeho vztah nejen k náboženství, ale i k dalším ideologiím té doby, a o ustanovení, která z tohoto sjezdu vzešla.

Velice zajímavý vývoj byl zaznamenán na Moravě, kde se 25. března 1925 konala schůze zástupců moravských žup.²⁸⁶ Padl zde návrh, aby byla vytvořena statistika členů podle náboženského a politického smýšlení. Celé dění k otázce provádění statistiky je velice

---

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ WAIC 1996, s. 130.

²⁸⁴ JANDÁSEK, Ladislav. O náboženskou a politickou statistiku členstva Č.o.s. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. Praha: Miroslav Tyrš, 1925, 51 (6–7), 135–137. ISSN 0489-6718.

²⁸⁵ Myšleno do 14.–15. března 1939.

²⁸⁶ Za nepřítomnosti zástupců župy pluk. Švece, která neměla žádného delegáta.

dobře shrnuto v textu s názvem *O náboženskou a politickou statistiku členstva Č.o.s.*, kde se autor Ladislav Jandásek zastával provádění statistik, které by měly pomoci vzdělavatelům s jejich činností.²⁸⁷ Uvedl také, že by se měly provádět statistiky jak náboženské, tak politické.²⁸⁸

Ladislav Jandásek současně v článku uvedl několik čísel. Například v župě Podkrkonošské „je 39,6 % ř. katolíků, 39,2 % čsl., 58 % českobr., 15,1 % bez vyznání“. Průzkumu se zúčastnilo 10 063 členů Sokola a pouze u 24 nebyla zjištěna náboženská příslušnost.²⁸⁹ Autor článku také psal o Sokolské tělesné jednotě v Doubí, kde podle místního sokolského vzdělavatele nebyl ani jeden římský katolík.²⁹⁰ Tato čísla jsou velice zajímavá, avšak zároveň nám ukazují rozdílnost panující v sokolských župách.

Tyto údaje však představují pouze malý zlomek, který se nám dochoval, zároveň je nutné dodat, že sokolské vedení provádění takových statistik nepřímo zakázalo s odůvodněním, že členové Sokola nejsou na takové sčítání připraveni, jelikož by v něm mohli vidět agitaci a určitý náboženský nátlak.²⁹¹

Z tohoto důvodu sokolské jednoty a župy přestaly tyto statistiky vytvářet, a kromě výjimečných článků v novinách se nám žádné náboženské statistiky nedochovaly a nebyly nalezeny ani v archivu České obce sokolské, ani v Národním archivu České republiky.

3.4.1.2. Sokolská literatura vycházející jako výklad ustanovení VII. valného sokolského sjezdu

Po tomto období Sokol také vydával publikace sokolských přednášek, které měly rozšířit a vysvětlit sokolská ustanovení vycházející ze VII. valného sokolského sjezdu. Jedna z nejdůležitějších brožur ohledně náboženství jakožto celku vyšla v roce 1925 pod názvem: *Náboženství, církev, klerikalismus, Orel a Sokol*. Její autor Jan Pelikán se na pětadvaceti stranách vyjadřuje k následujícím tématům.

Nejprve dává základní informace o vývoji náboženství, definuje, co je to náboženství, a dodává například, že u primitivních národů bylo veškeré vědění součástí náboženství, nicméně rozum a sním spojenou vědu od náboženství odděluje.

---

²⁸⁷ Sokolský vzdělavatel 1887–1942 a zemský školní inspektor zahynul v Osvětimi.

²⁸⁸ JANDÁSEK, Ladislav. O náboženskou a politickou statistiku členstva Č.o.s. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. Praha: Miroslav Tyrš, 1925, 51 (6–7), 135–137. ISSN 0489-6718.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ Tamtéž.

Podle Jana Pelikána odpovídá náboženství na nejzákladnější otázky bytí, života a smrti, na otázky o posmrtném životě, odkud kráčíme a kam směřujeme a další. Věda na tyto otázky podle Jana Pelikána prozatím odpovědět neuměla. Autor vyjadřuje lítost nad tím, že lidé se ještě nedokázali oprostít od starého konceptu náboženství, případně že nevytvořili něco jako náboženství nové.²⁹² K vyjádření toho, čím vlastně náboženství je, v čem spočívá, popisuje dvě charakteristiky, které spojují všechna v té době známá náboženství. Zaprvé je to podle něj role čistě citová, neboť se jedná o věci rozumově nedokazatelné jak co do existence, tak co do funkcí. Nic o nich nevíme, jen v ně věříme. Zadruhé je náboženství odpovědí na otázky, na něž nelze odpovědět rozumem. Důležitost toho potvrzuje i existence velkého množství náboženství a církví.²⁹³ Následně rozebírá, co jsou to církve, a dodává, že se nelze spokojit pouze s rolí vykladače, ale potřebují se také organizovat, musí zaměstnávat úředníky, kteří se starají o chod církve, pozice duchovního se stává spíše vyučeným řemeslem a kněžství tak podle Pelikána ztrácelo vztah k Bohu. Proto už se v církvi nejedná o hledání Boha a pátrání po odpovědích na související náboženské otázky. Podle Jana Pelikána se právě z toho rodí klerikalismus, který v té době podle něj už nemá žádný vztah k víře, přičemž nejvíc tento vztah narušuje, když je víra závislá na hospodářství. Dodává, že se náboženství zneužívá ve vlastní prospěch. Uvádí také, že klerikálové jsou ve všech církvích a náboženstvích. Tuto úvahu pak uzavírá slovy, že klerikál je vždy „nenábožný“ a v některých případech dokonce „protinábožný“. V kapitole zabývající se Orlem popsal, v čem vidí vrchol klerikalismu v Československu, kdy se tento klerikalismus také podílí na vládě s touhou ovládat celou zemi. Jan Pelikán nicméně udává, že nejen orlové se rozcházejí s učením katolické církve, kdy má být pozemský lidský život pouze přípravou na věčný posmrtný život. Proto se také první křesťané nestarali o své tělo, stejně tak jako poustevníci, zatímco orlové provádějí opak, když cvičí tělo, aby bylo silné v boji s duší. Jan Pelikán dále vyvrací mýtus, že členové Orla byli ze Sokola vylučováni. Popírá jej zněním usnesení V. valného sokolského sjezdu, které říká, že v Sokole nesmí být členové klerikální, což platí zejména pro orly a členy křesťanských politických stran, nikoliv pro katolíky vyznáním.²⁹⁴

---

²⁹² PELIKÁN 1925, s. 6.

²⁹³ Tamtéž, s. 7.

²⁹⁴ PELIKÁN 1925, s. 16–17.

Svou práci uzavírá kapitolou, v níž doporučuje všem členům Sokola, aby hledali taková náboženská sdružení, kterým věří, a opustili ta, jimž nevěří.²⁹⁵ Zároveň také vyzývá, aby znovu bojovali proti klerikalismu, avšak mírně, snášenlivě a věcně.²⁹⁶

Tato kniha představuje důležité rozšíření a zpřesnění usnesení VII. valného sjezdu týkajícího se Sokola a vztahu k náboženství a klerikalismu. Zde můžeme vidět, že Sokol se nikterak nevymezoval vůči katolictví jako takovému, ani vůči žádnému jinému náboženskému proudu, který v době první republiky na území Československa existoval. Další kniha na toto téma, tentokrát od autora Bohumila Kladiva, pak vyšla v roce 1934 s názvem *Sokolstvo a náboženství*. Vzhledem k tomu, že kniha byla označena jako Typ A, znamenalo to, že se toto dílo povinně nacházelo ve všech sokolských knihovnách po celém Československu. Mohl si jej tudíž přečíst každý sokol. V úvodu této knihy autor uvádí i historický vývoj vztahu Sokola a náboženství a období, kdy se řešila tato otázka, přičemž pro autora je důležitý VII. valný sokolský sjezd. V dalších částech popisuje, co je náboženství, jaký má vliv na člověka. V podkapitole s názvem „Odpovědi na otázky věrnosti“ pohlíží na ostatní náboženství napříč světem, nejenom v Evropě, ale i na starověkou Mezopotámii či Dálný východ.²⁹⁷ Autor Bohumil Kladivo uvádí, že veškerá náboženství mají jedno společné, totiž že hrají u svých věřících a v jejich životě mravní roli.

V další kapitole autor oznamuje, že náboženství je v krizi, a to jak ve vztahu vědy a víry, tak i ve vztahu k mravnosti.²⁹⁸ Přičemž na poli vědy a víry je člověk myslící a naprosto snášenlivý.²⁹⁹ Co se týče pole mravnosti, uznává, že tato otázka je mnohem těžší. I v dalších kapitolách autor rozebírá, co jsou náboženské organizace, jak se snaží lákat své věřící, přičemž se nejedná pouze o duchovní stránku ale také o stránky světské. V kapitole „Otázka náboženská v usneseních VII. valného sjezdu“ odkazuje na slova Miroslava Tyrše o pravdě, lásce a mravnosti. Nakonec se ptá, co mají obyčejní lidé dělat. Autor Bohumil Kladivo pak odpovídá, že sami věřící mají klást otázky a dbát hlavně na mravnost, uznává však, že se jedná o obtížný úkol.³⁰⁰

---

²⁹⁵ Tamtéž, s. 20–21.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 20–21.

²⁹⁷ KLADIVO 1934, s. 8–12.

²⁹⁸ Bohumil Kladivo (1888–1943), byl český pedagog, matematik, geofyzik a astronom na Masarykově univerzitě v Brně.

²⁹⁹ KLADIVO 1934, s. 14–15.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 23–24.

Tento text, který se nám dochoval v sokolském archivu v Praze, představuje jasný přehled o vnímání náboženství, a přináší příklady nejen z křesťanského prostředí, ale také z mimoevropských náboženství.

3.4.2. Období mezi VII. valným sjezdem a koncem první republiky

Zmíněné kroky ke vzájemnému pochopení zároveň ještě nepřinesly definitivní konec konfliktů. Krátce po vydání výše uvedeného díla se objevil text, v němž slovenský biskup Ján Vojtaššák zakazoval, aby katolíci chodili do Sokola, jelikož se jedná o protináboženský spolek, jehož členové vytýkali místním duchovním jejich nešvary. Vyvolalo to kritiku ze strany Sokola a mezi některými členy převládal také názor, že se jedná o začátek kulturního boje na Slovensku mezi katolickou církví a československým Sokolem.³⁰¹ Tento útok slovenského biskupa byl pouze jednou z kapitol nejen soubojů mezi Sokolem a členy katolické církve, ale také i v rámci samostatného náboženského života v československé republice, což vyvrcholilo ještě v témže roce Marmaggiho aférou. Bylo to zároveň i vyvrcholení protiřímských a protikatolických nálad v Československu.³⁰²

V tomto roce se objevila také řada článků zesměšňujících nejen katolickou církev, respektive křesťanské politické strany, ale i komunisty, čímž se chtělo dát najevo, že obě organizace jsou de facto jedno a to samé. Dokládá to například článek z *Houpačky*, což bylo zábavné čtení ironizující dobové a místní události. Jeden z textů popisuje rozhovor dvou dělníků o městě Berouně. Noviny si z nich dělají legraci způsobem, že píší nikoliv spisovně, ale hovorovou řečí. Zmiňují se zde i židé, respektive oblíbené propojení židů s peněžnictvím. Fiktivní rozhovor začíná hovorem o neúspěšné revoluci, která proběhla v roce 1921. Jejich rozmluvu však zaslechl vedle sedící člověk (žid), který se představil s upřesněním, že je židovského vyznání a byl spolumajitelem firmy Šmorn a Taussig, a k jejich rozhovoru se přidal. Hlásil se rovněž ke komunismu a byl z obchodního křídla. Přišel s nápadem, že za kostelem sídlí příbuzná „klerikální partaj“ a tyto dvě strany by se mohly spojit a utvořit novou stranu katolicko-komunistickou. Dodává: „Přičemž proč dělat konkurenci, když to mohou spojit.“³⁰³

---

³⁰¹ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 502, karton 115, Provolání k veřejnosti o významu 28.října 1918, o vztahu Sokola k politickým stranám, DTJ, o protisokolské agitaci biskupa Jana Vojtaššáka, o předvolebním boje 1919-1935

³⁰² KLIMEK 2000, s. 463–465.

³⁰³ Besídka: Houpačky. *Stráž Podbrdská: časopis československé strany socialistické v Berouně*. Beroun: Místní organizace Československé strany socialistické, 1925, III(33), s. 1–2.

Jeden dělníků reaguje slovy: „Proč ne? Za Ferdinanda Dobrotivého, co padl u Kresčaku v Anglii, thaky prej bhyli tři papežové a kšeft moc, moc dobře se hejbal.“ Následně hovoří o tom, jak jednou komunisté půjdou do kostela, podruhé kaplan ponese komunistickou vlajku. A upraví trochu hesla: „Arcibiskupové celého světa a proletáři celého světa spojte se za pět korun měsíčně, ve větším sleva, splátky na thak malou taxu se nepovolujou.“³⁰⁴ Pokračuje s tím, že komunisté a katolíci budou dávat pět procent z takzvaného petrského a moskevského halíře, a následně dodává, že Taussig by byl pokladník a pan Šmorn jednatel a název strany by byl *Komunistická, lidová strana, Šmorn a Taussig spojené církve s ručením omezením*.³⁰⁵ Tento článek se nám dochoval v sokolském archivu a podařilo se ho také dohledat v *Berounském tisku* vydávaném Československou stranou socialistickou v Berouně.³⁰⁶ Text ilustruje negativní náhled členů Sokola na katolickou církev (klerikalismus), ale i nedobré vztahy mezi Sokolem a komunismem, kdy toto hnutí Sokol považovalo za nepřátelskou organizaci.

Sokol i v dalších letech kopíroval náhled společnosti na náboženství. To se však ještě netýkalo klerikalismu nebo přesněji Orla, se kterým měl Sokol spory. Během následujícího období se situace nikterak nově, zvláště v otázkách náboženství, nevyvíjela a sokolové pokračovali v rozvoji svých tělocvičných plánů, přesněji Tyršovy tělesné soustavy, která byla ustanovena na tom samém sjezdu jako ideové vztahy Sokola a náboženství. Sokol se také daleko více potřeboval zabývat, spíše z ideologického hlediska, otázkami týkajícími se Slovenska a jeho snah o autonomii, a také svým vztahem k socialismu a komunismu, což bylo důležité zejména kvůli světové ekonomické krizi, která zasáhla také Československo.

Sokolu i nadále na náboženských otázkách záleželo, a i když sám nyní články ani knihy týkající se náboženství nepsal, v rubrice „Mezi knihami a lidmi“ dávali sokolští redaktoři doporučení na texty z nakladatelství „Volné myšlenky československé“, které právě k tomuto tématu vydalo několik děl. Za všechny uvedme například knihu Václava Cháby *Bohové náboženství a kněží* nebo příručku *Nepostradatelný rádce občanů bez vyznání: co musí každý vědět o sňatku, manželství, narození, úmrtí a pohřbu* a nesmíme zapomenout ani na knihu³⁰⁷ od Jakuba Demla.³⁰⁸ Zároveň se také prováděly změny, které vyplývaly z

---

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Autor Jan Pelikán se nezmiňuje o názvu, ale pravděpodobně se jedná o dílo s názvem *Tepna*.

³⁰⁸ Mezi knihami a lidmi. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské*. 1926, roč. 28, č. 45, s. 863–864.

VII. valného sokolského sjezdu.³⁰⁹ Sokolové ovšem i nadále varovali před zneužíváním náboženství a dogmat, jakožto nebezpečím pro (československý) národ a jeho rozvoj.

Sokol se musel pravidelně potýkat s útoky členů katolických organizací, přičemž někdy situace došla až před soud.³¹⁰ Tyto případy útoků, avšak i protiútoků, nacházíme po celou dobu existence republiky.

Sice stále ještě ojediněle, ale přesto docházelo i ke vzájemné spolupráci členů katolických i sokolských organizací. Dělo se tak například na některých slavnostech, jako bylo Mělnické vinobraní uspořádané v roce 1925. Současně s ním probíhala i okresní výstava, již se zúčastnili příslušníci všech politických stran města Mělník, tj. členové strany agrární, komunisté i lidovci a další politická uskupení, ale i členové Sokola a Orla. Vzhledem k tomu, že někteří členové Sokola byli v představenstvu, bylo zapotřebí, aby byli i ostatní sokoli taktní a tolerantní – aby událost mohla proběhnout úspěšně. Což se také slovy autora skutečně stalo navzdory nepřízní počasí. Došlo i k tomu, že se – podle vyprávění – jedna sokolská obec z mělnického okresu po konzultaci s Janem Pelikánem nezúčastnila, a z toho důvodu museli vypomáhat sokolové z Lužice, což si vyžádalo nemalé finanční prostředky. Zmíněná jednota následně jako jediná podala žalobu na vedení Sokola, které se vyslovilo proti účasti členů Sokola na této události z důvodu, že členové se nesmějí zúčastnit klerikálních akcí. Podle pana Helcla se však nejednalo o žádnou klerikální událost mimo jiné proto, že se jí účastnilo málo členů Orla. Pan Helcl proto nesouhlasil se závěrem vedení Sokola a zároveň se stavěl vůči protikulturnímu boji, který někteří členové Sokola s katolickými organizacemi a jejími členy vedli.³¹¹

Tento článek nám ukazuje dvě věci: krom toho, že nás informuje o události, během níž členové Sokola i Orla (církevních organizací) spolupracují, poukazuje nám zároveň i na fakt, že členové sokolských a orelských sdružení byli ochotni spolupracovat v této době na společných událostech, které měly společenský význam minimálně na okresní úrovni. Můžeme zde vidět i něco zajímavějšího, totiž odpor vůči agresivitě sokolského protiklerikálního boje a pochopení a rozdílnost mezi tím, co může vnímat místní vedení a vedení pražské, stejně tak vidět i část dobové mozaiky Československa. Zatímco na Slovensku museli sokolové a orli bojovat s místní duchovní správou, jež měla na

³⁰⁹ Opři se znovu! *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské*. 1926, roč. 28, č. 23, s. 637–638.

³¹⁰ Ničí Sokol základy státu?: odsouzený nactiutřač názory a rozhodnutí soudu. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské*. 1927, roč. 29, č. 30, s. 495–496.

³¹¹ HELCL. Ježíš ne César. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. 1926, roč. 52, č. 4, s. 90-92.

Slovensku velice významný vliv, v Čechách se objevily hlasy, které žádaly umírněnější postup, chápající, že během necelých deseti let od vzniku republiky nelze přeměnit český národ podle sokolských představ, navíc když se katolická církev silně zapsala do podvědomí obyvatel českých zemí a měla v Československu významný vliv. To také odpovídalo době, kdy československá vláda pracovala na modu vivendi mezi Československem a Vatikánem.³¹²

Na mělnickou událost ostře zareagoval Jan Pelikán, o němž se článek od pana Helcla také zmiňoval, a poukazoval, v čem se pan Helcl mylí, zároveň uvedl, že nechápe, proč redakce listu *Sokol* tento článek otiskla, jelikož Jan Pelikán ho považoval za nedovolený. Nedovolený z toho důvodu, že pan Helcl polemizoval nepřipustným způsobem. Označil jej tak proto, že kombinoval náboženství, klerikalismus a církev v jedno.³¹³

Vztah Sokola s katolickými organizacemi byl napjatý a někteří obyvatelé Československa si dokonce nepřáli, aby došlo k uzavření konkordátu.³¹⁴

V Československu se začínal postupně budovat nový vztah vůči katolické církvi, což mělo zlepšit vnitřní situaci v zemi. Tento nový vztah Československa a katolické církve musel respektovat i Sokol. Důkazem smíru se Sokolem se měly stát svatováclavské slavnosti, kterých chtěly katolické organizace využít, ovšem Sokol nechtěl něco takového dopustit a požadoval, aby slavnosti byly nadstranické. Pochodu Prahou 27. září 1929 se nakonec zúčastnilo přes 2000 sokolů. Během projevu Sokola pak bylo řečeno, že svatý Václav není jenom katolický svatý, ale je zároveň i symbolem české státnosti, samostatnosti a svébytnosti. Svatý Václav byl takto příkladem všech sokolských ideálů.³¹⁵

Svatováclavské slavnosti se odehrály nejen v hlavním městě Praze, ale také v mimopražských aglomeracích, kde měli členové Sokola významnější postavení než v jiných oblastech, například v Berouně.³¹⁶

Sokol se tudíž po svatováclavských oslavách začal významněji zasazovat i v dalších výzvách a státních či náboženských akcích, jako byly i Pribinovy slavnosti v roce 1933, kterých se zúčastnili členové Sokola stejně jako československé vlády, jež tyto slavnosti vnímala jako národní záležitost Čechoslováků, nikoliv jako místo pro demonstraci snah

---

³¹² ŠMÍD 2022, s. 140–145.

³¹³ PELIKÁN, Jan. Ježíš ne Caesar. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. 1926, roč. 52, č. 5–6, s. 119–120.

³¹⁴ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948, sign. A-32, kart. 7.

³¹⁵ FIKAR 1948, s. 73.

³¹⁶ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948, sign. A-35, kart. 8.

slovenských autonomistů o zviditelnění. Orli i sokoli se oslav zúčastnili ve společném průvodu, který měl demonstrovat jednotu československého národa, avšak po vystoupení Andreje Hlinky a jeho požadavku slovenské autonomie se situace mezi zastánci autonomie a členy zastánců Československa vyostřila, a jen díky rychlému zásahu orlů a sokolů a dalších členů průvodu, kteří od sebe obě dvě skupiny oddělili, nedošlo k tvrdým střetům.³¹⁷

V tomto období také dochází k postupnému sblížení mezi Sokolem a katolickými organizacemi (přesněji s Orlem) po příchozích zprávách o, byť ne přímo ideálních, ale určitě dobrých vztazích mezi členy jugoslávského Sokola a katolické církve, které se začaly objevovat v československém tisku.³¹⁸ Vztahy mezi katolickou církví a především tělocvičnou organizací Orel se zároveň utvářely na pozadí nástupu Adolfa Hitlera k moci, kdy postupně narůstalo ohrožení Československa ze strany nacistického Německa. V sokolském tisku ale také i archivních dokumentech se také ve třicátých letech začínají objevovat články, které již nebyly vůči katolické církvi tak útočné, i když dávají třeba vnímat rozdíly mezi českými zeměmi a Slovenskem, kde zastánci slovenské autonomie v katolických řadách v Sokolu spatřovali nepřitele.³¹⁹

Společně s měnící se dobou se měnil sokolský pohled na náboženské projekty, což dokládá také dopis od katechety Jaroslava Macha odeslaný na sokolské ústředí v Praze dne 1. dubna 1936, v němž se ptal na vztah Sokola k náboženství a také na pohled Sokola ohledně prvního eucharistického kongresu v Československu, který se odehrál o rok dříve, tedy v roce 1935. Vedení Sokola návštěvu kongresu nezakazovalo, avšak nebylo si zpočátku jisté, zda se jedná pouze o „podnik katolický /církevní/, či podnik politické strany a ostatních klerikálních spolků“. Zatímco sjezdu katolíků (bouřícím proti tomu) se vedení Sokola nebránilo, co se týče sjezdu politických náboženských stran, bylo proti a zakazovalo jej s odůvodněním, že by to bylo v rozporu se stanovami VII. valného sokolského sjezdu, které zakazovaly účast sokolů na klerikálních akcích. Jaroslav Mach dále přikládá seznam několika sokolských brožur zabývajících se tématem Sokola a náboženství, včetně brožury, v níž se nachází usnesení Sokola. Nakonec dává adresu pro možné další konzultace učiteli V. Kuchynkovi, který se nacházel ve městě Plzeň.

---

³¹⁷ FIKAR 1948, s. 88.

³¹⁸ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948, sign. A-39, kart. 10.

³¹⁹ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 511, karton 118. Politická situace na Slovensku, útoky A. Hlinky a Hlinkovy gardy proti sokolstvu, činnost sokolských jednot na Slovensku a jejich zrušení, memorandum proti zrušení sokolstva na Slovensku, situace Sokola na Podkarpatské Rusi, osud Tyršovy sochy v Petržalce a Tyršova reliéfu v Užhorodě 1935–1939.

S rostoucím nacistickým nebezpečím pro Československo se bývalí nepřátelé, především Orel a Sokol, začali smiřovat, usilovat o sblížení, jelikož si byli vědomi nebezpečí, které zpoza hranic hrozí.

V době kolem roku 1938 už se v sokolských novinách neobjevují články útočící na katolickou církev, náboženské organizace a ani na Orel, který představoval pro Sokol jednoho z úhlavních ideologických nepřátel po dobu téměř 25leté existence orelského spolku.

Avšak po mnichovské krizi nastala i krize ve vnitřním Československu, jak ostatně dokládá dopis od Marie Felixie Štencové z Frýdlantu nad Ostravicí, která napsala vedení Sokola, přesněji starostovi Sokola Stanislavu Bukovskému, který byl dva měsíce ve vládě generála Syrového, velice rozhořčený dopis, v němž kritizuje sokolské snahy i snahy pokrokářů o vymazání náboženství ze škol. Podle autorčiných slov se jednalo o lžipokrok, na rozdíl od staveb budov nebo regulací řek. Pisatelka žádá, aby bylo školství reformováno a aby byly do škol znovu zavedeny modlitby na začátku vyučování a kříže, přičemž poukazuje na to, že i Benito Mussolini kříže do škol navrátil.

Stejně tak žádá, aby se do čítanek opět vrátilo slovo Bůh, dále aby se prodloužily vánoční svátky, jako tomu bylo v na přelomu let 1920–1921, kdy trvaly až do 6. ledna. Tento dopis, i když byl napsán 18. listopadu 1938, nám může dát náhled do myšlení určité části obyvatelstva. Část věřila československé republice a Sokolu s jeho pokrokovými myšlenkami, avšak existence druhé republiky byla provázená snahou o návrat náboženství do škol a odmítnutí toho pokrokového smýšlení, které bylo pro Sokol typické a jež se snažil nejenom prezentovat, ale také zavádět do praxe.³²⁰

3.5. Orel

Nepřátelství se netýkalo pouze katolické církve, ale také přidružených katolických organizací, přičemž nejvýznamnějším a největším nepřítelem byla tělocvičná jednota Orel, která od začátku vzniku republiky představovala největšího ideologického nepřítele Sokola. Se vznikem republiky se však Orel stejně jako ostatní katolické organizace dostal do nelehkého postavení vyplývající z již zmíněného spojení katolické církve a Habsburků. Zároveň pokračovalo nepřátelství mezi Sokolem a Orlem, které ale bylo po dobu první světové války přerušeno. Během válečných let členové tělocvičných

---

³²⁰ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 476, karton 111, dopis ze dne 18. listopadu 1938.

organizací, ať už se jednalo o Sokol, nebo Orel bojovali jak na straně Trojdhody (československé legie), tak i na straně Trojspolku (rakousko-uherská armáda).³²¹ Konkrétně pak vojáci československých legií pocházeli jak ze Sokola, tak zároveň z Orla.³²² Z českých katolických organizací pocházelo i nemálo zahraničních spolupracovníků (hlavně v USA) pomáhajících Tomáši Garriguovi Masarykovi se vznikem Československa.³²³ Po vzniku československého státu však útoky začaly nanovo nejen od členů Sokola, ale i od politických uskupení nahlížejících na orly jako na zrádce českého národa. První roky nebyly lehké, Orel přesto zažíval rozvoj a stejně jako Sokol se rozšířil i na Slovensko, kde měl větší úspěchy než Sokol rekrutující zejména pokrokové obyvatelstvo a jedince hlásící se ke slovenským nekatolickým církvím (například Milan Hodža).³²⁴

I přes nepřátelství a konkurenci však mezi členy Sokola a Orla existovala oblast, ve které byli členové obou spolků ochotni spolupracovat, totiž obrana československého národa před nepřáteli, vnějšími i vnitřními, kteří ohrožovali novou československou republiku. Se začátkem války o Slovensko bylo nutné posílit jednotky, které by chránily zemi před maďarským útokem. Kromě vznikající československé armády byly na Slovensko vyslány i dobrovolnické jednotky, které se skládaly ze členů Dělnické tělocvičné jednoty, Sokola i Orla. Tyto jednotky neměly sloužit v předních liniích, ale měly vykonávat strážní službu v zázemí a případně potlačovat povstání.³²⁵

Po skončení války na Slovensku však Orel i Sokol musely znovu společně do zbraně. Tentokrát ne kvůli boji s vnějším nepřítelem, ale s tím vnitřním, přesněji s generální stávkou uspořádanou v prosinci 1920, která byla zapříčiněna bojem o lidový dům mezi radikálním (komunistickým) křídlem a umírněným křídlem sociální demokracie. Během této stávky se špatně zorganizovaní dělníci (přesněji jejich nejradikálnější část) pokusili svrhnout demokratickou republiku.³²⁶ Situace byla natolik vážná, že kromě četnictva a policie musela nastoupit i armáda a další polovojenské jednotky tvořené mimo jiné členy Sokola a Orla, kteří se osvědčili během bojů na Slovensku svou loajalitou k Československu.³²⁷ Proto byly povolány tělocvičné organizace v místech, kde působily, aby se podílely na potlačování stávky, během níž nakonec bylo zatčeno na 3 000 osob a

---

³²¹ BARTL 2021, s. 10.

³²² Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948, sign. A-40, kart. 10.

³²³ HANUŠ 1992, s. 84.

³²⁴ WAIC 1996, s. 135.

³²⁵ HANUŠ 1992, s. 83.

³²⁶ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948, sign. A-26, kart. 4.

³²⁷ HANUŠ 1992, s. 99.

dalších 13 osob bylo zastřeleno.³²⁸ Členové Sokola i Orla znovu dokázali věrnost Československé (demokratické) republiky a zbránili dalším pokusům o svržení demokratické vlády.

Navzdory tomu spory mezi Sokolem a Orlem i nadále existovaly a ani jedna z organizací si neodpustila vyzdvihnout ve svých tiskovinách přešlapy nebo trestné činy způsobené těmi druhými. To dokládá i příklad z roku 1919, kdy *Sokolský věstník* uvádí případ člena Orelské jednoty, jenž se dopustil zločinu krádeže, aby měl finanční prostředky na pořízení orelského stejnokroje.³²⁹

Toto je jen malý střípek z toho, co se v sokolském tisku objevovalo. Od roku 1922 je součástí *Sokolských novin* rubrika s názvem „Domácí politická sdružení tělocvičná“. Tato rubrika informovala o činnosti politických tělocvičných organizací, přičemž zpočátku se jednalo pouze o Dělnickou tělocvičnou jednotu, Federaci dělnických tělocvičných jednot a Orelský spolek, v pozdějších letech se přidaly i další tělocvičné organizace tohoto typu. Články Sokol používal nejen jako informativní o tom, co dělají konkurenční organizace, ale také je využíval k útočení na konkurenční organizace, pokud byly v nepřátelském vztahu (a Orelská jednota k nim rozhodně patřila). Tyto útoky však můžeme najít i v periodiku *Věstník sokolský* (Sokolský věstník),³³⁰ kde také nacházíme zmínky o Orlu a stejně jako v *Sokolských novinách* i zde jsou zmínky dvojího typu – čistě informativní i kritické, jejichž cílem je znevážit orelskou organizaci v očích sokolů. Můžeme zde ale objevit i zajímavé dobové informace. Jednou z nich je zpráva ze Slovenska, kde v obci Holiči žil člověk, který byl jak členem Sokola, tak zároveň Orla a to z toho důvodu, že chtěl podpořit oba dva spolky.³³¹

Velká část článku týkající se Orla se nachází v kapitole s názvem „Drobnosti“, kde je líčena řada událostí týkajících se Orla i s tím souvisejících záležitostí. Byly buď čistě informativní, nebo byly namířeny proti Orlu v podobě posměšků, výtek nebo líčení příkoří, jež byla spáchána na Sokolu a jeho členech.

Další vyostření vztahu Orla a Sokola nastalo na konci roku 1924 a pokračovalo i v roce 1925, kdy Sokol během VII. valného sjezdu zakázal vstup do klerikálních organizací, kam patřil i Orel, o němž se hovořilo jako o mravně zkaženém.³³² Orel zároveň v roce

---

³²⁸ KLÍMEK 2000, s. 223–224.

³²⁹ Kořist zloděje Orla. *Věstník sokolský: List České obce sokolské*. 1919, roč. 21, č. 14, s. 375.

³³⁰ *Sokolský věstník* existoval od roku 1897 až do roku 1934, kdy se přejmenoval na *Věstník Sokolský*, jenž byl vydáván od roku 1935 do 1948, s výjimkou let 1942–1945.

³³¹ BÍMA, Karel. Obrázky ze Slovenska. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské*. 1921, roč. 23, č. 20, s. 525–526.

³³² PELIKÁN 1925, s.15–20.

1925 zakázal svým členům vstupovat do republikánské a živnostensko-stavovské strany, čímž si vysloužil další kritiku ze strany Sokola, který se prezentoval jako nadstranický.³³³ Konkurenčně nepřátelský vztah se i nadále vyostřil na konci roku 1929, ovšem tentokrát to bylo kvůli zahraniční události, kdy se v Jugoslávském království všechny tělocvičné jednoty sloučily do organizace Sokol Království Jugoslávie. Zpočátku byl přístup k této organizaci rezervovaný, jelikož se nevědělo s jistotou, zda i tento nový Sokol nebude v sobě mít spíš známky Orla. Situaci vnímal těžce Jihoslovanský Sokol, se kterým měl Československý Sokol velice dobré vztahy.³³⁴ Zároveň vnímal zrušení Orla v Jugoslávii jako velký omyl a nespravedlnost.³³⁵

Avšak popuzení tentokrát také ze sokolské strany se objevilo v roce 1928 i v Československu, kdy Československá obec sokolská dostala od ministra zdravotnictví Jozefa Tisa velkou záslužnou medaili v oboru tělesné výchovy, přičemž tu samou velkou záslužnou medaili dostala i regionální orelská jednota se sídlem v Trnavě. Jozef Tiso se pravděpodobně dopustil urážky sokolů tím, že dal na roveň celostátní organizaci Sokola s regionální organizací Orel. Sokol zareagoval vyjádřením protestu vůči československé vládě.³³⁶ Tuto stížnost odůvodňoval tím, že byl porušen řád o zabývající se udílení medailí a spíše se jednalo o politické rozhodnutí ministra zdravotnictví Jozefa Tisa, které mělo přiznat záslužnou medaili i představitelům vedení Československé Orla, což vnímal jako nebezpečný precedent pro budoucnost.³³⁷

Vztah mezi Orlem a Sokolem se začal měnit až ve třicátých letech. Obě organizace ke vzájemné změně dospěly z důvodů vnějších i vnitřních událostí. Tou vnitřní byla vzrůstající hrozba nebezpečí ohrožujících demokracii v československé republice, zlomová pak byla událost, která se nazývá Židenický puč. Moravští fašisté tehdy přepadli vojenská kasárna ve snaze rozpoutat revoluci. Tato událost jasně ukázala fašistické nebezpečí, proti kterému musely demokratické organizace bojovat.³³⁸ Ke vnějším okolnostem kromě vzrůstajícího ohrožení ze strany nacistického Německa patřily ale i kladné případy, které přicházely z Království Jugoslávie, kde se duchovní chovali ke členům Sokola Království Jugoslávie velice dobře.³³⁹ Tyto příklady nutily členy Sokola

---

³³³ WAIC 2004, s.222.

³³⁴ PELIKÁN, Jan. Sokol Království Jugoslávie. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný*. 1929, roč. 55, č. 12, s. 369–370.

³³⁵ Výročí velkého omylu. *Orel*. 1930, roč. XV, č. 23, s. 357–359.

³³⁶ Národní archiv Praha, fond Československá obec sokolská, inventární číslo 501, karton 115.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ WAIC 1996, s.130.

³³⁹ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865 - 1948, sign. A-39, kart. 10.

k zamyšlení nad vztahem ke klerikálním organizacím, jako byl Orel, nebo i k Dělnické tělocvičné jednotě a vnímání důležitosti udržet československou demokracii. Proměnu atmosféry dokládá mimo jiné účast Sokola i Orla na Pribinových slavnostech v roce 1933, na kterých vystupovali orli i sokolové a společně se účastnili i průvodu během těchto slavností.³⁴⁰

V tomtéž období zároveň započal i viditelný rozpad Orla na dvě uskupení – českomoravské se sídlem v Brně a autonomní slovenské. K rozdělení došlo až v roce 1935 a stalo se jedním ze zajímavých témat zaznamenaných nejen na sokolském ústředí, ale také i ve regionálních centrech.³⁴¹ Od té doby se Orel začal více objevovat i v regionálních sokolských archivech, kde předtím nebyl zmiňován a kde se nyní diskutovalo nad zapojením Orla do odboje v legiích.³⁴² Změna vztahů mezi Sokolem a Orlem se odehrávala pomalu a na pozadí rostoucího ohrožení Československa hitlerovským Německem. Dělo se tak zejména v oblasti branné výchovy, která měla pomoci Československé armádě rekrutovat již částečně připravené muže v branném věku. Bylo také doporučováno, aby Orel si vzal na starost muže katolického vyznání, jelikož se předpokládalo, že branná cvičení se budou odehrávat v neděli, kdy se nepracovalo.³⁴³ Tím se vysvětluje i fakt, že se začalo objevovat stále více zmínek o Orlu a náboženských organizacích v archivech.

Tyto vztahy vyvrcholily 1. května 1938, kdy Dělnická tělocvičná jednota, Orel a Sokol podepsaly společné prohlášení, ve kterém se zavazují, že budou společně bránit československou republiku, a to nejen hranice státu, ale i její ústavu. Toto prohlášení se opíralo o dva faktory. Tím prvním byl stupňující se tlak na Československo, druhým skutečnost, že těmto organizacím byla prakticky svěřena občanská branná výchova v Československu.³⁴⁴ Sebevědomí a obranyschopnost československého národa byly prezentovány během X. všesokolského sletu, který měl demonstrovat národní jednotu v době blížícího se ohrožení. Avšak desetiletí nepřátelství se nedalo smazat jedním tahem pera, a ještě v předvečer mnichovských událostí se odehrávaly drobné spory mezi členy Sokola a Orla.³⁴⁵

---

³⁴⁰ VEJVAR 2014, s. 169.

³⁴¹ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948, sign. A-41, kart. 11.

³⁴² Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948, sign. A-40, kart. 10.

³⁴³ Státní okresní archiv Beroun, Fond Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948, sign. A-43, kart. 11.

³⁴⁴ VEJVAR 2014, s. 169.

³⁴⁵ Zprávy o sokolstvu z časopisu *Berounský Obzor* z let 1932–1941, s. 25–26.

Závěr

Vztah Sokola a v náboženství byl velice komplikovaný. Zatímco v náboženských otázkách z pohledu hledání víry a setrvání v ní byl velice tolerantní a sokolské vedení dokonce své členy v tomto náhledu velmi podporovalo, ve chvíli, kdy náboženství zasahovalo do politických otázek, byl Sokol nejen netolerantní, ale dokonce i velmi útočný. Toto se týkalo především katolických politických stran, z tělocvičných organizací pak Orla.

Tento postoj se projevoval během celé první poloviny období existence Československa. S nástupem Adolfa Hitlera k moci a s rostoucím ohrožením Československa však Sokol tyto tendence postupně proměňoval a opouštěl, jelikož ohrožení ze strany nacistického Německa bylo větší a závažnější než vnitřní boj. V posledním roce před mnichovskými událostmi pak došlo k jakémusi smíření, jehož výsledkem bylo rozhodnutí ke vzájemné spolupráci s katolickou tělocvičnou organizací Orel, s níž byl Sokol do té doby po většinu její existence v konfliktu.

Cílem práce bylo přiblížit vztah Sokola k náboženství a náboženským organizacím, především pak ke konkurenční tělocvičné organizaci Orel. Vztah Sokola k náboženství a náboženským organizacím byl rozdílný. Zatímco k náboženství jako takovému se Sokol stavěl kladně a vedení Československé obce sokolské jej podporovalo, v otázkách náboženských organizací, označovaných také pojmem klerikální – což označovalo nejen skupiny, ale i jednotlivce využívající náboženství k dosažení světské moci –, můžeme hovořit jasně o postoji nepřátelském. Zároveň nelze hovořit jménem každé z jednot. V kapitolách jedna a dva zabývajících se historií Sokola můžeme vidět historii počátky rozvoje a zlaté období Sokola. Ve třetí kapitole s názvem „Sokol a náboženství“ můžeme vidět vývoj od počátků Sokola v dobách, kdy si jednoty nechávaly od duchovních světit své sokolské prapory, až do období, kdy se krátce po první světové válce Sokol snažil, stejně jako zbytek české společnosti, distancovat od habsburské monarchie a také katolické církve, která byla s habsburskou monarchií úzce provázaná. Další etapou pak bylo mírové soužití mezi Sokolem a především Orlem, vynucené částečně nástupem nacistického Německa a ohrožením Československé republiky. Pokud zůstaneme v období československé první republiky, můžeme vidět, jak se vztah Sokola k náboženství odehrával na mnoha úrovních. Tedy nejen na úrovni vedení, ale i na úrovni místní, kdy se sokolové pravidelně dostávali do styku s každodenní realitou a spolu s orly

se pak především na Moravě setkávali a dokázali v krizových situacích československého státu spolupracovat.

Mezi zajímavé objevy patří i to, že členové Sokola v prvních letech existence této organizace jasně a ostře vystupovali proti katolické církvi a její hierarchii, ale zároveň byl Sokol schopen přijímat členy duchovenstva – i když záleželo na tom, v jaké oblasti českých zemí se nacházeli a jak se k nim stavěli ostatní členové Sokola; zda se jednalo o značně tolerantní oblast nebo silně protikatolicky zaměřené členy Sokola.

Zároveň je nutno přiznat i určitá omezení této práce, totiž že informace byly přejímány pouze z oficiálních pramenů, které se nám dochovaly, nikoliv od pamětníků nebo z jejich memoárů, které by byly dozajista zajímavým přínosem rozšiřujícím tuto práci. Archivy které byly vybrány, se nacházejí v Praze a ve středních Čechách, což je velice úzké geografické území, které nám nemůže dát plný přehled jako by daly i prameny z dalších částí republiky, především z Moravy, kde byla nejen větší koncentrace orelských jednot, ale i větší členská základna Sokola a dalších prokatolických organizací i větší procento věřících než v Čechách. Neuvádí také širší zmínky o Slovensku, na jehož území začaly Sokol i Orel působit zhruba ve stejné době jako v českých zemích, a vztahy mezi oběma organizacemi i církví by dozajista dokreslily celou situaci. Svou roli na Slovensku bezesporu sehrálo i propojení zastánců slovenských autonomistů katolické církve – nebo přesněji katolický duchovní Andrej Hlinka, který vedl také slovenskou lidovou stranu. Z tohoto pohledu byl vztah Sokola a náboženství na Slovensku mnohem specifitější v Čechách anebo na Moravě.

Pokud jde o vztah Sokola a Orla, můžeme tvrdit, že počáteční vztahy mezi oběma organizacemi nebyly dobré, v některých případech se dokonce schylovalo k fyzickému násilí. Na konci republiky se ale vztahy začaly vylepšovat, v době, kdy bylo Československo v ohrožení. Obě organizace začaly spolupracovat na ochraně územních hranic československého státu a snažily se společně bránit její demokratické principy.

Seznam použitých zkratk

ČOS – Česká obec sokolská/ Československá obec sokolská

DJT – Dělnická tělocvičná jednota

FDJT – Federace dělnických tělocvičných jednot

Seznam literatury

Prameny

Archiv

Národní archiv Praha (dále jen NA), fond Československá obec sokolská (dále ČOS), inv. č.300, kart. 69

Státní okresní archiv Beroun Sokol – tělocvičná jednota Beroun 1865–1948 (1951)

Historicko-dokumentační středisko České obce Sokolské

Prameny literatúra

Česká obec sokolská a Ladislav JANDÁSEK. *O sokolství a sokolstvu: otázky a odpovědi*. Brno: Moravský legionář, 1931,

HAVLÍČEK, Věnceslav. *Postavení Sokolstva v národě*. V Praze: Expedicí Boleslava Havlíčka, 1919. 72 s. Knihovnička doby; 2.

HOLUBEC, František, ed. *Sokolský katechismus*. 2., přeprac. značně rozšíř. vyd. V Drnovicích: Sokol Drnovice u Vyškova, [1922]. 162 s.

KLADIVO, Bohumil. *Sokol a náboženství: výklad usnesení VII. valného sjezdu Čos*. Druhé. Praha: Československý obec sokolská, 1934.

NAUMAN, Jaroslav. *Sokol, volný myslitel: epištola na thema "Ve zdravém těle, zdravý duch"*. V Praze: Volná myšlenka československá, [1920]. 31 s.

O sokolství a Sokolstvu: (Otázky a odpovědi). 2. vydání. V Brně: Družstvo Moravský legionář, 1931. 23 - [I] s. Sokolská knihovna; Svazek 10.

PELIKÁN, Jan. *Náboženství, církev, klerikalismus, Orel a Sokol*. Druhé, opravené vydání. V Praha: Nákladem Československé obce sokolské, 1925. 25 s., 1 list, 2 ins. listy. Sbíрка sokolských přednášek; č. 5.

RUSS, Richard a Eduard TÁBORSKÝ. *Anketa o náboženství a socialismu vzhledem k sokolství*. Praha: Čsl. Obec Sokol., 1922

RUSS, Richard. *Boží bojovníci: našemu československému vojsku*. Praha: nákladem vlastním, 1919. 15 s.

Usnesení VII. valného sjezdu Československé obce sokolské v Praze 7. a 8. prosince 1924. Osmé vydání. V Praze: Nákladem Československé obce sokolské, 1931. 31 stran. Sbíрка sokolských přednášek; č. 13.

VINTR, Havel. *Sokolstvo a Řím: úvahy o otázkách dneška*. Liberec: Menšinový obor Sokolské župy Ještědské, 1924.

Prameny články z novin

Besídka: Houpačky. *Stráž Podbrdská: časopis československé strany socialistické v Berouně.*

Beroun: Místní organizace Československé strany socialistické, 1925, III (33), 1-2.

BÍMA, Karel. Obrázky ze Slovenska. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské.* 1921, roč. 23, č. 20, s. 525-526.

BÍMA, Karel. Sokolským slovenskem. *Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva.* 1921, roč. 23, č. 7-8, s. 156-160.

HELCL. Ježíš ne César. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný.* 1926, roč. 52, č. 4, s. 90-92.

HREJSA, Ferdinand. Co znamená hus pro nás? *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný.* 1919, roč. 45, č. 5 - 7, s. 92-96. ISSN 0489-6718.

HREJSA, Ferdinand. Revise procesu Husova. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný.* 1919, roč. 45, č. 3-4, s. 46-49. ISSN 0489-6718.

Jak se připravujeme k Husovým oslavám. *Stráž Podbrdská : časopis československé strany socialistické v Berouně.* 1927, roč. V, č. 23, s. 1.

KUNSTOVNY, Otakar. Slovo k Sokolstvu. *Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva.* 1920, roč. 22, č. 9, s. 201-202.

MRÁZ, Josef. Šíření znalosti zásad řádné demokracie naším úkolem. *Věstník: sokolský list Svazu československého sokolstva.* 1919, roč. 21, č. 16, s. 414-417.

PELIKÁN, Jan. Mezi knihami a lidmi. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské.* 1926, roč. 28, č. 45, s. 863-864.

PELIKÁN, Jan. Slovo k Sokolstvu. *Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva.* 1920, roč. 22, č. 9, s. 422-424.

PELIKÁN, Jan. Sokol Království Jugoslávie. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný.* 1929, roč. 55, č. 12, s. 369-370.

PELIKÁN, Jan. Sokolství životním názorem lidu Československého: III. Jaký je poměr mezi Sokolstvím a náboženstvím? *Věstník sokolský: list Svazu československého sokolstva.* 1920, roč. 22, č. 7, s. 150-154.

PELIKÁN, Jan. Tři časové poznámky ideové: I. Náboženství. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný.* 1919, roč. 45, č. 8, s. 160-161. ISSN 0489-6718.

TYRŠ, Miroslav. O účelu spolčování a podmínkách zduhu jeho. *Sokol: časopis zájmům tělocvičným věnovaný.* 1871, roč. I, č. 11, s. 85-87. ISSN 0489-6718.

VANÍČEK, Karel. Poslušni Tyrše. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské.* 1921, roč. 23, č. 2, s. 17-19.

Prameny články z novin bez autora

Besídka: Houpačky. *Stráž Podbrdská: časopis československé strany socialistické v Berouně.*

Beroun: Místní organizace Československé strany socialistické, 1925, III (33), 1-2.

Jak se připravujeme k Husovým oslavám. *Stráž Podbrdská: časopis československé strany socialistické v Berouně.* 1927, roč. V, č. 23, s. 1.

Kořist zloděje Orla. *Věstník sokolský: List České obce sokolské.* 1919, roč. 21, č. 14, s. 375.

Náboženství a tělocvik. *Věstník sokolský: list Svazu českoslovanského sokolstva.* 1920, roč. 22, č. 24–25, s. 623.

Ničí Sokol základy státu: odsouzený nactiutřač názory a rozhodnutí soudu. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské.* 1927, roč. 29, č. 30, s. 495-496.

Opři ser znovu! *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské.* 1926, roč. 28, č. 23, s. 637-638.

Sokolstvo a Medaile ministerstva zdravotnictví ČSR. *Věstník sokolský: List Československé obce sokolské.* 1929, roč. 31, č. 20, s. 349-353.

Výročí velkého omylu. *Orel.* 1930, roč. XV, č. 23, s. 357-359.

Literatura

ARON, Lubomír. *Československé opevnění 1935-1938.* 2. opr. vyd., 1. ve Fortprintu. Náchod: Fortprint, 1998. ISBN 80-86011-05-4.

BÁRTLOVÁ, Helena, Pavel ČERVINKA, Miloslav JENŠÍK, Michail ODARČENKO, Zdeněk PAVLIS, Pavel PROCHÁZKA a Vladimír ZEMÁNEK. *100 let českého sportu 1918-2018.* Vydání druhé. Velké Přílepy: Olympia, 2019, 431 stran: fotografie (převážně barevné), portréty, faksimile; 31 cm. ISBN 978-80-7376-546-0.

BEDNÁŘ, František.. *Evangelický kalendář,* 1952.

BOROVÍČKA, Michael, Jiří KAŠE, Jan P. KUČERA a Pavel BĚLINA. *Velké dějiny zemí Koruny české: Svazek XII. a 1860–1890.* Praha a Litomyšel: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-181-8.

BOROVÍČKA, Michael, Jiří KAŠE, Jan P. KUČERA a Pavel BĚLINA. *Velké dějiny zemí Koruny české: Svazek XII. b 1890–1918.* Praha a Litomyšel: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-293-8

FIKAR, Alois. *Stručné dějiny Sokolstva. [Část třetí], 1912-1941.* Vyd. 1. Praha: Československá obec sokolská, 1948. 133 s.

FRANZEN, August, FRÖHLICH, Roland a SMÉKAL, Bedřich. *Malé dějiny církve*. Překlad Bedřich Smékal a Marta Rynešová. 3., dopl. a rozš. vyd. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 398 s. Studium; sv. 1. ISBN 80-7195-082-3.

HANUŠ, Jan. *Kronika Orelstva 1902-1948*. Brno: Tělocvičný spolek Orel, 1992.

HOFFMAN, Petr a KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české. Sv. 14. 1929-1938*. 1. Praha a Litomyšl: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-425-5.

HOMOLOVÁ, Květa, ed. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století: slovníková příručka*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1982.

JAGOŠOVÁ, Anna. Mánesův prapor pro Sokol Pražský. *Vzdělávatelské listy – samostatná příloha časopisu Sokol* [online]. Praha: Česká obec sokolská, 04 prosinec 2017, [cit. 25.9.2023]. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cisel>

JANDÁSEK, Ladislav a Jan PELIKÁN. *Stručné dějiny sokolstva: 1862-1912*. Praha: Nakladatelství Československé obce sokolské, 1946

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2*. 1991.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. 571 s. Dějiny českých zemí; sv. 11. ISBN 80-7277-030-6.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 577 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-030-6.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky. [Díl 3], O přežití a o život (1936-1938)*. Druhé vydání. Praha: Libri, 2018, 803 stran: černobílé ilustrace, mapy, portréty, faksimile, erby ; 21 cm. ISBN 978-80-7277-573-6.

KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české. Sv. 13. 1918-1929*. 1. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-328-3.

KOUTEK, Tomáš. *Čeští biskupové a arcibiskupové 973-2016: od Dětmara k Dukovi*. Praha: Brána, 2016. ISBN 978-80-7243-857-0.

KOVÁČ, Dušan, Emil CHAROUS a Jan URBAN. *Dějiny Slovenska*. 2. vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 434 s. ISBN 978-80-7422-099-9.

KOZÁKOVÁ, Zlata. *Sokolské slety 1882-1948*. Praha: Orbis, 1994, s. 34. ISBN 80-235-0029-5.

LOZINSKIJ, Samuil Goracijevič. *Dějiny papežství*. Praha: Horizont, 1989. Tribuna ekonomiky a politiky. ISBN 80-7012-000-2.

- MIČKA, Zdeněk. *Vzdělavatelské listy: pluky Stráže svobody: pluky Stráže svobody*. 3. Praha: Česká obec sokolská, 2018. ISSN 0489-6718.
- MÜLLER, Josef, Ferdinand TALLOWITZ a František Augustin URBÁNEK. *TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA SOKOL PRAŽSKÝ. Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola pražského*. Praha: Sokol pražský, 1883, VII, 332 s., front., [6] s. not. příl.: obr., tab.
- HAMANN, Brigitte. *Habsburkové: životopisná encyklopedie*. Praha: Brána, 1996. ISBN 80-85946-19-X.
- NOVOTNÝ, Jan. *Sokol v životě národa*. Praha: Melantrich, 1990. 40 s. Slovo k historii; roč. 1990, č. 25.
- OPELÍK, Jiří, Vladimír FORST a Luboš MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1993. sv. 2, svazek 1. ISBN 80-200-0468-8.
- PELC, Martin. *Sport a česká společnost do roku 1939: osobnost – instituce – reflexe*. Praha: NLN, 2018, 349 stran: ilustrace, portréty, faksimile; 21 cm. ISBN 978-80-7422-660-1.
- PETRÁČEK, Tomáš. *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*. Ostrava: Moravapress, 2013. ISBN 978-80-87853-05-4.
- POBUDA, Karel. *Svatý Jakub, ochránce Berouna – jeho kněží a chrám ...* V Berouně: Propagační ústav u sv. Jakuba (Josef Procházka), 1942 [i.e. 1941]. 31, [I] s.
- SANTIFALLER, Leo a OBERMAYER-MARNACH, Eva. *Österreichischesbiographisches Lexikon 1815-1950. Bd. 4., Knolz - Lan*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1966.
- ŠMÍD, Marek. *Vatikán a Československo ve 20. století*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2022. 647 stran. ISBN 978-80-7684-120-8.
- ŠMÍD, Marek. *Vatikán a sovětský komunismus 1917-1945*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2020, 279 s. ISBN 978-80-7553-779-9.
- ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2005. 318 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-7185-693-2.
- TOMEŠ, Josef. *Český biografický slovník XX. století: I. díl, A - J*. Praha: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-245-7.
- TOMEŠ, Josef. *Český biografický slovník XX. století: II. díl, K - P*. Praha: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-246-5.
- TOŠNEROVÁ, Marie, Ivana EBELOVÁ, Irena BENKOVÁ, Miloš GARKISCH a Jiří TOPINKA. *Beroun*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, ISBN 978-80-7106-964-5.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a Milan ŘEPA. *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*. Praha: E. Grégr, 1997. ISBN 80-902023-7-3.

WAIC, Marek a kol. *Sokol v české společnosti 1862-1938 = Sokol in der tschechischen Gesellschaft*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 1996 [v tiráži 1997]. 209 s. ISBN 80-238-3287-5.

WAIC, Marek a MACHOVÁ, Lenka. *Češi a Němci ve světle tělovýchovy a sportu*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0768-9.

Diplomová/disertační práce

BARTL, Tomáš. *Každodennost ve vzpomínkách českého vojáka za první světové války*. Bakalářská práce, vedoucí Marek Šmíd. Praha: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, 2021.

VEJVAR, Stanislav. *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách 1909-1948*. Dizertační práce, vedoucí Čechurová, Jana. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2014.

Články z periodik

BEDNÁŘ, František. Životní jubileum Ferdinanda Hrejsy. *Evangelický kalendář*. 1951, roč. XXXII, č. 1952, s. 47–54. ISSN 0862-0814.

Čech: politický týdeník katolický. Praha: Antonín Schmitt, 28.03.1909, 34(87), s. 11.

HILLER 1914 — J. Hiller: Sokolská zášť vychovává vrahy. In: *Lidové noviny*, XXII, 1914, 25.

Jak „řeční“ klerikál. *Samostatnost: orgán radikálně pokrokový*. Praha: Ant. Hajn, 1913, 17.

STRACHOVÁ, Milena a VOSTRÝ, Zdeněk. OREL VE STÍNU SOKOLSKÝCH KŘÍDEL: příspěvek k dějinám katolické tělovýchovné organizace. *Historický časopis*. 2020, roč. 68, č. 3, s. 439-461.

Sychra 1909 — Pavlík Sychra: Zaklademe křesťansko – sociálního Sokola. In: *Čech XXXIV*, 1909, 11

Internetové zdroje

- CERAJ, Saša. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE HISTORICAL CIRCUMSTANCES SURROUNDING THE EMERGENCE AND ACTIVITIES OF THE CZECHOSLOVAK, SLOVENIAN AND CROATIAN OREL/ORAO MO. *Review of Croatian history* [online]. Croatian Institute of History, 2013, IX (1), 77-114 [cit. 2023-11-13]. ISSN 1845-4380. Dostupné z: <https://www-eeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=189964>
- KOLÁŘ, František; ROUBAL, Petr a WAIC, Marek. *Vlasti služ, tělo tuž*. Online. ČESKÁ TELEVIZE. Česká televize. 2010. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1308683-vlasti-sluz-telo-tuz>. [cit. 2023-10-08].
- NARODNÍ KNIHOVNA. *Mašek, František, 1871-1947*. Online. NARODNÍ KNIHOVNA. Mašek, František, 1871-1947. 2020. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/MPGVI254EC45FJN9UK3NV2P48BCU1YFDND7DVDR3SFCU3JJ78N-41316?func=direct&doc_number=000001771&base=&format=999. [cit. 2023-10-24].

Známý autor

- JAGOŠOVÁ, Anna. Mánesův prapor pro Sokol Pražsky. *Vzdělávací listy - samostatná příloha časopisu Sokol* [online]. Praha: Česká obec sokolská, 04 prosinec 2017, s. 4-6. [cit. 25.9.2023]. Dostupné z: <https://casopis.sokol.eu/archiv-cise>
- ŠKODA, *Sokolové na olympijských hrách: Nejdříve kritika. Pak ale nastaly medailové žně* In ČESKÁ OLYMPIJSKÁ AKADEMIE : <https://www.olympijskytym.cz/article/sokolove-na-olympijskych-hrach-nejdrive-kritika-pak-ale-nastaly-medailove-zne-> vyhledáno 8.4.2023
- ZUBAC, Ivan. Hrvatskikatoličkipokret na počátku 20. stoljeća. Online. *Obnovljeni Život*. 2018, roč. 73., č. 3, s. 329-342. ISSN 0351-3947. Dostupné z: <https://doi.org/10.31337/oz.73.3.3>. [cit. 2023-11-13].

Neznámý autor

- Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "Friedrich Ludwig Jahn". *Encyclopedia Britannica*, 11 Oct. 2022, <https://www.britannica.com/biography/Friedrich-Ludwig-Jahn>. Accessed 18 April 2023. vyhledáno 20.5.2023
- <http://www.kinolitomysl.cz/klient-164/kino-43/stranka-490>, vyhledáno 18. 7. 2023
- <http://www.sokolskepamatky.eu/objekty/detail/masarykuv-stadion-pozdeji-strahovsky-stadion/> vyhledáno 15.5.2023
- <https://encyklopedie.praha2.cz/osobnost/2150-julius-gregor> vyhledáno 20.4.2023
- <https://encyklopedie.praha2.cz/osobnost/2357-tomas-cerny> vyhledáno 6.5.2023

<https://encyklopedie.praha2.cz/udalosti/824-vznik-sokola-prazskeho> vyhledáno 3.4.2023

<https://slet.sokol.eu/informace/historie-sletu/> vyhledáno 2.5.2023

<https://sokol.eu/assets/download/1804-pluky-straze-svobody.pdf> vyhledáno 4.5. 2023

<https://www.olympijskytym.cz/article/sokolove-na-olympijskych-hrach-nejdrive-kritika-pak-ale-nastaly-medailove-zne-> vyhledáno 20.5.2023

<https://www.olympijskytym.cz/olympic/58> vyhledáno 20.5.2023

<https://www.olympijskytym.cz/olympic/amsterdam-1928> vyhledáno 20.5.2023

<https://www.olympijskytym.cz/olympic/berlin-1936> vyhledáno 20.5.2023

<https://www.olympijskytym.cz/olympic/pariz-1924> vyhledáno 20.5.2023

<https://www.sokol.eu/historie-sokola-pamatky> vyhledáno 1.5.2023

https://www.sokol.eu/o-tyrsove-dome?page=sg_2015_tyrsov_dum vyhledáno 1.5.2023

<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/vystavy/sokol/panel18.pdfDatacde> vyhledáno 4.5. 2023

<https://www.vhu.cz/sokol-v-prvni-svetove-valce-a-kratce-po-ni/> vyhledáno 4.5. 2023

Elektronické Periodikum

Vzdělávatelské listy: sokolové na olympijských hrách [online]. 7. Nové Město nad Metují: Česká obec sokolská, 2020 [cit. 2023-05-08]. ISSN 0489-6718. Dostupné z: <https://www.olympijskytym.cz/files/docs/Vzd%C4%9Blavatel%C3%A9%20listy%20210%20x%20279%20strany.pdf>